

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

İSMAİL CEM'İN POLİTİKA GAZETESİ (1975-77)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Demet Neşe ERDOĞAN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Gökhan ATILGAN

Ankara, 2010

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

İSMAİL CEM'İN POLİTİKA GAZETESİ (1975-77)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Demet Neşe ERDOĞAN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Gökhan ATILGAN

Ankara, 2010

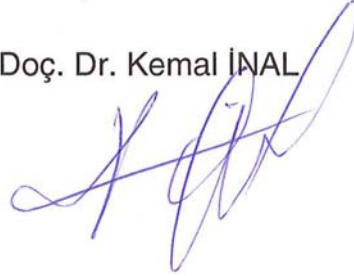
ONAY

Demet Neşe ERDOĞAN tarafından hazırlanan "İsmail Cem'in *Politika* Gazetesi (1975-77)" başlıklı bu çalışma 25/10/2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Gazetecilik Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

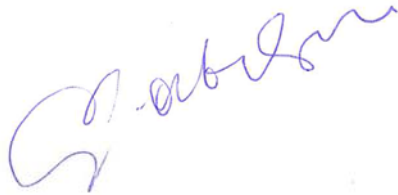

Prof. Dr. Nilgün GÜRKAN PAZARCI

Doç. Dr. Kemal İNAL

Yrd. Doç. Dr. Gökhan ATILGAN

ÖNSÖZ

Basın tarihi çalışmalarında hakkında hiçbir özgün veri bulunmayan *Politika*'yı bir yüksek lisans tezi olarak hazırlarken bir yol haritası çizmemeye yardımcı olan Prof. Dr. Halûk Şahin'e ve Yrd. Doç. Dr. Atilla Özsever'e müteşekkirim. Ayrıca, çalışma sürecinin her aşamasında ilgisini esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Gökhan Atılğan'a; tezin hazırlık aşamasında emekleri geçen sevgili eşim Atanur Gündüz'e; değerli dostlarım Ezgi Karataş ile Ercan Aksoy'a ve daimî destekçim anneme teşekkür ediyorum.

Demet Neşe ERDOĞAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR TABLOSU.....	iv
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

POLİTİKA'NIN ORTAYA ÇIKIŞI ve TEMEL KAVRAMLARI

A. <i>POLİTİKA</i> : "İSMAİL CEM'İN GAZETESİ"	8
1. <i>Politika</i> Fikrinin Doğuşu	9
2. TRT çalışmalarının devamı olarak <i>Politika</i>	12
3. <i>Politika</i> 'nın Kadrosu.....	16
B. <i>POLİTİKA</i> 'NIN TEMEL KAVRAMLARI	19
1. Milliyetçilik	20
2. Demokrasi	21
3. Halkçılık ve Lâiklik	29

II. BÖLÜM

POLİTİKA'NIN TARİHSEL ORTAMI

A. 12 MART SONRASINDA TÜRKİYE:	
<i>POLİTİKA</i> 'NIN İÇİNE DOĞDUĞU ZEMİN	32
1. Anayasa Değişiklikleri.....	33
2. Basının Durumu	36
3. İktisadî Dönüşüm ve Yükselen Demokratik Hareketler.....	38
B. CHP- MSP KOALİSYONU, İSMAİL CEM ve TRT GÜNLERİ.....	41
C. MC KOALİSYONU DÖNEMİ ve <i>POLİTİKA</i>	46
1. Baskı ve Şiddet Ortamı.....	47

2. MC'nin Antikomünizm Baskısı ve CHP'nin Demokrasi	
Arayışları	51

III. BÖLÜM

***POLİTİKA*'NİN DEMOKRAT, ÇOĞULCU ve HALKÇI YAYINLARI**

A. 12 MART YAZILARI:

DEMOKRASİ AÇISINDAN BİR HESAPLAŞMA.....	55
1. İhsan Sabri Çağlayangil ile Mülâkat	56
2. İsmail Cem'in 12 Mart'a Yönelik Tespitleri	58
3. Muhsin Batur'la Yapılan Mülâkat	60
4. 12 Mart Dönemi Davalarına Yönelik Yazılar.....	62
B. DEMOKRATİKLEŞME ve <i>POLİTİKA</i>	64
C. TOPLUMSAL HAREKETLER ve <i>POLİTİKA</i>	67
Ç. HALK HAYATI ve <i>POLİTİKA</i>	69

SONUÇ	75
KAYNAKÇA	78
EKLER	83
ÖZET	102
ABSTRACT	103

KISALTMALAR TABLOSU

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AP	: Adalet Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Merkezî Haber Alma Teşkilatı
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokratik Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
MC	: Milliyetçi Cephe
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	: Millî Selamet Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TÖB-DER	: Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSİP	: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

GİRİŞ

İsmail Cem (1940-2007) gazeteci, tarihçi, bürokrat, devlet adamı ve entelektüel kimlikleriyle Türkiye'nin önemli simalarından birisidir. 2007 yılında hayata veda eden Cem'in geride bıraktığı eserler arasında, 1975-77 yılları arasında genel yayın müdürlüğünü yaptığı bir gazete de vardır: *Politika*. *Politika*, Türkiye'nin 1970'lerdeki sancılı dönemine demokratik bir müdahale yapmayı amaçlayan fikir gazetesi olmayı hedeflemiştir. İsmail Cem'in kendine özgü sosyal demokrasi anlayışıyla yola çıkan gazetenin, uzun ömürlü olmasa bile ayırt edici nitelikleriyle Türkiye basın tarihinde önemli bir yeri vardır.

İsmail Cem'in 1974-75 yılları arasında yürüttüğü TRT genel müdürlüğü görevinden tartışmalı biçimde azledilmesi ve hemen ardından *Politika* fikrini ortaya atması, beni bu konuda araştırma yapmaya yönelten başlıca nedendir. Yakın tarihte, gazeteci Can Dündar tarafından hazırlanan *İsmail Cem Kitabı* adlı nehir söyleşide İsmail Cem'in TRT dönemiyle ilgili verdiği bilgiler ise, konuya olan ilgimi daha da arttırdı. Bahsi geçen söyleşi, İsmail Cem'in TRT çalışmalarıyla ve ardından *Politika*'yla ilgili olarak gerçekleştireceğim çalışmalara hem neden oldu hem de kaynak teşkil etti.

Politika konusunda daha önce herhangi bir akademik çalışmanın yapılmamış olması, beni bu konuda araştırma yapmaya yönelten önemli bir nedendir. Türk basın tarihi yazınında da *Politika*'nın İsmail Cem dönemiyle ilgili kapsamlı bir bilgi ya da belgeye rastlanmamaktadır. Oysa "İsmail Cem'in Gazetesi" reklâmlarıyla yayına başlayan *Politika*, gerek İsmail Cem'in TRT dönemindeki çalışmalarına yer vermesi, gerekse Cem'in habercilik anlayışı doğrultusunda hedefler belirlemesi bakımından belirgin bir öneme sahiptir. İsmail Cem'in 1970'lerdeki genel yayın yönetmenliği deneyi ve dolayısıyla *Politika*'daki çalışmalarının niteliği, bu tez aracılığıyla Türkiye basın tarihine belirli bir katkı sağlayabilecektir.

Politika'yı bir yüksek lisans tezi olarak hazırlarken öncelikle, 12 Mart ve sonrası dönemin siyasal, toplumsal ve iktisadî koşullarını ana hatlarıyla

betimleyecek düzeyde araştırmalar ve okumalar yaptım. Bu sayede, çalışmamın tarihsel bir zemin üzerine oturması olanaklı hale geldi. Ayrıca *Politika*'nın yayınlandığı dönemde Türk basınındaki tabloyla ilgili genel bir kanının oluşması amacıyla, 1975-77 yılları arasında yayınlanan ulusal ve günlük gazeteleri de genel olarak gözden geçirdim. *Politika* zerinde yaptığım incelemeleri, gazetenin manşetlerine, yayınladığı haber dosyalarına, yaptığı mlkatlara, ne çıkardığı haberlerin yoğunluğuna ve toplumsal içerikli karikatürlere ağırlık vererek gerçekleştirdim. Ayrıca İsmail Cem'in başyazılarını gözden geçirerek, gazetenin gündemine aldığı konuların öncelik sırasını tespit ettim.

Politika'da yayınlanan köşe yazılarını, haberleri ve özel dosyaları incelerken tematik bir şekilde inceledim. *Politika*'yı yayına hazırlayan ekipte yer almış olan iki önemli isimle mülâkatlar yaptım. İsmail Cem ile birlikte önce TRT'de, ardından *Politika*'da çalışmış olan gazetecilerle gerçekleştirdiğim bu mülâkatlar, hem hakkında daha önce hiçbir çalışma yapılmamış olan *Politika*'yla ilgili temel ve özgün veriler elde etmemi hem de dönemin siyasal ve toplumsal ortamına ilişkin bilgi sahibi olmamı sağladı. Bu sayede *Politika*'yı kendi tarihsel koşulları içinde değerlendirme olanağını yakalamış oldum.

Politika'yı öncelikle, 12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi'nin ardından girilen tarihsel dönem içinde ele aldım. Bunun nedeni, sözü edilen sürecin özgün niteliğinden kaynaklanıyor. Öyle ki *Politika*, 12 Mart'la başlayan ve 1980 Eylül'ne kadar uzanan bir dönüşüm sürecinde yayın yapmış bir gazetedir. *Politika*'nın, demokrasi vurgusuyla ortaya çıkmış olması, 1970'lerin antidemokratik koşulları düşünüldüğünde belirli bir önem arz eder. *Politika*'yı bu süreç ekseninde incelemek, bahsi geçen tarihsel dönemin ne çıkan özelliklerini basın cephesinden anlamak açısından anlamlı olacaktır.

Politika'nın İsmail Cem'le devam eden yayın hayatı, iki ayrı dönemden oluşur. Gazetenin ilk döneminde, genel yayın yönetmenliği görevini İsmail Cem yapmıştır. Ercan Arıklı sahipliğinde yayına başlayan; ardından Vedat

Dalokay ortaklığında yoluna devam eden *Politika*'nın bu dönemini belirleyen iki temel özellik, İsmail Cem'in genel yayın müdürü oluşu ve *Politika*'nın fikir gazetesi özelliği taşımasıdır. *Politika*'nın bir süre sonra DİSK'in yayın organına dönüşmesi ise, fikir gazetesi kimliğinden uzaklaşarak sendikal bir yayın görünümü kazanmasına neden olmuştur. Yeni döneminde *Politika*, "Savaşsız ve sömürsüz bir dünya için..." sloganıyla yayınlanmaya başlayacak ve politik anlamda ilk döneme kıyasla daha keskin bir çizgiye sahip olacaktır. Ayrıca İsmail Cem'in genel yayın yönetmenliğinden ayrılması da DİSK sahipliğindeki döneme denk düşer. Bu tezde yalnızca, *Politika*'nın İsmail Cem yönetiminde yayınlanan dönemine yer verilmiştir. İsmail Cem'in, *Politika*'nın ortaya çıkmasındaki belirleyici rolü; *Politika*'nın TRT'deki çalışmaların bir devamı niteliğinde oluşu ve ortaya çıkarken bir fikir gazetesi biçiminde tasarlanmış olması, yapılan bu seçimin gerekçelerini oluşturmaktadır.

Bu tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilk olarak, *Politika* fikrinin doğmasında etkili olan tarihsel zeminin siyasal ve toplumsal özellikleri yer almaktadır. 12 Mart'ın ardındaki süreçte yayın hayatına başlamış olan *Politika*'nın hangi düşünsel boşluğu doldurma ihtiyacıyla yola çıktığı, bu bölümde ele alınan konu başlıklarından biridir. İsmail Cem'in *Politika* fikrini ortaya atarken belirlediği hedeflere ve gazetenin habercilik anlayışında öne çıkardığı unsurlara yönelik bilgiler de aynı bölümde yer almaktadır. Aynı bölümde, İsmail Cem'in kendine özgü nitelikleri olan sosyal demokrasi anlayışına değinilecek, bu anlayışın *Politika*'daki etkileri hakkında genel kanı oluşturan örneklere yer verilecektir. İsmail Cem'in henüz TRT'de genel müdür iken izleyicileriyle paylaştığı yayıncılık ilkeleri ve bir basın organının nasıl nitelikler taşıması gerektiğine ilişkin açıklamaları, aynı kısımda yer bulacaktır. Böylece, İsmail Cem'in *Politika* için de geçerli olacak habercilik anlayışının çerçevesini belirleme olanağı doğacaktır.

Birinci bölümün bir diğer konusu, İsmail Cem'in TRT günlerine yönelik ayrıntıları içermektedir. İsmail Cem'in daha önce TRT'de genel müdürlük

pozisyonunda iken yaptığı çalışmalar ile *Politika*'da yürüttüğü genel yayın yönetmenliği arasındaki ilişki, ilk bölümde yer bulacak konu başlıklarındandır. İsmail Cem'in *Politika*'da kaleme aldığı ve aynı dönemde kitap haline de getirdiği "TRT'de 500 Gün" adlı eseri ise konuyla ilgili anlatımlara kaynak teşkil edecektir. Ayrıca, İsmail Cem'le birlikte TRT'den *Politika*'ya geçen gazetecilerle ilgili genel bilgilere bu bölümde değinilecek; *Politika*'da yazıları, haberleri ve karikatürleri yayınlanan isimlere ilişkin ayrıntılar, bu bölümde ele alınacaktır.

Tezin ilk bölümünde irdelenecek son başlık, *Politika*'nın 1970'li yılların tartışmalı kavramlarına yaklaşımında İsmail Cem'in siyasal görüşlerinin belirleyici rolüne ilişkindir. *Politika*'nın, dönemin "milliyetçilik", "demokrasi", "halkçılık" ve "lâiklik" gibi öne çıkan kavramlarına yaklaşımı, İsmail Cem'in konuya ilişkin saptamaları ve tanımlamaları ekseninde ele alınmıştır. İsmail Cem'in kendine özgü biçimde sistemleştirdiği sosyal demokrasi anlayışı çerçevesinde ayrıntılı olarak yer bulacak olan bu kavramlar, Cem'in farklı zamanlarda kaleme aldığı kitaplarından ve kısmen *Politika*'daki köşe yazılarından yararlanılarak açıklanmıştır.

Tezin ikinci bölümünde, *Politika*'nın hangi tarihsel süreçte ortaya çıktığı sorusuna yanıt verilecektir. Öncelikle 12 Mart rejiminin başlattığı hukukî dönüşümlerinin yer aldığı bu bölümde, 1961 Anayasası'na getirilen yeni düzenlemelerin niteliğine ilişkin ayrıntılara değinilmiştir. Anayasal sürecin irdelendiği bu başlık altında, 12 Mart rejiminin getirdiği yeni düzenin temel hak ve özgürlüklerin yeni sınırlarını nasıl belirlediğine yer verilmiştir. Türkiye'de 1970'lerle başlayan hukukî dönüşüm sürecinde *Politika* açısından da belirli bir önemi olan basın özgürlüğü konusu da, anayasa değişikliklerinin bir alt başlığı olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'de 12 Mart'ın ardından antidemokratik doğrultuda yayılan anayasal sınırların, toplumsal ve siyasal yaşamdaki doğrudan etkileri bu bölüm içinde yer bulmuştur.

Türkiye'de 1970'li yıllarda yaşanan dönüşüm sürecinin iktisadî yanı da, tezin ikinci bölümünde yer bulacak konulardan biridir. Çünkü 12 Mart'ın

ardından girilen süreçte 1961 Anayasası üzerinde yapılan değişiklikler, yalnızca kişi ve basın özgürlüğü üzerinde değil, iktisadî alanda da toplumsal hayatı etkilemiştir. Bu tezde, 12 Mart rejimi ekseninde irdelenecek yeni iktisadî düzenlemeler, aynı dönemde yükselişte olan toplumsal hareketlerle ilişkili olarak yer bulmuştur. Bu tercihin başlıca nedeni, dönemin yükselişte olan sendikal örgütlenmelerinin sözü edilen dönüşümlerden olumsuz yönde etkilenmiş olmasıdır. Demokrasiye katkıları nedeniyle *Politika*'nın çok önem verdiği bu toplumsal örgütlenmelerle ilgili ayrıntılar ise, bu bölümün ileriki kısımlarında yer bulacaktır.

Politika'nın yayın hayatına girmesinde belirleyici olacak siyasal zemin de yine aynı bölümde yer alacak bir diğer başlıktır. Dönemin siyasal iktidarı ile İsmail Cem arasındaki ilişkilerin anlatıldığı bu kısımda, İsmail Cem'in TRT'ye atanma sürecine ilişkin ayrıntılar yer almaktadır. Türkiye'de 12 Mart'ın ardından gerçekleşen ilk genel seçimlerin ve bu seçimlerle iktidara gelen CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) – MSP (Milli Selamet Partisi) koalisyon yönetiminin karakteriyle ilgili temel özelliklere de bu bölümde yer verilmiştir. Askerî yönetimin ardından iktidara gelen ilk sivil yönetiminin TRT'ye genel müdür olarak atadığı İsmail Cem'in, TRT'den *Politika*'ya dek uzanacak habercilik serüveni, 1970'li yılların tarihsel koşulları içinde irdelenecektir. Bu yolla, *Politika*'yı ortaya çıkaran siyasal ortamla ilgili genel bir çerçevenin oluşması sağlanmıştır.

Politika, İsmail Cem'in TRT'den azledilmesinden birkaç ay sonra kurulan yeni bir koalisyon yönetimine tanıklık etmiştir. Sözü edilen MC (Milliyetçi Cephe) koalisyonunun iktidarda kaldığı dönem, *Politika*'nın İsmail Cem yönetimindeki yayın hayatının tümünü kapsar. Milliyetçilik vurgusuyla yola çıkan bu iktidarın *Politika* için önemi, siyasal, toplumsal ve iktisadî alanlardaki uygulamalarının niteliğiyle ilişkilidir. Tezin ikinci bölümünde son olarak işlenecek bu konu, Türkiye'de 12 Mart'la girilen antidemokratik süreçten çıkmaya dönük çabaların baskı altına alındığı tarihsel süreci irdelemeyi amaçlamıştır. *Politika* için belirgin bir önem taşıyan demokratik

hak ve özgürlüklerin MC iktidarı döneminde tartışmalı hale gelmiş olması, bu irdelemeyi gerekli kılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde, *Politika*'nın ortaya çıkarken belirlemiş olduğu hedeflere ulaşmada nasıl bir yol izlediğine yönelik saptamalar yer almaktadır. İsmail Cem'in siyasal görüşleri ve habercilik anlayışı çerçevesinde yayınlar yapmış olan *Politika*'nın, yazı dizileri, haber dosyaları, manşete taşıdığı haberleri ve gündeme ilişkin karikatürleri ayrıntılı biçimde taranmış; 1970'li yılların öne çıkan konuları ekseninde tarihsel bir düzlemde değerlendirilmiştir. Bu çerçevede incelenen öncelikli konu, *Politika*'nın 12 Mart'a ilişkin olarak yayına hazırladığı mülâkatlardır. 12 Mart'ın Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ve askerî muhtıranın altında imzası bulunan Muhsin Batur ile yapılan bu mülâkatlar, 12 Mart'ın nedenlerine ve sürecine ilişkin ayrıntılı bilgiler içermiştir. İsmail Cem'in imzasını taşıyan 12 Mart mülâkatlarını yazı dizileri biçiminde yayınlamış olan *Politika*, bu mülâkatlara verdiği önemi de her fırsatta vurgulayacaktır. 12 Mart'ın ardından ilk kez resmî ağızlardan ve açıkça söze dökülen bilgilerin *Politika* için taşıdığı önem, dönemin antidemokratik koşulları nedeniyle anlamlıdır.

Tezin üçüncü bölümünde öncelikle *Politika*'nın 12 Mart sürecine ilişkin yayınlarının yer almasının başlıca nedeni, İsmail Cem'in bu konuya büyük önem vermiş olmasıdır. Konuya ilişkin olarak çok sayıda makaleye ve habere yer vermiş olan *Politika* için de, sözü edilen konunun belirli bir önceliği olmuştur. İsmail Cem'in 12 Mart'a ilişkin açıklamalarına ve eleştirilerine de yer vermiş olan gazetede ayrıca, 12 Mart'ın yargılama sürecini anlatan bir yazı dizisi de yer bulmuştur. 12 Mart dosyalarını irdeleyen bu yazı dizisinde, otuza yakın fikir suçlusunun, sözü edilen süreçte neler yaşadığına yer verilmiştir. Özetle *Politika*, 12 Mart sürecinin Türkiye'deki siyasal ve toplumsal yaşamı üzerindeki etkilerini sorgulamaya yönelik yayınlar hazırlamış bir gazetedir.

Politika'nın İsmail Cem etkisindeki demokrat tutumu, 1970'li yılların antidemokratik sürecine getirdiği eleştiri yazılarında kendini net biçimde

göstermiştir. Tezin üçüncü bölümünde yer alan *Politika*'nın demokrasiye katkı sağlamaya yönelik yazıları, dönemin iktidarına getirmiş olduğu eleştirilerin ve sempatiyle yaklaştığı toplumsal oluşumların ekseninde yer bulmuştur. Türkiye'nin tanık olduğu şiddet ve baskı ortamını belirgin biçimde tartışmaya açmış olan *Politika*, demokrasiye katkı sağlayacağını düşündüğü çeşitli haberleri manşetine taşımış, köşe yazıları yayınlamış ve eleştirel nitelikteki karikatürlere yer vermiştir.

Politika'nın genel anlamda demokrat; özelde ise sosyal demokrat çizgisinin toplumsal hayata katkısı, demokratik kitle örgütleriyle, meslek kuruluşlarıyla ve özellikle sendikal örgütlenmelerle kurduğu ilişkide kendisini gösterecektir. Türkiye'nin 12 Mart sonrası süreci ekseninde düşünüldüğünde belirli bir önemi olan bu tutum, *Politika*'nın ortaya çıkarken belirlediği demokratikleşme hedefiyle örtüştür. Tezin son bölümünde yine aynı eksende ele alınan *Politika*'nın halkçı tutumu, İsmail Cem'in halktan yana yaklaşımının gazete üzerindeki etkisini kanıtlar niteliktedir. İsmail Cem'in TRT'de iken halktan insanlarla gerçekleştirdiği görüşmelere benzer biçimde *Politika* da halkın sesini gazeteye taşıma çabasına girmiştir. Özetle *Politika*, 1970'lerin toplumsal çözümlenmelerini, işçinin ve köylünün kendi sosyal gerçekliği içinde değerlendirmiştir.

I.BÖLÜM

POLİTİKA'NIN ORTAYA ÇIKIŞI ve TEMEL KAVRAMLARI

Tezin ilk bölümünde, *Politika*'nın ortaya çıkmasında belirleyici olan etmenler, İsmail Cem ve onun TRT geçmişi ekseninde irdelenecektir. Gazetenin hangi düşünsel boşluğu doldurma hedefiyle yola çıktığına ve hangi isimlerle yayına hazırlandığına ilişkin sorulara aynı bölümde yanıt verilecek ve *Politika*'nın habercilik anlayışıyla ilgili ayrıntılara yer verilecektir. 1970'li yılların Türkiye'sinde yayına başlamış olan *Politika*'nın, dönemin tartışmalı kavramlarına yönelik tutumu da ilk bölümde ele alınacak başlıklardandır.

A. POLİTİKA: "İSMAİL CEM'İN GAZETESİ"

Politika, İsmail Cem önderliğinde yayınlanması düşünülmüş bir fikir gazetesidir. *Politika* fikrinin ortaya çıkmasında belirleyici gelişmelerin neler olduğuna ilişkin ayrıntılar, bu bölümde ele alınmıştır. Ayrıca *Politika*'nın yönetim ve yazar kadrosundaki isimlerin yer aldığı bu bölümde, gazetenin temel özellikleriyle ilgili bilgiler bulunmaktadır.

1. *Politika* Fikrinin Doğuşu

Politika fikrinin ortaya çıkmasında öncelikle, İsmail Cem'in *Politika*'dan önceki çalışmaları belirleyici bir etkidir.¹ İsmail Cem'in TRT geçmişi, *Politika*'nın ortaya çıkmasında temel hareket noktası olacaktır.

Politika, İsmail Cem'in² TRT'den tasfiyesinin ardından yayınlanması düşünülmüş bir gazetedir. İsmail Cem ve yardımcısı Halûk Şahin yönetiminde 15 Eylül 1975'te yayınlanmaya başlayan *Politika* için birinci vazife, İsmail Cem ve ekibinin TRT'de yarım kalan çalışmalarına devam edebilecekleri bir yayın organı oluşturmak olmuştur.³ TRT'deki çalışmaların kaldığı yerden devam edebilmesi ise ancak bir yazılı basın organı aracılığıyla mümkün olacaktır; çünkü 1970'li yılların görüntülü basınında tekel konumundaki TRT'ye alternatif oluşturabilecek başka bir televizyon kanalı yoktur. 1970'li yılların istikrarsız siyasal, toplumsal ve iktisadî koşulları altında başlangıçta bir "fikir gazetesi" olarak düşünülmüş olan *Politika*, dönemin düşünsel boşluğunu doldurmaya yönelik hedefler belirlemiştir.⁴

Politika, sosyal demokrat çizgide yayın yapmak üzere tasarlanmış bir yayın organıdır. *Politika*'nın bu tercihi, hem İsmail Cem'in sosyal demokrasiden yana olan tavrından hem de 1970'lerde Avrupa'da yükselişte olan halk örgütlenmelerinden etkilenmiştir. İsmail Cem'in Türkiye için farklı bir formda yorumladığı Avrupa sosyal demokrasisi, *Politika*'nın da yayına başladığı 1970 yılı ortalarında yükselişindedir. 1970'lerin Avrupa'sında, Portekiz, İspanya ve Yunanistan'daki gerici diktatörlükler yerlerini

¹ İsmail Cem, *Politika* fikrini ortaya atmadan önce TRT'de genel müdürlük yapmıştır. Cem'in TRT geçmişiyle ilgili ayrıntı için bkz. EK-1a.

² İsmail Cem, Lausanne Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Gazeteciliğe 1963'te *Milliyet* gazetesinde başlamış, *Cumhuriyet* gazetesinde de çalışmıştır. İsmail Cem, TRT Genel Müdürlüğü yapacak; ardından *Politika*'yı kuracaktır.

³ *Politika*, 15 Eylül 1975 tarihinde yayına başlamıştır. "İsmail Cem'in Gazetesi" olarak tanıtılan gazeteyi yayına hazırlayan ilk ekipteki isimler şöyle: Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Mehmet Komşu; Ankara Haber Müdürü Mete Buharalı; Dış Haberler Sorumlusu Şevki Adalı ve Uğur Kökten; İç Haberler Sorumlusu Atilla Özsever; Teknik Sekreter Semra Günan.

⁴ *Politika*'nın ilk günkü sayısı için bkz. EK-1b.

parlamentar rejimlere bırakarak ortadan kalkmış ve bundan sonra Batı Avrupa'da parlamentar bir rejimle yönetilmeyen hiçbir ülke kalmamıştır. 1970'li yıllarda Avrupa'da işçi komisyonları toplumun diğer kesimlerine uygulanan baskılara karşı da mücadele etmeye; düşünce suçlarına, idamlara, işkencelere karşı mücadeleye ve grevler örgütlemeye başlamıştır.⁵ Türkiye'de ise halkın sosyal demokrasiye olan eğilimi, 1973 genel seçimlerinden CHP'nin birinci parti olarak çıkmasından anlaşılabilir. 12 Mart'ın askerî yönetiminden sivil yönetime geçecek olan Türkiye seçmeninin oy çoğunluğu, sosyal demokrasi vaat eden CHP'ye gitmiştir.⁶ Dolayısıyla *Politika*'nın ortaya çıkma ihtiyacının önemli nedenlerinden biri de halkın sosyal demokrasi eğilimi olacaktır.

Politika'nın fikir gazetesi olarak nitelendirilebileceği dönem, 1975 ortası ile 1977 yılının başı arasındaki dönemdir. 1975 Eylül'ünde Ercan Arıklı sahipliğindeki ve İsmail Cem'in genel yayın müdürü olarak yer aldığı gazete, 1977 başında DİSK'e (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na) satılmış; bu yılın sonuna gelindiğinde ise *Politika*'nın kurucu ekibinden geriye İsmail Cem, Halûk Şahin ve Ahmet Kahraman kalmıştır.⁷ DİSK'in sahipliğindeki *Politika*, 1977 yılından itibaren fikir gazetesi kimliğinden uzaklaşarak bir sendikal yayın organına dönüşmüştür. *Politika*'nın İsmail Cem yönetimindeki döneminde, sosyal demokrasi anlayışıyla çerçevesi çizilmiş bir habercilik zihniyeti ve zengin yazar kadrolu bir fikir gazetesi kimliği vardır. Ancak gazete DİSK sahipliğinde çok daha belirgin bir politik çizgiye kavuşacaktır.⁸ *Politika*'nın ilk döneminde belirgin biçimde yer bulan fikir yazılarının yerini, gündeme ilişkin haberler ve sendikal içerikli yazılar alacaktır. Bu tezde,

⁵ **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, V. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s. 1569.

⁶ 1973 genel seçimlerinde CHP, %33 oy oranıyla birinci parti olmuştur.

⁷ *Politika*, 13 Ocak 1977'de DİSK tarafından satın alınmıştır. Ankara temsilcisi Ahmet Kahraman ise 20 Nisan 1977'de gazeteden ayrılmıştır. 15 Temmuz 1977 tarihinde İsmail Cem, gazetede genel yayın müdürlüğü görevinden ayrılmıştır; fakat *Politika*'daki köşesinde yazıları devam etmiştir.

⁸ *Politika*, 19 Nisan 1977 tarihinden itibaren "Savaşsız, Sömürsüz Bir Dünya İçin" sloganıyla yayınlanmaya başlamış; 14 Haziran 1977 tarihinden itibaren de bu sloganın yanında "*Politika* işçilerin, emekçilerin, aydınların, gençlerin, demokratların, yurtseverlerin gazetesidir" ibaresiyle yayınlanmıştır.

Politika'nın İsmail Cem yönetimindeki yayınları 12 Mart bağlamında ele alınacaktır. *Politika*, ortaya çıkmasında önyak olan İsmail Cem ve çalışma arkadaşlarının hedefleri ve habercilik anlayışları ekseninde yer bulacaktır.

Politika, 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi'yle temel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı bir süreçte, yayın politikasını ve hedeflerini İsmail Cem'in sosyal demokrasi anlayışı doğrultusunda belirlemiş bir gazetedir. Söz konusu anlayış, İsmail Cem'in TRT'deki bir yılı aşkın genel müdürlük sürecinde hayata geçirmeye çalıştığı yayıncılık anlayışıyla örtüşür.⁹ İsmail Cem'in kendine özgü sosyal demokrasi anlayışı çerçevesindeki gazetecilik ve yayıncılık ilkelerini, kendisinin TRT'deki çalışmalarının amaçlarına ve niteliklerine ilişkin konuşmasında bulmak mümkündür. İsmail Cem, TRT Genel Müdürü sıfatıyla düzenlediği ilk basın toplantısında, *Politika* için de geçerli olacak yayıncılık hedeflerine ilişkin olarak şunları söyleyecektir:

Anayasa ve kanun çerçevesinde, çağdaş, demokratik, çoğulcu bir anlayışla TRT'nin kendi görevine eğilmesi, TRT'nin bu dönemdeki başlıca özelliği olacaktır. TRT'nin görevi, belli bir görüşü halkoyuna kabul ettirmek değil, bütün görüşleri yansıtarak halkoyunun serbestçe oluşumuna yardım etmektir. (...)Önce halka son derece saygılı olacaktır TRT; hem genel tutumu hem de görev anlayışı açısından. Benim başlıca ölçülerimden biri, halkın ne istediği ve neyi beğendiğidir. Çeşitli sorunları ele alırken dinleyici ve seyirciyi soyut bir öğrenci, TRT'yi ise her şeyin en doğrusunu bilen bir akıl gibi görmeyeceğim. TRT, haber ve kültür görevini, halkın eğilimlerini dikkatle değerlendirerek mümkün olduğu yerde halkla diyalogu gerçekleştirecektir. TRT'nin habercilik işlevi, olaylara bakış açımında başlıca ölçülerden biri olacaktır... Haberin değerini bilen biri olarak, habercilik görevini en yeterli biçimde yapan bir yayını amaçlıyorum. Haber, bir toplumdaki gelişmenin başlıca itici kuvvetlerinden biridir. Habersiz olan fikirsizdir, hareketsizdir. Bu kural hem toplumun bütünü için hem de kişi için geçerlidir. İnsanın daha hür olmasında, insanın kendi sorumluluğunu kavrayabilmesinde vazgeçilmez ön şart, doğru ve yeterli haber olmasıdır... TRT, genç beyinleri yanlış değer yargılarına ve erdem dışı eğilimlere yöneltmekten

---

⁹ 15 Şubat 1974'te TRT Genel Müdürlüğü'ne atanan İsmail Cem, bu görevini 17 Mayıs 1975'e kadar sürdürmüştür.

dikkatle sakınacaktır. Öncelik, insanları iyiye, doğruya, gerçeğe, erdeme, daha güzel bir dünya yaratmaya yönelten bir anlayışta olacaktır.¹⁰

İsmail Cem'in *Politika*'daki habercilik anlayışının çoğulcu niteliği, kendisinin TRT'de gerçekleştirmeyi hedeflediği halk merkezli çalışmalarında açık biçimde kendini göstermiştir. İsmail Cem TRT'de iken öncelikle televizyon ve radyonun Türkiye'nin her yerinde ulaşılabilir hale gelmesi için çalışmış; ülkenin hemen her yerindeki insanlarla tanışmak, halkın düşüncelerini ve önerilerini dinlemek için çaba göstermiştir. İsmail Cem ve ekibi TRT'de iken vatandaşın günlük ve sosyal nitelikteki sorunlarını, tarım işçilerinin, hayvan üreticilerinin, öğretmenlerin, bilim insanlarının sorunlarını hem radyoda hem televizyonda işlemiş; halka kendi sesleri ve görüntüleriyle kendi sorunlarını dile getirmelerine olanak sağlamıştır.¹¹ TRT ekibinin, MC koalisyon hükümetinin baskıları sonucunda feshedilmesinin ardından düşünülen *Politika*'da da yine aynı doğrultuda; yani halkın ezilen kesiminin sorunlarının dile getirildiği yayınlar ve haber dosyaları hazırlanacaktır.

2. TRT Çalışmalarının Devamı Olarak *Politika*

İsmail Cem ve çalışma arkadaşlarının TRT'den tasfiye edilmesinin ardından düşünülmüş olan *Politika*, TRT'deki yayın anlayışının paralelinde yayınlar yapacaktır. İsmail Cem'in TRT'deki çoğulcu ve halktan yana haberciliği, *Politika*'da yeniden vücut bulacaktır.

Politika'nın başlıca amaçlardan biri, İsmail Cem'in hukukî bir dayanak olmaksızın TRT'deki genel müdürlük pozisyonuna son verildiğinin halka duyurulması olacaktır. İsmail Cem kaleme almış olduğu "TRT'de 500 Gün"

¹⁰ İsmail Cem, *TRT'de 500 Gün ...Bir Dönem Türkiye'nin Hikâyesi*, Cem Yayınevi, Hilâl Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul, 1976, s. 29.

¹¹ İsmail Cem, "TRT'de 500 Gün", *Politika*, 8 Kasım 1975, s. 9.

adlı yazı dizisinde, kendisinin ve çalışma arkadaşlarının TRT konusunda ne derece haklı olduklarını ve kurumdaki çalışmalarını hangi olumsuz koşullar altında sürdürdüklerini açıklamıştır. *Politika*'da böyle bir köşenin yer alması, İsmail Cem'in TRT'deki icraatlarına ne derece önem verdiğini ve çalışmalarının halk tarafından ne kadar destek bulunduğunu göstermeyi amaçlamıştır. İsmail Cem, TRT'deki çalışmalarıyla ilgili yıllar sonra yapmış olduğu söyleşide şunları söyleyecektir:

Beş yüz gün çok şeyi değişime zorladı, değişimin ön koşullarının hazırlanmasında güçlü bir etken oldu. Ankara'da gecekonduda yaşayan kadın, TRT ondan yana olduğunda suyunun daha erken bağlandığını gördü mesela... Aynı şekilde Zonguldak'ın maden işçisi, yanına TRT'yi aldığı anda hakkını daha kolay elde etti. Ankara'nın kapıcıları, bizim yayınımdan sonra sahip oldukları güvenceler için TRT önüne teşekkürle geldiler. Çukurovalı ırgatın "asgari ücret" kavramının, kavram olmaktan çıkmaya başlamasında TRT'nin küçük de olsa bir payı yok mudur? Tabii o günlerin Türkiye'ye neler getirdiğini hesaplamak çok zor, ama gene de bu beş yüz gün ve tüm arkadaşlarım, ellerinden geldiğince, karınca kararınca, ama mutlaka önemli bir katkıda bulunmuşlardır.¹²

Politika, İsmail Cem'in TRT'deki işine son verildikten yaklaşık dört ay sonra yayınlanmaya başlamıştır. TRT'de iken halk tarafından belirgin bir ilgi ve destek görmüş olan Cem, TRT'den ayrıldıktan sonra halk desteğini bu kez yeni gazetesi için beklemiştir. Bu beklenti İsmail Cem'in henüz TRT'den ayrılmak üzere olduğu günlerde televizyonda yayınlattığı *Politika* reklamında kendini açıkça göstermektedir. Gazeteci Uğur Dündar'ın seslendirdiği reklamda *Politika*, "İsmail Cem'in Gazetesi" sloganıyla TRT'de tanıtılacaktır. Ayrıca, kendisini önceleyen *Ekonomi ve Politika* gazetesinin son beş sayısında da aynı sloganla ilk sayfada ilân edilecektir.¹³ Ortaya çıkarılacak yeni gazetede TRT'dekine benzer doğrultuda çalışmalar yapılacak; İsmail Cem'in çizdiği yayıncılık anlayışı çerçevesinde yayınlar hazırlanacaktır. TRT'deki amaçlar doğrultusunda *Politika*'nın da halkın sıkıntılarına iletişim

¹² Can Dündar, **Ben Böyle Veda Etmeliyim "İsmail Cem Kitabı"**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 143.

¹³ *Politika*'nın reklâmıyla ilgili bkz. EK-2.

araçları yoluyla tercüman olması ve toplumsal nitelikteki sorunların çözümüne katkı sağlaması amaçlanmıştır.

İsmail Cem *Politika*'yı bol yazarlı bir gazete olarak tasarlamış; TRT'de olduğu gibi *Politika*'da da çoğulcu habercilik anlayışı doğrultusunda yayınlar yapmayı hedeflemiştir. 1970'li yılların Türkiye'sinde gazetenin belirlemiş olduğu hedef, aynı dönemde fikir gazetesi niteliğindeki *Cumhuriyet* gazetesine benzer formatta yayınlar yapmak olmuştur. Benzer biçimde, Fransa'da yayınlanan *Le Monde* gazetesinin tarzından ve basım yöntemlerinden de etkilenen İsmail Cem, *Politika*'nın da *Le Monde* tipi bir referans gazetesi olabilmesi için çaba göstermiştir. Yayınına başladığı ilk dönemlerde gazetede bu nedenle renkli resim kullanılmamış, gazetenin logosu dâhil tüm resimler siyah beyaz basılmıştır. Ayrıca İsmail Cem döneminde *Politika* ile *Le Monde* arasında haber değiş tokuşu anlaşması yapılmış; *Le Monde*'nin öne çıkan yazıları *Politika*'da da yer bulmuştur.

İlk andan itibaren TRT'deki çoğulcu yaklaşımın bir benzerini *Politika*'da sürdürmeyi hedefleyen ekip, başlıca konularını, kentlerde yaşayan çalışan kesimin ve kırsal alanlardaki Anadolu insanının yaşadığı sorunlardan seçmiştir. *Politika*'da toplumsal konularla ilgili olarak yayınlanan yazı dizileri ve haber dosyaları, genel olarak, siyasal, toplumsal ve iktisadî alanlardaki adaletsizliklere eğilmiştir. Türkiye'deki çalışma koşullarının güçlüğüne, eğitim ve öğretim sistemindeki fırsat eşitsizliklerine yönelik yazı dizileri hazırlayan *Politika*, atölyelerde çalışan ve para kazanmak durumunda oldukları için eğitimlerine devam edemeyen çocuklarla yapılan röportajlara da yer vermiştir. *Politika* bu yolla, halktan insanların siyasal, toplumsal ya da iktisadî sıkıntılarını ve beklentilerini kendi ifadeleriyle dile getirmelerini sağlayarak, halkın demokrasi bilincini yükseltmeyi hedeflemiştir. İsmail Cem kendi yönetimi döneminde TRT'nin halka neler kattığını şu şekilde özetleyecektir:

Önemli olan, 500 günde serbestçe oluşturulmuş bir kamuoyunun kendi tercihlerini ve tavırlarını şekillendirmesine TRT'nin katkıda bulunmasıdır. (...)Bu çok etkin yayın aracından Anayasa doğrultusunda "serbestçe görüşlerini oluşturmak" imkânı kendilerine sağlanan halk kitleleri ise bu fırsatı sonuna kadar değerlendirmiştir.

Dünyaya ve çevrelerine yeni bir açıdan bakmak, her şeyi yeniden değerlendirmek, gerekli sonuçları çıkarmak ve bu sonuçlara göre yepyeni tavırlar oluşturmak imkânıdır bu. Bizim dönemimizin TRT'si öncelikle bunu getirmiştir halka. Öyle ukala bir öğrenci gibi akıl vererek değil, halkın sorunlarını sergileyerek ve bu sorunları, özlemleri, halkın dile getirmesini sağlayarak... Sözgelisi bizim dönemimizde TRT'yi izleyen halk kitleleri, gerek haberlerdeki çoğulcu anlayış gerekse programlarda kitlelerin gerçek sorunlarına eğilimesi nedeniyle, haklarının daha bilincinde ve haklarına daha sahip kitlelere dönüşmeye başlamıştır. Anadolu'yu karış karış gezen TRT'ci arkadaşlarımız ve fabrikalarda, kahvelerde, devlet dairelerinde, okullarda göreve giden arkadaşlarımız, inanılmaz bir değişimin, gelişimin haberlerini, hem de insanların TRT'ye teşekkürleriyle bana getirmekteydiler. (...)Sadece haberlerde çoğulculuğu sağlamak ve sosyal içerikli programlar yapmakla bitmez TRT'nin görevi. Biz gerek kültür gerekse çocuk, eğlence, spor gibi konularda yaklaşımımızı her şeyden önce halkın doğrultusu ve gelişimi önceliklerine göre ayarladık. Daha doğrusu ayarlamaya çalıştık; çünkü bu alanlardan kiminde istediğimiz sonuca ulaşamadık.¹⁴

İsmail Cem ve arkadaşlarının *Politika*'daki çabaları da TRT'de kısa sürede sona erecek çalışmaların mantığıyla örtüşmektedir. Yaklaşık otuz üç yıl sonra *Politika*'daki çalışmalarını anlatacak olan gazeteci Halûk Şahin, ciddi, bol yazılı, konuları derinlemesine ele alan, sanat ve kültüre önem veren bir gazete yayınladıklarını söyleyecek; cesur yazı dizileri hazırladıklarını ve sonuç olarak sol ve demokrat bir gazete çıkardıklarını belirtecektir.¹⁵

Politika yazarı Halûk Şahin'in sözünü ettiği cesur yazı dizilerinden biri, İsmail Cem'in 12 Mart'la devrilmiş hükümetin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile yaptığı mülâkattır. 12 Mart'ın izlerinin devam ettiği bir dönemde yapılması bakımından önem taşıyan mülâkat, *Politika*'da yazı dizisi biçiminde on bölüm halinde yer bulacaktır. Mülâkatta 12 Mart'ın dış nedenlerine ilişkin konular irdelenmiş; haşhaş konusundan U-2 uçaklarına, ABD ile Orta Doğu ilişkilerinde Türkiye'nin rolünden, 12 Mart sırasında üst düzeydeki sorumlu generallerle ilişkilerine kadar çeşitli konulara yer

¹⁴ Cem, *TRT'de 500 Gün... Bir Dönem Türkiye'nin Hikâyesi*, s. 272.

¹⁵ EK-3.

verilmiştir.¹⁶ Gazeteci Adil Özkol'un hazırladığı "12 Mart Dosyalarından İnsan Manzaraları" yazı dizisinde ise 12 Mart sürecindeki tutuklamalarla ve insan hakları ihlalleriyle ilgili somut örneklere yer verilmiştir. Sözü edilen dönemde, Anayasa profesörü Mümtaz Soysal'ın "Anayasaya Giriş" kitabında komünizm propagandası yapmak suçundan yargılandığı dava süreci, Mümtaz Soysal'ın gözünden anlatılmıştır. Yazı, Mümtaz Soysal'ın dava sürecinde üniversitelerin özerkliğine verdiği önem ve anayasaya yaptığı vurgu ön planda tutularak kaleme alınmıştır. Adil Özkol'un aynı yazı dizisinde, Deniz Gezmiş'in avukatlığını yapmak suçundan yargılanan Halit Çelenk'in dava süreci ayrıntılarıyla ele alınmış, Çelenk'in "Gerçekte bu davada bizler değil, kutsal savunma hakkı yargılanmaktadır" sözü, yazıda öne çıkarılmıştır.

3. *Politika*'nın Kadrosu

Politika'nın yönetim kadrosu, büyük ölçüde İsmail Cem'in TRT'deki günlerinde birlikte çalıştığı ekip arkadaşlarından oluşmuştur.¹⁷ Zengin içeriğe önem vermiş olan *Politika*'da, 12 Mart'ta fikir suçlusu sayılmış isimlerin yanı sıra çok sayıda uzman, sanatçı ve akademisyenin yazıları yer bulmuştur.

Politika'da, TRT'deki habercilik ve yayıncılık anlayışıyla paralel doğrultuda yazılara yer verilmiş; kültür, sanat ve siyaset sayfalarında, kendi alanlarında uzman çok sayıda sanatçı, akademisyen ve gazetecinin yazıları yayınlanmıştır. *Politika*'nın gerek yazarları arasında gerekse yazı işleri bölümünde, 12 Mart döneminde tutuklanmış veya gözaltına alınmış isimler bulunur. *Politika*'nın İç Haberler Sorumlusu Atilla Özsever, bu isimlerden biridir. TRT'de yaklaşık sekiz ay çalışan Özsever, İsmail Cem'in TRT'den

¹⁶ İsmail Cem, "Çağlayangil 12 Mart'ı Açıklıyor", *Politika*, 12 Mart 1976, s. 1-2.

¹⁷ İsmail Cem'in TRT'deki ekibi için bkz. EK-4.

tasfiye edilen ekibi içinde yer almamışsa da *Politika*'ya İsmail Cem'in davetiyle geçmiştir. Başlangıçta İstanbul'da İç Haberler Müdür Yardımcısı olarak görev yapan Özsever daha sonra Ankara Bürosu Temsilci Yardımcısı olmuştur. Özsever, *Politika*'dan önce, 12 Mart döneminde, TCK'nin 141–142 maddelerinden ötürü iki ayrı davada yargılanmıştır. Davaların birisinde beraat etmiştir; diğerinde ise 1974 yılında CHP-MSP koalisyonu döneminde çıkarılan afla dava sonuçlanmadan düşmüştür. 141 ve 142 maddeler daha sonra TCK'den kaldırılmış, yani geçersiz kılınmıştır.

Politika'da İsmail Cem'in yardımcılığını yapmış olan gazeteci ve akademisyen Halûk Şahin, 1964 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuş; 1972 yılında ABD'de Indiana University'den gazetecilik yüksek lisansı, 1974 yılında ise aynı üniversiteden kitle iletişimi dalında doktora derecesi almıştır. İlk gazetecilik deneyimini *Politika*'daki “Kuşbakışı” köşesinde kazanan Halûk Şahin, İsmail Cem'in TRT'deki ekibinden yakın arkadaşıdır.

Politika'nın Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Mehmet Komşu; Gazetecilik Yüksek Okulu mezunu olarak gazeteciliğe 1966 yılında *Milliyet* gazetesinde başlamıştır. Ankara Haber Müdürü Mete Buharalı ise Ankara Hukuk Fakültesi mezunudur. Gazeteciliğe 1955'te *Hâkimiyet* gazetesinde başlamış; TRT'de İsmail Cem ile birlikte çalışmıştır.

Politika'da düzenli olmamakla birlikte siyasal içerikli yazıları yayınlanan Prof. Sadun Aren de 12 Mart'ta yargılanan akademisyenlerden biri ve TİP yöneticisidir. 1957 yılında iktisat profesörü olan ve 1960 ile 1962 yılları arasında DPT'de danışmanlık yapan Aren, Sosyalist Kültür Derneği'nin kurucularındandır. 12 Mart döneminde TİP'in yöneticileriyle birlikte tutuklanan Aren, 12 yıla mahkûm edilmiş; 1974 affıyla serbest bırakıldıktan sonra DİSK'te görev almış; bu dönemde *Politika* gazetesinde işçilerin çalışma koşullarına ve yasal haklarına yönelik yazılar yazmıştır.

Politika'da, dönemin önemli kadın yazarlarından biri olan Sevgi Soysal da yer almıştır. 12 Mart döneminde siyasal nedenlerle tutuklanma ve sürgün cezalarına mahkûm edilmiş bir yazar olan Soysal'ın, dönemin güncel konularıyla ilgili olarak *Politika*'da yazıları yayınlanmıştır. Öyle ki, 1975 yılında seçim gezileri düzenleyen CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e gösterilen kadın desteğini yerinde gözlemleyerek *Politika*'da aktarmış bir yazardır.¹⁸

Politika'daki "Taş" köşesinde yazıları yayınlanan Çetin Altan gazeteciliğe 1940'lı yıllarda başlamıştır. Çetin Altan, 1943-1944'te *Çınaraltı* ve *Varlık*'ta şiirleri ve düz yazılar yazmıştır. *Ulus* gazetesinde muhabir olarak başladığı gazeteciliğe *Hür Ses*'te fıkra yazarlığı ile devam etmiştir. Çetin Altan 1965-1969 arasında TİP'ten milletvekilliği yapmıştır. Altan, önce dokunulmazlığı kaldırılan sonra da iade edilen ilk milletvekilidir. 9 Mart 1971 darbe teşebbüsünü destekleyen *Devrim* gazetesi yazarı olduğu için, 12 Mart döneminde tutuklanarak sorguya çekilmiş bir gazetecidir.

Politika'nın sanat ve edebiyat bölümünde yazılarına, öykülerine yer verilen yazarlardan biri Aziz Nesin'dir. 1954 yılında *Akbaba* dergisinde takma adlarla öyküler yazmaya başlayan yazarın, *Dolmuş*, *Yeni Gazete*, *Akşam*, *Tanin* ve *Günaydın* gazetelerinde gülmece öyküleri, röportajları ve fıkraları yer almıştır. Yazar Fethi Naci'nin eleştiri yazılarına yer veren *Politika*'da ayrıca Selim İleri'nin, Memet Fuat'ın ve Timur Selçuk'un yazılarına da yer verilmiştir. *Politika*'nın yazar kadrosuna 1976 Eylül'ünde dâhil olan yazarlardan biri Demirtaş Ceyhun'dur. Hikâye, roman ve inceleme alanında eserler veren Ceyhun, *Politika*'da toplumsal gerçeklerin kökenlerine yönelik inceleme eserleri hazırlamıştır. *Politika*'ya sonradan dâhil olan iktisatçı ve yazar Tefik Çavdar ise Türkiye'nin iktisadî durumuna ilişkin makaleler yazacaktır.

Politika'nın karikatürist kadrosunda öne çıkan isimler ise, Ferruh Doğan, Tan Oral ve Engin Ergönültaş'tır. Ferruh Doğan (Akdilek) İstanbul

¹⁸ Sevgi Soysal, "Ecevit ve Kadınlar", *Politika*, 17 Ekim 1975, s. 6.

Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okumuş; gazeteciliğe 1945'te *Doğan Kardeş* dergisinde karikatür yayınlamakla başlamıştır. *Bilmece*, *Çocuk Haftası*, *Çocuk Gözü*, *Şaka*, *Akbaba*, *Hür Ses*, *Millet*, *41 Buçuk*, *Dolmuş*, *Tef*, *Taş*, *Taş-Karikatür* dergilerinde ve *Ulus*, *Dünya*, *Vatan*, *Yeni İstanbul*, *Halkçı*, *Yeni Ulus*, *Akşam*, *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Ekspres* gazetelerinde ressam, karikatürist ve yazı işleri müdürü olarak çalışmıştır. Ferruh Doğan'ın siyasal gündeme ilişkin karikatürleri her gün *Politika*'nın ilk sayfasında yer bulacaktır. *Politika*'da karikatürleri yayınlanan mimar kökenli bir karikatürist olan Tan Oral, uluslararası alanda üne kavuşmuş karikatürlere ve karikatür dışındaki çalışmalara imza atmıştır. Oral, kısa film dalında "Cumartesi Pazar" adlı çalışma ile 1969'da ve "Sansür" adlı film ile de 1970'te çizgi film dalında Büyük Ödül kazanmıştır.

B. POLİTİKA'NIN TEMEL KAVRAMLARI

Politika, 1970'li yılların tartışmalı kavramlarına, İsmail Cem'in kendine özgü sosyal demokrasi anlayışı doğrultusunda yaklaşmış bir gazetedir. *Politika*'nın, milliyetçilik, demokrasi, halkçılık ve lâiklik konularındaki tutumu, İsmail Cem'in farklı tarihlerde kaleme aldığı kitaplardan ve *Politika*'daki yazılarından referans alınarak açıklanmıştır. İsmail Cem'in, *Politika*'nın yayıncılık anlayışını da belirleyen dünya görüşü, bu kavramlar ışığında ele alınmıştır.

1. Milliyetçilik

Fikir gazetesi olması dolayısıyla *Politika*, çoğulcu nitelikte yayınlar yapmaya özen göstermiş bir gazetedir. Dolayısıyla gazete, 1970'lerin ortalarında yükselişe geçen milliyetçilik vurgusuna da belirli bir mesafeden yaklaşacaktır.

Politika, sosyal demokrat çizgisi nedeniyle, 12 Mart sonrası süreçte yükselişe geçen milliyetçilik dalgasına ilke olarak karşı durmuştur. Tezin ikinci bölümünde ayrıntılı biçimde yer bulacak olan bu tavır, temel olarak İsmail Cem'in sosyal demokrasi anlayışından beslenmiştir. Türkiye'de 1970'lerin ortalarından itibaren tırmanışa geçen milliyetçi hareketlere ilişkin tartışmalar, dönemin demokrasi yanlısı toplumsal kesimlerinde faşizm tartışmalarıyla birlikte yürütülmüştür. 1970'li yılların en uzun süreli iktidarı olan MC koalisyonuna yöneltilecek başlıca eleştiri konusu olan milliyetçilik vurgusu, *Politika*'da da belirli bir tartışma alanı bulmuştur. MC koalisyon hükümetinin milliyetçilik vurgusundan hareketle, milliyetçiliğin nasıl olmaması gerektiğini açıklayan İsmail Cem, konuyla ilgili olarak şunları söyleyecektir: "Milliyetçilik, yabancıya karşı kullanıldığında geçerliği olabilecek bir kavramken, koalisyon (MC koalisyonu) Ahmet ile Mehmet'i, Ali ile Veli'yi bölerek kendi vatandaşlarına karşı 'milliyetçilik' gütmüş; dış politikada ise onun bunun icazetini arar olmuştur."¹⁹

İsmail Cem, 1970'li yıllarda Türkiye'de yükselişe geçen milliyetçilik akımının ve yaşanan şiddet ortamının başlıca nedeninin "kültür" sorunu olduğunu savunmuştur. İsmail Cem'e göre 1970'lerde Türkiye'nin tanık olduğu çatışmalar, ideolojik bir görünüm taşıyan kan davalarıdır. Karşılıklı kıyımın yaşandığı; sevgisizliğin değişik kültür kümeleri üzerinde yükseldiği bu ülkede, tarihsel etkenler nedeniyle ortak bir kültür oluşmamıştır. Bu nedenle

---

¹⁹ İsmail Cem, "Dörtlü Koalisyon Hayır", *Politika*, 11 Ekim 1975.

bölgeden bölgeye, şehirden şehre değişebilen; köklü olarak farklılaşan ve tarih içinde birbirleriyle çatışmış olan kültür kümeleri birbirlerine karşı güvensizliklerini sürdürebilmiştir. Cumhuriyetin getirmiş olduğu köklü değişimlere de bu kümelerin bir bölümü hemen uyum gösterememiştir. Ortaya zaman zaman kendilerini dışlanmış hisseden, içine kapanmış ve çevresine kuşkuyla bakan kültür kümeleri çıkmıştır. Belirli koşullar altındayken birbirlerini düşman olarak görebilen grupların oluşturduğu farklılaşma, 1975 sonrasında yaşanan olağan dışı gerginliğin temel kaynaklarından birini oluşturmuştur. Düşmanlıkların kolay oluşabilmesini, bağnazlığın ve sevgisizliğin artmasını, insanların farklı düşüncelerinden dolayı birbirlerini cezalandırmalarını hatta öldürmelerini Türkiye'nin bazı hassasiyetlerine bağlayan İsmail Cem, 1975 ve sonrası dönemde daha kolay karşılaşılan bu koşullardan, dönemin yönetimini ve politikalarını sorumlu tutacaktır.²⁰

2. Demokrasi

Politika, 1970'li yılların Türkiye'sinde, demokrasinin önemine her fırsatta vurgu yapmış bir gazetedir. İsmail Cem'in sosyal demokrasisi çerçevesinde yayınlar yapmış olan *Politika* için demokrasi, halkın yönetime aktif biçimde katılımıyla gerçekleşebilecek bir değerdir.

Politika, demokrasinin Türkiye'de geniş alanlara yayılmasını; yani halkın demokratik hak ve özgürlüklerinin bilinciyle hareket etmesini sağlamayı amaçlamıştır. İsmail Cem'in 12 Mart'ın ardından Türkiye'deki demokrasinin durumu konusunda kaleme aldığı bir yazı, demokrasiye yaptığı vurguyu açıklar niteliktedir: "Düşüncenin cezaevine konduğu; eleştiri ve

²⁰ İsmail Cem, "Geçiş Dönemi" Türkiye'si (1981-1984), Cem Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 150-152.

toplantı özgürlüklerinin suça dönüştürüldüğü; basına ve sanata umacı diye bakıldığı; sanat eserlerinin yakılabildiği bir ülkede demokrasi gelişemez.”²¹ *Politika*’nın habercilik anlayışını belirleyen İsmail Cem’in temel hak ve özgürlüklerin önemine yapmış olduğu bu vurgu, aynı zamanda *Politika*’nın demokrasiye yönelik tavrının da açıklayıcısı niteliğindedir. Dolayısıyla *Politika*’nın 1970’li yıllardaki tartışmalı kavramlara yönelik tutumu da İsmail Cem’in dünya görüşü çerçevesinde belirli bir önem arz etmektedir.

İsmail Cem’in demokrasi anlayışı, düşünce özgürlüklerine müdahaleyi reddetmiştir. Cem’e göre, öncelikle demokrasinin etkinliğini sağlayan, ona güç veren ve insanlar için onu meşru ve gerekli kılan şey, “karşıtlıkların beraberliğinin” sağlayıcısı niteliğinde oluşudur. Demokrasinin gücü, onun temsil ettiği birlikteliğin ne derece yaygın olduğuna bağlı olarak kendini gösterir. Demokrasinin yaygınlık durumunu anlayabilmek için birbirine karşıt olan çıkarların özelliklerine bakmak gereklidir. Eğer demokrasi, toplumda herhangi bir kesimin çelişkilerini ve birbirinin karşıtı olan düşünceleri içinde barındırabiliyorsa ya da karşıtlıklarla çelişkiler de dâhil bütün oluşumlar o demokrasi içine kendilerini dâhil edebiliyorsa, demokrasinin varlığından söz edilebilir. Benzer biçimde eğer katılımcılar burada kendilerini dışlanmış ya da kandırılmış hissetmiyorsa; siyasal özgürlüklerin ve yasal çerçevelerin kapıları bu oluşumlara her zaman açık ise; o zaman demokrasinin ve ona bağlı olarak siyasal düzenin, meşruiyet kazanmış olduğu söylenilir. Kazanılan meşru zeminde oluşabilmesi mümkün bir uzlaşma ortamı, “eşitlik, özgürlük, kapsayıcılık ve yaygınlığı” sağlayan zemini de bu sayede hazırlamaktadır.

Demokrasiyi hem mücadele hem de bir uzlaşma olarak kavramsallaştıran İsmail Cem’e göre, yönetim biçimi olarak demokrasi, belirli düzeylerdeki gerilimleri taşıyabilmek anlamına gelir. Dolayısıyla sorunları çözme yeteneği ve tahammül gücünün bir noktadan sonra sınırlı olduğu görülen demokrasinin çözüme ulaşmadaki yetersizliğine neden olan koşullar, gerilimlerin şiddete dönüştüğü koşullar olmaktadır. Bu yüzden demokrasinin

---

²¹ Cem, age, s. 44.

felsefesinde ve ortaya çıkış mantığında, gerilimlerin şiddet boyutuna vardırılmadan, demokrasinin kendi yöntemleriyle ve yine demokrasi çerçevesinde çözümlenmesi yatmaktadır. İsmail Cem'e göre demokrasiden yoksun bir ülke, insan kişiliğinin manevi yükselişindeki son aşamalardan biri olan "düşündüğünü söylemek", "özgür olmak", "önerilerinde ve çözümlerinde farklılaşabilmek" ihtiyacını gerçekleştirmez. Dolayısıyla demokrasi, insanların daha iyi yaşayabilmesi ve kendilerini daha hızlı geliştirebilmeleri yolunda en etkili araç olması nedeniyle, vazgeçilmezdir. Bir toplumda giderek artan insan sayısını yine giderek büyüyen bir güç olarak maddi ve manevi paylaşımın devresine sokabildiği için demokrasi, umutlu bir amaçtır.²²

Politika'nın her fırsatta yayın önceliği verdiği demokratik toplumsal örgütlerle ilgili haberler de, İsmail Cem'in sözünü ettiği manevi paylaşımın sağlanmasına yönelik çabaya örnek oluşturmaktadır. DİSK'in 1975 Eylül'ünde İstanbul Taksim'de düzenlediği "Demokratik Hak ve Özgürlükler İçin Mücadele Mitingi"ne ilişkin haber, *Politika*'da manşetten yayınlanmıştır. *Politika*, DİSK Başkanı Kemal Türkler'in mitingde söylediği "Halkımız bağımsızlık, demokrasi, barış ve toplumsal ilerleme istiyor" sözünü manşete taşımıştır. İsmail Cem'in aynı günkü başyazısında üzerinde durduğu konu da yine bir gün önce DİSK tarafından düzenlenmiş olan mitinge ilişkindir: "...Dünkü miting, toplumun tümünün yakındığı fiyat artışlarına ve işsizlik konularına işçiler açısından yaklaşmış ve sorunları ortaya koymuştur. DİSK'in dünkü İstanbul toplantısı, konuşmacıların da belirttiği gibi bir ...'yasal mücadele çağrısıdır"²³ Türkiye'deki demokratik hak ve özgürlüklerin kazanımına yönelik girişimleri desteklemiş olan İsmail Cem, Türkiye'de demokrasinin gelişmemesiyle ilgili olarak birtakım eksikliklerin altını çizecektir.

İsmail Cem, demokrasinin "temsilcilik" özelliğinin Türkiye'de dar anlamda yorumlanmasından dolayı siyaset kurumunun zaman zaman

²² Cem, age, s. 25-35.

²³ İsmail Cem, "DİSK ve 'Yasal Mücadele' Çağrısı", *Politika*, 21 Eylül 1975.

toplumdan ve onun eğilimlerinden kopuk olabildiğini vurgulamıştır. Türkiye'deki temsilcilik anlayışıyla Batı'ninkini karşılaştıran Cem, Batı demokrasilerinde hiçbir işçi ve işveren topluluğunun, siyasal kurumlar üzerinde Türkiye'deki gibi etkisiz olmadığını belirtmiştir. Aynı şekilde, hiçbir büyük siyasal parti, işveren ve işçi kuruluşları üzerinde Türkiye'deki kadar etkisiz değildir. İsmail Cem'e göre bu durum Türkiye demokrasisinde temsilcilik işlevinin karşılıklı biçimde etkisiz olduğunu göstermektedir. Ayrıca 1970'li yıllarda Türkiye'de yaşanan istikrarsız siyasal sürecin nedeni temelde katılım eksikliğidir. Bu dönemde ülkedeki dehşet tırmanışı zirveye yaklaşırken konuyu, üniversitelerden işçi-işveren kuruluşlarına, partilerin temsilcilerine, basın ve hukuk kuruluşlarına kadar uzanan geniş forumlarda ele alıp geniş ve yaygın katılım çerçevesinde çözüm üretme sürecini Türkiye başlatamamıştır. İsmail Cem'e göre, Türkiye'nin katılım konusundaki genel tavrına değinilecek olursa, Türkiye'de bir siyasal partiye üye olan partililerin bile önseçimlere ya da parti içi seçimlere katılma oranları oldukça düşük seviyelerde kalmaktadır. Üyelerin önemli bir bölümü parti içi seçimlerde ya hiç oy kullanmamış ya da yarışan adayların özel girişimleri ve gayretleri sonucunda oy kullanmışlardır.²⁴

İsmail Cem, Türkiye'de karşıtların uzlaşması konusunda bir eksiklik olduğunu altını çizmiştir. Türkiye'deki katılma sürecini Batı demokrasilerindeki süreçle karşılaştıran Cem'e göre ülkede yaşanan bir uzlaşmazlık durumu, birbirine karşıt görüşteki siyasal birliktelikler arasında değil, kişisel düzeydeki anlaşmazlıklar bağlamında yaşanmaktadır. Buna göre, Batı demokrasilerinde meclis üyeleri ne denli karşıt görüşlerde olurlarsa olsunlar, genel olarak gerilim dönemlerinde birbirleriyle uzlaşma eğilimi gösterirler. Oysa Türkiye'deki meclis üyelerinin arasında belirgin uç fikirler ve zıt yönelimler olmamasına rağmen, gerilim dönemlerinde bir uzlaşma sağlanamamaktadır. Çünkü Türkiye'de Batı'dakinden farklı olarak, yürütülen rekabetlerin daha çok kişiler düzeyinde biçimlendiği ve bu yüzden de siyasal uzlaşmaların sağlanamadığı görülmektedir.

²⁴ Cem, "Geçiş Dönemi" Türkiye, s. 22-24.

İsmail Cem, Türkiye siyasetinde yaşanan müdahale koşullarını ülkenin siyasal karakteriyle ve bürokrasi gelenekleriyle bağlantılı biçimde ele almıştır. Cem'e göre Türkiye'de devirlerin değişmesine, bürokrasinin karşısında başka güç odaklarının oluşmasına ve çok partili hayata geçilmesine rağmen ülkedeki rejim vesayet özelliklerinden kurtulamamıştır. Vesayetin temel özelliği, güvensizliktir. Sivillerin hadlerini bilmedikleri ve çizilen sınırları aştıkları durumlarda, rejimin asıl sahipleri olan bürokrasi derhal duruma müdahale edip sivillere hadlerini bildirerek işleri yeniden düzene koymaktadır. İsmail Cem'in sözünü ettiği rejimin iki önemli özelliği vardır. Bu rejim, oyunun kurallarını bizzat kendi belirlemekte; sınırları kendi doğrularına göre çizip temel tercihleri yapan taraf olmaktadır. Rejimin ikinci özelliği ise, zihinleri vesayetin altına alarak neyin nereye kadar düşünülebileceğini veya asla düşünölemeyeceğini saptamaktadır. İsmail Cem'e göre vesayet rejiminin ilk özelliğine verilebilecek bir örnek, Türkiye'nin anayasalarıdır. Bu anayasaların tümünü bürokrasi gerçekleştirmiştir ve kendine göre oyunun kurallarını koyarak 'haydi oynayın' demiştir. Sonuçta, Türkiye'deki demokrasi, siyaset, birey hakları, özgürlükler ve emeğin hakları bürokrasinin belirlediği ölçüler içinde var olabilmiş ya da olamamıştır.²⁵

Politika yazarı İsmail Cem, 1970'lerin sonuna kadarki başlıca meselenin Türkiye'nin demokrasi anlayışındaki eksiklik olduğunu vurgulamıştır. İsmail Cem, sözü edilen dönemin gerilimli ortamıyla ilgili olarak, Türkiye'deki demokrasi anlayışının ve ülkedeki uygulamalarının karakterini analiz etmiştir. Demokrasinin özünde, ikinci sınıf ya da az gelişmiş ülke demokrasisi modeli gibi bir form olmamasına rağmen, Türkiye'de yaşanmakta olan demokrasi karakterinin tam da bu forma denk düştüğünü vurgulayan Cem'e göre, Türkiye'deki zihniyet aynı şekliyle devam ettiği sürece hayal kırıklıklarının yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Türkiye'deki demokrasinin uzun soluklu olmamasının nedenini buna bağlayan Cem'e göre ülkede yaşanan askerî müdahalelerin temelinde de, ülkeyi sık sık

²⁵ İsmail Cem, **Gelecek İçin Denemeler**, Can Yayınları, İstanbul, 2000, s. 191.

“kurtarılacak” bir duruma düşürmeye mahkûm eden aynı koşullar yatmaktadır.²⁶

Türkiye’de sosyal demokrasinin öncelikle “seçkinci” izlerden tümüyle kurtulmuş, demokrasiyi özümsemiş olmasını önemseyen İsmail Cem, çoğulcu ve demokrat ideolojide siyasal ve sınıfsal düşmanlık kavramının olmadığını vurgulamıştır. Cem’e göre kendi kimliğini, mantığını ve varlığını sosyal sınıf olgusuna dayandırmamış, öncelik sıralamasını bu ölçüyle açık seçik yapmamış bir sosyal demokrasi hiçbir ülkede olamaz. Sosyal demokrasinin özünde mücadele-uzlaşma sürecinin bulunduğu, bunun bir ideolojik gerçek olduğu yeterince görülebilmemiş değildir. Oysa mücadelesiz bir sosyal demokrasi olamayacağı gibi, uzlaşmasız bir sosyal demokrasi de düşünülemez.²⁷

İsmail Cem’e göre çağdaş demokratik devlet, tek bir sınıfın diğer tüm sınıflara egemen olduğu bir araç olmamalıdır. Karşit toplumsal güçler arasındaki değişken dengeyi bir ölçüde yansıtan ve bu güçler tarafından bir ölçüde etkilenme payı olan bir devlet ancak çağdaş demokratik bir özellik taşıyabilecektir. Bu noktada “temsil” gücünün önemi sahneye çıkmaktadır. Eğer demokrasi bir uzlaşma sistemi ise, uzlaşmanın etkinliği, bunu gerçekleştiren tarafların temsil gücü ile doğru orantılı olmalıdır. Türkiye demokrasisinde bir uzlaşma ortamı olmamasından dolayı büyük gerilimler karşısında zaman zaman çıkmaza girilmektedir. İsmail Cem’e göre Türkiye’de yaşanan çözümsüzlük ortamı, toplumun farklı kesimlerinin kendilerini demokrasiye dâhil görmemesinden kaynaklanmaktadır. Çağdaş demokrasilerde toplumu siyasetten soyutlamamak; aksine mümkün olduğunca katılım sağlamak yoluyla kurumun temsil yönünü kuvvetlendirmek, İsmail Cem için önem taşımıştır. 1970’li yıllarda dehşet tırmanışı zirveye yaklaşırken konuyu, üniversitelerden işçi-işveren kuruluşlarına, partilerin temsilcilerine, basın ve hukuk kuruluşlarına kadar uzanan geniş forumlarda

²⁶ Cem, “Geçiş Dönemi” Türkiye, s. 44.

²⁷ İsmail Cem, Sosyal Demokrasi ya da Demokratik Sosyalizm Nedir, Ne Değildir, Cem Yayınevi, İstanbul, s. 345.

ele alıp geniş ve yaygın katılım çerçevesinde çözüm üretme sürecini Türkiye başlatamamıştır.²⁸

İsmail Cem, toplumun ortak çıkarlarının özel çıkarlardan önde geldiği sosyal demokratik düzende, ekonomik yapıyı da ona göre kurmayı hedef göstermiştir. Hedefe ulaşmak için ise tam istihdamın, üretimi geliştirmenin, genel refah düzeyini ve sosyal güvenliği artırmanın, geliri ve mülkiyeti eşitlikli paylaşımının gereğine işaret etmiştir. Sosyal demokrat ekonomi politikası, üçlü bir amaca sahiptir: Sınıfsal, ekonomik ve siyasal. Sınıfsal amaç, politikayı öncelikle kitlenin yararları doğrultusunda düzenlemektir. Bu kitleyi, sanayi işçisinin yanı sıra fikir işçileri, memurlar, solda yer almaları koşuluyla teknokratlar ve halk kesitleri olarak adlandırılan küçük topraklı köylü, esnaf gibi unsurlar oluşturmaktadır. Sosyal demokrat ekonomi politikalarının ikinci ortak amacı, büyüme ve sanayileşmedir. Sanayi, sosyal demokrasi için birincil önem taşır. Her yeni fabrika, sosyal demokrasi adına kazanılmış bir mevzidir. Dayanışma, eşitlik, güvenlik, toplu olarak paylaşılan güzellikler ve sorunlar, kültür ve sanatın imtiyaz olmaktan çıkması, bir sanayi ortamının mümkün kıldığı, güçlendirdiği özelliklerdir. Sosyal demokrat ekonomi politikasını biçimlendiren üçüncü etken ise demokrasi tercihidir.²⁹

İsmail Cem'e göre sosyal demokrat sol, evrimci, paylaşımcı, dengeli nitelikler de taşır. Demokrasi tercihinin ilk ve en önemli, en köklü sonucu, devrimci bir sol anlayışın ve partinin evrimci bir sola ve partiye dönüşmesidir. Evrimcilik, sosyal demokrasinin temel yaklaşım biçimidir. Toplumların değişimi, birikim/devrim sürecinde değil, birikimin her an evrimi beslediği ve evrime dönüştüğü bir süreçte gerçekleşecektir. İşçi sınıfı yoksullaşarak devrime varmayacak, zamanla kendi durumunu geliştirerek, bir evrim içinde kendini iktidara hazırlayacaktır. Sosyal demokrasi, ekonominin bütün mekanizmalarını bir anda ele geçirmeyi, tüm üretim araçlarını toplumsallaştırmayı öngörmeyecek; temsil ettiği sınıfın ve zümrelerin ekonomik ve sosyal etkinliğini zaman içinde artırmayı amaçlayacaktır. Sosyal

²⁸ Cem, "Geçiş Dönemi" Türkiye, s. 22-24.

²⁹ Cem, Sosyal Demokrasi ya da Demokratik Sosyalizm Nedir, Ne Değildir, s. 193.

demokrasi, fabrikalarda kısmen söz sahibi olacak, yerel yönetimlerde, parlamentoda, toplum mekanizmalarının her birinde, karar yetkisini öteki sınıfla paylaşacaktır. Demokrasi tercihinin bir uzantısı da, işçi hareketinin belirli bir “uzlaşmacılık” yaklaşımını belirleyiştir. Sosyal demokrat partilerin uzlaşmacılığı, bir fırsatçılığın, bir ihanetin sonucu değildir. İşçi hareketinin, işçinin yararını barışta görmesinden ötürü, sermaye sınıfı ile barış içinde ve şiddeti reddeden yöntemlerle mücadele tercihini, sosyal demokrasi ifade etmektedir.³⁰

Sosyal demokrasinin genel çerçevesi, üretim araçlarının çoğunun özel mülkiyette kaldığı ve piyasa kurallarının geçerlikte olduğu bir ortamda, sosyal demokrat iktidarın, elindeki yönetim mekanizmalarını kullanarak ekonomiyi ve toplumu çalışan kitlenin yararları doğrultusunda yönlendirmesidir. Bu modelin amaca uygun işlerliği, iktidardaki sosyal demokrasinin çalışan kitlelere kök salmış, işçilerle ve sendikalarla beraberlik kurmuş, bütünleşmiş bir parti olması önkoşuluna bağlıdır.³¹

İsmail Cem’e göre eğer bir ülke işsizlik sorununu çözmeyi amaçlıyorsa yapacağı başlıca icraat, ülkede sanayileşmeyi sağlamak olmalıdır. Buna göre sanayi yatırımları, belli yönlendirmeleri kabullenmiş olması koşuluyla her türlü destekten en geniş biçimde yararlanmalı; vergi politikaları, tarımdan sanayiye fon aktarabilecek özelliklerde yeniden biçimlenmelidir. KİT’lerin kaynak yaratan ve yatırım yapan özellikleri desteklenmeli; bankalar sistemi ve kredi politikaları sanayi kesiminde daha adil bir paylaşım gerçekleştirmeye yönelmelidir. Ayrıca iş yaratma özelliği yüksek olan yatırımların özendirilmesi; yani orta ve küçük sanayi işletmelerine, yarattıkları yeni iş oranında vergi indirimi ve kolaylık sağlanarak büyüme ve istihdamın desteklenmesi gerekmektedir.³²

Politika yazarı İsmail Cem’e göre Türkiye’de sosyal demokrasinin temelini oluşturan bir çalışanlar dünyası, değer yargıları, gelenekleri ve

³⁰ Cem, age, s. 144.

³¹ Cem, age, s. 207.

³² Cem, “Geçiş Dönemi” Türkiye, s. 116.

kimliği 1970'lerde henüz gelişmiş durumda değildir. Türkiye'de sosyal demokrasinin asıl sorunu, böyle bir dünyanın henüz yeterince oluşmadan, kendi dışından kaynaklanmış dağıtıcı etkilere açılmış bulunmasıdır. Batı'nın sosyal demokrasilerinde, çalışanların kendine özgü dünyası, gelişip, güçlenip kemikleştikten sonra duvarların ötesindeki farklı dünyanın mesajlarına, etkilerine, koşullandırmalarına hedef olmuştur. Türkiye'de ise çalışanlara özgü bir kimlikten kaynaklanan değer yargıları ve oluşum halindeki dünya henüz güçlenemedi, Batı'dakiyle aynı güçteki dağıtıcılıktaki mesajlara ve etkilere hedef olmaktadır. İletişim teknolojisinin haberleşme araçlarının ve basın gelişimi sonucunda, sermaye sınıfına özgü değer yargılarının ifadesi olan bireyciliğe, eşitsizliğin doğallığına, talihe dayalı mesajlar ve sloganlar, kolaylıkla çalışanlar dünyasına ulaşabilmiştir. Türkiye'nin gerçeği, sosyal demokrasinin varlık kaynağı olan bir çalışanlar dünyası ve kimliğinin henüz oluşum halindeyken dağıtıcı, saptırıcı, yanıltıcı etkilere açılmış olmasıdır.³³

3. Halkçılık ve Lâiklik

Politika yazarı İsmail Cem'in sosyal demokrasisi, kültürel zenginliğe belirgin biçimde önem vermiştir. Çoğulcuk ve halkçılık kavramlarıyla doğrudan ilişkisi olan bu zenginlik, aynı zamanda milliyetçilik kavramının keskinliğini de törpüleyen bir özellik taşır. Dolayısıyla *Politika*'nın habercilik anlayışı, özünde çoğulcu ve halkçı özellikler gösterir.

İsmail Cem, "halkçılık" ile "lâiklik" kavramlarını birbirlerinden ayrı kavramlar olarak ele almak yerine, "geleneğ" ve "kültür" kavramları çerçevesi içine oturtmuştur. İsmail Cem, demokrasinin tanımını yaparken, bütün değerlerin öncelikle "insan" olmaktan geçtiğine vurgu yapmıştır. Bu nedenle

³³ Cem, *Sosyal Demokrasi ya da Demokratik Sosyalizm Nedir, Ne Değildir*, s. 319.

gelecekte Türkiye'yi önemli ölçüde belirleyecek olan, bir yandan insan ve onun nitelikleri; diğer yandan toplum ve bu toplumun kendi insanlarına nasıl bakmakta olduğudur. Toplum ve insan, birbirini belirleyen, programlayan iki olgu niteliğindedir. İsmail Cem'e göre toplum, kendi ekonomik, siyasal özellikleriyle, gelir dağılımı modeli, televizyonu, basını, eğitimiyle insanı büyük ölçüde etkilemekte ve belirlemektedir. İnsan da kendinde var olan bu özelliklerin bir üst düzeyde bütünleşmesi ve yaygınlaşmasıyla toplumsal temel çizgilerini ortaya koyacaktır.

İsmail Cem için sosyal demokrasi birdenbire ortaya çıkmış bir anlayış değil; insanların tarih kadar yaşlı özlemlerinin, eğilimlerinin bir sonucudur. Bir tarih sürecinde ve çeşitli düzeylerde oluşmuş halkaların birbirine bağlanması, inanışların, geleneklerin etkisiyle, günümüzün toplumları, insanları var olabilmektedir. Türk sosyal demokrasisi de tarihsel simgelerini, referanslarını, kendi özelliklerine tarih içinde kaynak olmuş eğilimleri, gelişimleri değerlendirerek, kendi tarihsel bağlarını, "devamlılığını" araştırmak durumundadır. İsmail Cem'e göre Türk sosyal demokrasisi, tarihindeki çeşitli oluşumların, düşünürlerin ve devlet adamlarının, geleneklerin, inançların, beklentilerin yansımaları da kendi kimliğinde bulabilir. Dolayısıyla Türkiye'nin kendine özgü olan tarihsel birikiminden yararlanmak gerekir.

Politika'nın halkçı ve aynı zamanda laik tutumunu, İsmail Cem'in TRT çalışmalarına farklı kesimlerden gelecek eleştirilerinden anlamak mümkündür. TRT'de İsmail Cem ile birlikte çalışmış olan Halûk Şahin, İsmail Cem'in TRT'deki uygulamalarına getirilen eleştirilerle ilgili şunları aktarmaktadır:

İsmail Cem'e göre Türkiye'nin kültürü çok zengin ve farklıydı; çünkü engin bir Doğu-Batı sentezine dayanıyordu. İsmail Cem bu bakış açısını TRT'de yaptıklarına da yansıtı. Bu yüzden eleştirilere uğradığı oldu. Örneğin, o yıllarda sık sık rastlanan yayın kesilmelerinde, ekrana sıradan manzara resimleri yerine halı ve kilim motiflerinin getirilmesi, arkada saz eserleri çalması alay konusu bile oldu. TRT'nin 'devrimcilik' iddiasındaki kimi bürokratları onun yaptıklarını anlayamadıkları gibi, onu frenlemek için ellerinden geleni yaptılar. TRT'de ilk naklen mevlit yayını yapılmasına

karar verdiğinde bu 'solcu' bürokratların duyduğu dehşeti unutamıyorum. Daha sonra genel müdür yardımcılığına kadar çıkacak olan bir tanesi bana: “ Halûk bey, nasıl olur! Bu karşı devrimciliktir. Ateşle oynuyorsunuz!” türünden şeyler söylemişti. İsmail Cem'in bu konuyla ilgili cevabı açıktı: "Mevlit bu ülkenin kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Onun en iyisini vermek TRT'nin görevidir."³⁴

Özetle *Politika*, İsmail Cem'in TRT'den ihraç edilen ekibiyle birlikte ortaya çıkardıkları ve dönemin önde gelen isimlerinin yazılarını yayınlayan bir fikir gazetesidir. TRT'deki ekibin yarım bırakmak zorunda kaldığı çalışmalarını devam ettirme niyetiyle düşünülen gazete, Türkiye'nin mevcut siyasal ortamında, İsmail Cem'in sosyal demokrasiye dayanan ilkeleri ve fikirleri doğrultusunda hazırlanmıştır. *Politika*, demokrat, halkçı ve çoğulcu nitelikte yayınlara önem ve öncelik verdiğini, manşete taşıdığı haberlerinde, yazı dizilerinde ve yaptığı mülâkatlarda gösterecektir.

Politika hakkında temel bilgilerin yer aldığı bu bölümde, gazetenin ortaya çıkışı, belirlediği yayıncılık hedefleri ve çalışanlarıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca, 1970'li yıllarda öne çıkan tartışmalı kavramlara ilişkin olarak *Politika*'nın tavrı açıklanmıştır. Tezin ikinci bölümünde yer alacak başlıklar ise, *Politika*'nın ortaya çıktığı tarihsel dönemin özelliklerini içermektedir. Demokrasiyi yaygınlaştırma iddiasıyla yola çıkmış olan *Politika*'nın yayınlandığı yıllar, Türkiye'nin 12 Mart sonrasında girdiği tarihsel süreç ekseninde ele alınacaktır. İkinci bölümde *Politika*, sözü edilen dönemin hukukî alandaki antidemokratik zemini ile siyasal ve iktisadî yapısındaki istikrarsızlık süreci içinde değerlendirilecektir.

---

³⁴ Halûk Şahin, “TRT’deki 500 Başarılı Gün”, **Radikal**, 26 Ocak 2007.

II. BÖLÜM

***POLİTİKA*'NIN TARİHSEL ORTAMI**

Tezin bir önceki bölümünde, *Politika*'nın ortaya çıkış nedenlerine, Türkiye'de ulaşmayı hedeflediği demokratik toplum ideallerine ve temel kavramlarına yer verilmiştir. *Politika*'nın tarihsel bir zemin üzerinde durmasının amaçlandığı ikinci bölümde ise, gazetenin içine doğduğu siyasal, toplumsal ve iktisadî ortam irdelenecektir. Tezin ikinci bölümünde *Politika*, 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi'nin ardından girilen hukukî süreç ekseninde ele alınmıştır. Bu süreçte anayasaya getirilen antidemokratik düzenlemeler, basın özgürlüğüne, toplumsal hayata ve iktisadî dönüşümlere etkileri bağlamında yer bulmuştur. İsmail Cem'in *Politika*'yı önceleyen TRT çalışmalarının tarihsel koşullar ekseninde ele alındığı bu bölümde, kendisinin TRT'ye atanmasından bu kurumdan tasfiyesine kadarki sürece ilişkin ayrıntılara yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca, 1970 yılı ortalarında hüküm süren siyasal istikrarsızlık, baskı ve şiddet ortamı, *Politika* ekseninde yer bulacaktır.

A. 12 MART SONRASINDA TÜRKİYE: *POLİTİKA*'NIN İÇİNE DOĞDUĞU ZEMİN

Politika, Türkiye'de 12 Mart'la başlayan dönüşüm sürecine tanıklık etmiş bir gazetedir. Öncelikle anayasa değişiklikleriyle başlayan sürecin basın

ve toplumsal hayat özelinde de irdeleneceği bu bölümde, *Politika*'nın içine doğduğu tarihsel ortamın çerçevesi çizilmiştir.

Politika, Türkiye'de 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi'yle siyasal, toplumsal ve iktisadî alanlarda yaşanan dönüşümlere tanıklık etmiş bir gazetedir. Özgürlükçü nitelikteki 1961 Anayasası'nda yer alan temel hak ve özgürlüklerin çerçevesinin antidemokratik yönde yeniden çizildiği 12 Mart süreci, *Politika*'nın ortaya çıktığı tarihsel dönemi de belirlemiştir. 12 Mart'ın ardından yapılacak ilk genel seçimler ise askerî yönetimden sivil yönetime geçişin bir simgesi ve Türkiye'nin siyasal hayatındaki yeni durumun göstergesi olacaktır. 1970'lerin sonlarına kadar koalisyon iktidarları tarafından yönetilecek olan Türkiye, sözü edilen yıllar boyunca toplumsal kargaşa³⁵ ve şiddet koşullarına tanıklık edecektir. 1970'lerin ortalarından itibaren yükselişe geçen demokrasi mücadelesine katkı sağlamayı amaçlayan *Politika*, aynı dönemde siyasal alanda tırmanmaya başlayan milliyetçilik vurgusuna ise belirli bir mesafeden yaklaşmıştır. Yayına başladığı 1975 Eylül'ünden 1977 yılının ortalarına kadar İsmail Cem'in yönetiminde çıkartılan *Politika*, 12 Mart ile sınırlandırılmış olan demokratik hakların yeniden kazanılmasına dönük girişimleri destekleyecek yayınlar hazırlamıştır.

1. Anayasa Değişiklikleri

Politika, 1961 Anayasası'na 12 Mart ile getirilen değişikliklerin antidemokratik özelliklerine her fırsatta vurgu yapmış bir gazetedir. Öyle ki, 12 Mart'ın temel hak ve özgürlüklere getirdiği sınırlamaları, faşizme doğru gidecek bir sürecin başlangıcı olarak göstermiştir.

---

³⁵ Türkiye'de 1973 ile 1978 yılları arasında yaşanan yılların, toplumsal kargaşanın yaşandığı bir dönem olarak belirlenmesiyle ilgili bkz. Çağlar Keyder, *Geçiş Sürecinde Türkiye* (Der. Schick, Tonak), s. 69.

Politika'nın yayınlandığı dönemin belirleyici etkeni, Türkiye'de 1970'ler boyunca sürececek antidemokratik uygulamaların miladı niteliğindeki 12 Mart Askerî Müdahalesi'dir.³⁶ İlân edilen muhtıranın ardından yapılan anayasa değişiklikleriyle, 1961 Anayasası'nın düşünce ve kanaat özgürlüğünü güvence altına alan maddeleri antidemokratik yönde değiştirilmiştir.³⁷ 12 Mart dönemi, daha önceki 27 Mayıs süreciyle atılan demokratik adımların aksi yönde dönüşümünü gerçekleştiren bir süreci karşılamaktadır.³⁸ 1961 Anayasası'nın garanti altına aldığı temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmış olması, *Politika*'nın ortaya çıkış amacını ve yayın anlayışını belirlemiştir. 12 Mart'la anayasaya getirilen değişiklikler, Türkiye'nin siyasal, iktisadî, toplumsal alanlarını yeniden düzenlemiştir. Gerçekleşen sınırlamalar çerçevesinde memurların sendikalara üye olmaları yasaklanmış; TRT'nin (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) özerkliği kaldırılmış; üniversitelerin özerkliği sınırlandırılmış ve mahkeme kararı olmaksızın bazı hallerde gazete toplatılabilmesine izin veren düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde MGK'nın anayasal konumu güçlendirilmiş, Bakanlar Kurulu'na Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi verilmiş, DGM'ler kurulmuş ve sıkıyönetimi gerektiren durumların kapsamı genişletilmiştir. *Politika*, İsmail Cem yönetimindeki yayınlarında, 1970'li yıllara damgasını vuracak sınırlandırmaların ve 12 Mart zihniyetinin karşısında yer almıştır.

12 Mart'a yönelik düşüncelerini henüz 1970'lerin başında iken ortaya koymuş olan İsmail Cem, askerî müdahalenin beklendiği günlerde müdahale karşıtı bir tutum sergilemiştir. Askerî Müdahale'ye yönelik görüşlerini yıllar

---

³⁶ 12 Mart 1971 günü, TSK adına Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu'nun imzalarını taşıyan muhtıra metni radyolardan okunmuştur. Bu metinde, parlamento ve hükümetin süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine soktuğu belirtilmiştir. Kamuoyunun, Atatürk'ün hedef olarak göstermiş olduğu uygarlık seviyesine ulaşma konusundaki ümidinin kalmadığına vurgu yapılmış; anayasanın öngördüğü reformları gerçekleştirememiş bu hükümetin Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürdüğü belirtilmiştir.

³⁷ Alpay Kabacalı, **Türk Basınında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 309.

³⁸ 1960'lı yıllarda uygulanmaya çalışılan 1961 Anayasası'nın demokrasi anlayışı, halkın, köylülerin ve işçilerin demokrasiye kavuşması; hak ve hürriyetinin teminat altına alınması ve iktisadî alanda kalkınmasının sağlanmasına vurgu yapmıştır.

sonra gazeteci Can Dündar'la gerçekleştirdiği mülâkatta da açıklayan Cem, kendisinin askerî müdahaleyi destekleyen çoğunluğa karşı olduğunu ve kendisiyle birlikte birkaç kişinin “Askerî bir müdahale olursa Türkiye’de neo-faşizme dönük uygulamaların önünü açar” deme cesaretini gösterebildiğini söylemiştir.³⁹ Nitekim 12 Mart’ın ardından hükümeti kurmakla görevlendirilen Nihat Erim, 1961 Anayasası’nda yapılacak olan yeni düzenlemelerin haberini 2 Mayıs 1971 günü konuşmasında şu şekilde verecektir: “Türkiye anayasası birçok Avrupa ülkesinin anayasalarından daha liberal bir anayasadır. Türkiye böyle bir lüksü kaldıramaz. Anayasada bir değişiklik yaparak, temel hak ve hürriyetlerin, bu hak ve hürriyetleri ortadan kaldıracak şekilde suistimal edilmesini önleyici bir hüküm koyacağız...”⁴⁰ Erim’in sözünü ettiği “lüks” nitelikteki 1961 Anayasası ise 27 Mayıs sürecinde siyasal partiler,⁴¹ barolar, basın, ticaret odaları, sendikalar ve gençlik kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan bir kurucu meclis tarafından hazırlanmış ve Türkiye’de belirgin bir özgürlük ortamından söz edilmesine olanak sağlamış bir anayasadır.

Politika’nın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan antidemokratik uygulamaların bir diğer örneği, 1972 yılında Türkiye’nin tanıklık ettiği idamlar oluşturmuştur. Bu dönemde üniversite işgallerini örgütledikleri ve ülkede terör ortamı yarattıkları iddiasıyla Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan adlı gençlik önderleri idama mahkûm edilmişlerdir. İdamlardan yaklaşık üç yıl sonra ortaya çıkan *Politika*’daki köşesinde yazacak Ahmet Kahraman, idamları faşist bir uygulama olarak niteleyecektir. Kahraman, İspanya’daki faşist Franco rejiminin idam ettiği beş kişiyi konu aldığı yazısında 12 Mart’ın idamlarına da yer vermiş; iki ayrı ülkenin uygulamalarını birbiriyle ilişkili biçimde ele alarak Türkiye’de tanık olunan devrimci idamlarının faşist niteliğine vurgu yapmıştır.⁴²

³⁹ İsmail Cem’in sözünü ettiği bu kişiler, Bülent Ecevit, Behice Boran, Ali Gevgilli ve İdris Küçükömer’dir. Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Can Dündar, age.

⁴⁰ “Erim: Bugünkü Anayasa Türkiye İçin Lükstür”, **Milliyet**, 2 Mayıs 1971, s. 1.

⁴¹ 1961 Anayasası hazırlanırken kurucu mecliste, CHP ile daha sonra MHP adını alacak olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi yer almıştır.

⁴² Ahmet Kahraman, “Beş Sıcak Yürek Daha”, **Politika**, 29 Eylül 1975, s. 3.

2. Basının Durumu

12 Mart'ın basın özgürlüğüne getirdiği sınırlamaların irdelendiği bu bölümde, *Politika*'nın hangi koşullar altında yayınlar yaptığına yer verilmiştir. Bu bakımdan *Politika*, 1970'li yılların antidemokratik ortamında faaliyet alanı daraltılan basının durumuna aynı zamanda bir örnek oluşturacaktır.

Politika'nın demokratik hak ve özgürlüklerin yeniden kazanılmasına yönelik yayınları, 12 Mart sürecinin basına yönelik olarak belirlediği birtakım sınırlılıklar altında gerçekleşmiştir. Askerî Müdahale öncesindeki 1961 Anayasası'nda, basının sansür edilemeyeceğine ya da yayın organlarının kapatılmayacağına ilişkin açıkça ifade edilen maddelerin bazıları, 12 Mart Askerî Müdahalesi'nin ardından yeniden düzenlenmiştir.⁴³ *Politika*, Türkiye'de basın özgürlüklerinin antidemokratik şekilde yeniden düzenlendiği bir dönemde, demokrasinin gelişmesine katkı sağlayacak ve demokratik örgütlenmelere destek verecek nitelikte yayınlar yapmaya özen göstermiştir.

1961 Anayasası'nın sunduğu çoğulculuk ortamı, 12 Mart sonrasında tamamen kaldırılmış olmasa da basın davaları ve mahkûmiyetlerin sayısında belirgin bir artış görülmüştür. Özellikle 1970 yılı ortasından itibaren basın davalarının sayısında belirgin bir yükseliş gözlenmiştir. 1961 ile 1974 yılları arasında yılda ortalama 34 olan basın davası sayısı 1975 ile 1980 yılları arasında 311'e yükselmiştir. Bu veriye bakılarak varılabilecek sonuç, basının belirgin bir baskı sistemi altına girmiş olduğudur.⁴⁴ 12 Mart rejimiyle 1961 Anayasasına getirilen yeni hükümler, Türkiye'de yayınlanan tüm basın

⁴³ 1961 Anayasası'nda "Basın hürdür, sansür edilemez"; "Yayın yasağı konamaz"; "Gazete ve dergiler ancak hâkim kararıyla toplatılabilir"; "Gazete ve dergiler ancak mahkeme kararıyla kapatılabilir" şeklinde belirtilen hükümler, 22 Eylül 1971'de 1488 sayılı kanunla değiştirilmiştir. Bu değişikliklerle, gazete ve dergilerin toplatılabilmesi için hükümete ve yargıçlara yeni yetkiler verilmiştir. "Gazete ve dergiler ancak mahkeme kararıyla kapatılabilir" maddesi, "Gazete ve dergiler milli güvenliğe, kamu düzenine, genel ahlâka, insan hak ve hürriyetlerine dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal cumhuriyet ilkelerine ve devletin bölünmezliğine aykırı yayınlardan mahkûm olma halinde mahkeme kararıyla kapatılabilir" şekline dönüşmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Son Değişiklikleriyle T.C. Anayasası**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1974, s. 15.

⁴⁴ Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006, s. 133.

organlarının yapmakla yükümlü oldukları; yerine getirilmediği durumlarda basın özgürlüklerinin kısıtlanmasına yol açabilecek koşulları içermektedir. *Politika* için de da bağlayıcı olacak hükümler, basına belli sorumluluklar yüklemiştir: “Devletin bütünlüğünü, kamu düzenini, ulusal güvenliği ve genel ahlâkı korumak.”; “Kişilerin onuruna ve haklarına saldırıyı, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek.”; “Yargı görevinin uygulanmasını sağlamak.”⁴⁵

Politika’nın yayınlandığı dönemde, basın özgürlüğünün 12 Mart’la sınırlandırıldığını gazeteciler de resmi olarak dile getirmiştir. Türkiye Gazeteciler Sendikası 1972 Eylül’ünde Uluslararası Gazeteci Sendikaları Konfederasyonu’nun kongresinde yayınladığı duyuruda, “Basının görevi ve özgürlüğü en az on yıl geriye gitmiştir. Bu durumu, demokratik ortamdan uzaklaşmanın çalışan sınıflara yüklediği ağır bir ücret olarak yorumluyoruz” diyecektir.⁴⁶ Nitekim Adana-Hatay Bölgesi Sıkıyönetim Komutanlığı’nın, 1972 Ağustos’unda sendikaların tüm yayınlarını ve açıklamalarını yasaklaması; aynı yılın Aralık ayında Adana sermayesini rahatsız edebilecek bütün gazetelerin veya yayınların bölgeye girmesini ve satılmasını yasaklaması buna örnek oluşturacak gelişmelerdir.⁴⁷

1970’li yıllarda basın özgürlüğünün ne durumda olduğunu açıkça gösterecek gelişme, Türkiye’nin ilk ve tek görüntülü basını olan TRT’nin kadrolarının siyasal kararlar sonucunda belirlenmiş olmasıdır. Bir sonraki bölümde ayrıntılı biçimde yer bulacak olan TRT’de İsmail Cem’in çalışmaları ve siyasal baskılar nedeniyle görevinin sonlandırılması konusu, 1970’lerde Türkiye’de yürütülen basın çalışmalarının basın özgürlüğü bağlamındaki durumunu gösterecek önemde ve niteliktedir.

⁴⁵ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.234.

⁴⁶ İsmail Cem, **Tarih Açısından 12 Mart**, II. Cilt, Cem Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 273.

⁴⁷ 19 Ağustos 1972 tarih ve 44 numaralı bildiriyle bölgede bulunan sendika ve işçi temsilcilerinin işveren-işçi ilişkilerini bozucu nitelikte bildirimler yayımlamaları ve bu yolla beyanatta bulunmaları, basında yer almak suretiyle duyurulması yasaklanmıştır. Konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. İsmail Cem, **Tarih Açısından 12 Mart**, s. 262.

3. İktisadî Dönüşüm ve Yükselen Demokratik Hareketler

12 Mart rejiminin 1961 Anayasası'nda başlattığı hukukî dönüşümler, aynı zamanda Türkiye'yi iktisadî yeniden yapılanmaya da götürmüştür. Sermaye sınıfının kârlılığını artıracak ve işçi sınıfının aleyhine gelişecek olan bu düzenlemeler, beraberinde demokratik hareketleri de yükselişe geçirecektir.

Türkiye'de 12 Mart rejiminin getirdiği iktisadî önlemler, 1970'li yıllara gelirken belirgin şekilde büyümeye başlayan işçi hareketi karşısındaki burjuvazinin konumunu güçlendirmiştir. *Politika*'nın buradaki işlevi ise, burjuvazinin lehine değişen dengeleri sosyal demokrasinin gereği doğrultusunda daha adil biçimde sağlamaya çalışmak olmuştur. Dolayısıyla gazetenin öncelikli hedefleri, toplumsal örgütlenmelere ve sınıfların temsiline ağırlıklı yer vermek olacaktır. Türkiye'de 1970'lerin başında gelişen sanayi ile birlikte işçi hareketleri de hızlı bir ilerleme göstermiştir. Sendikalaşmış işçiler devlet memurlarından daha yüksek gelirler elde etmeye, hatta Türkiye gibi diğer azgelişmiş ülkelerdeki işçilerin ortalama ücretlerinden de yüksek ücretlerle çalışmaya başlamışlardır. 12 Mart'ta getirilecek dönüşümlerle önemli oranda değişecek olan bu iktisadî dengeler, *Politika* tarafından önemsenecek; sendikal hareketlerin demokrasi açısından önemi gazete tarafından sıkça vurgulanacaktır.

12 Mart dönemiyle başlayan iktisadî dönüşüm sürecinin felsefesi, Türkiye'deki örgütlü iş gücü yapısının yeniden gözden geçirilmesini içerir. 21 Mart 1971 günü *Milliyet* gazetesinin düzenlediği forumda, sanayi ve iş çevrelerinin temsilcisi Prof. Zeyyat Hatipoğlu şöyle demektedir:

(...)Yalnız sanayiciler değil, işçiler, devlet memurları, öğretmenler, öğrenciler hatta kapıcılar teşkilatlanmıştır. Bu teşkilatlanma böyle devam ettiği takdirde bu rejim

yürümez. (...)Türkiye'nin en önemli meselesi, bu teşkilatlanmaların sınırını gayet iyi bir şekilde tespit etmek ve ekonomik zaruretlere göre hukuki sınırlar koymaktır.⁴⁸

Aynı forumda söz alan İstanbul Sanayi Odası Başkanı Ertuğrul Soysal ise, “Ekonomik açıdan geri kalmış bir ülkeyiz. Fakat 1961 Anayasamız, Batı Avrupa'nın birçok ülkesine model olacak ilerilikte kaleme alınmıştır. Eğer bunda ekonomik gelişmemizi aksatan bazı maddeler var ise, bunları cesaretle ele alıp tadil etmeliyiz” diyerek, benzer bir öneriyi daha açık biçimde ifade etmiştir. 1970'li yılların iktisadî dönüşümünde, milli geliri düşük olan Türkiye, Batılı ülkelerin teknik ve ekonomik düzeylerine ulaşabilmek için kapitalist yoldan kalkınma yolunu izlemiş; dış borçlanmadan kaçınmamış ve dış ülkelere gelen baskılar doğrultusunda ekonomik tedbirler alarak özel sektörü kollamıştır.⁴⁹ 12 Mart rejiminin uygulamalarıyla grevler ertelenmiş veya yasaklanmış; işçi sınıfı baskı altına alınmış; bu yolla işçinin ücret taleplerinin en düşük düzeyde kalması sağlamıştır. Uygulamaların sonucu sayısal verilerle de açıkça görülmektedir. 12 Mart öncesinde (1970 yılında) yapılan işçi grevlerine 29727 işçi katılmış; 12 Mart sonrasında (1972 yılında) ise grevlere katılan işçi sayısı 5632'ye düşmüştür.⁵⁰

Politika'nın yaygınlaştırmaya çalıştığı sosyal demokrasi anlayışı ise 1961 Anayasası'nın önem verdiği halkın, köylülerin ve işçilerin demokrasiye kavuşması; temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması ve iktisadî alanda kalkınmanın sağlanması konularına vurgu yapmıştır. İsmail Cem, altını çizerek vurguladığı ve *Politika* için de belirleyici olacak sosyal demokrasi anlayışının gerekçelerini şu şekilde özetleyecektir:

Türkiye'nin sanayileşmeye ihtiyacı vardır; “iş” ihtiyacı vardır, demokrasi, eşitlik, adalet ihtiyacı vardır. Demokrasi, sanayileşme ve eşitlik öncelikle, çalışan kitlelerin hayati sorunu ve ihtiyacıdır. Bu amaçlara götüren, bu amaçları içeren siyasal sistem, öncelikle sosyal demokrasidir. Söz konusu kitlelerin söz konusu amaçlara

⁴⁸ “1971 Türkiye'si ve Reformlar”, **Milliyet**, 21 Mart 1971, s. 7.

⁴⁹ Kemal Sülker, **100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri**, Gerçek Yayınevi, 1973, s. 213.

⁵⁰ **Türk-İş 9'uncu Genel Kurul Çalışma Raporu**, Türk-İş Yayınları, Ankara, 1973, s.444.

ulaşabilmesi, daha demokrat, daha eşitlikli bir Türkiye'nin oluşması, sosyal demokrasinin gerçekleşmesine bağlıdır.⁵¹

12 Mart yönetiminin Türkiye'deki toplumsal örgütlenmelerin ve kitlesel hareketlerin önlenmesine yönelik gerçekleştirdiği bir uygulama da TİP'in kapatılması olmuştur.⁵² 1961 yılında kurulmuş olan ve işçi sınıfını temsil eden tek siyasal parti niteliğindeki TİP'i kapatan 12 Mart rejimi, partinin yöneticilerini de kısa süre içinde tutuklatmış; üniversitelerdeki fikir kulüplerinin, öğretmen sendikalarının ve DİSK'in üzerinde belirgin biçimde baskı uygulamış; birçok öğrenciyi, öğretim üyesini ve TİP önderini hapse mahkûm etmiştir.⁵³ 1970'lerin ortalarında kurulan ilk yasal sosyalist parti, TSİP'tir.⁵⁴ Bu parti, 12 Mart sonrasında ilk kurulan öğrenci örgütlenmelerinde ve özellikle TÖB-DER'de⁵⁵ oldukça etkin durumdadır.⁵⁶ *Politika*'nın sık sık yer vereceği bu dernek, 1970'lerin ortalarında baskı altına giren öğretmenlerin demokratik hak ve özgürlüklerini savunan, eğitim sisteminin hem öğrencileri hem öğretmenleri olumsuz yönde etkileyen uygulamalarına eleştiriler getiren bir öğretmenler birliğidir. *Politika* bir yandan bu tür demokratik örgütlere destek verirken diğer yandan da gazetenin başyazarı İsmail Cem'in TRT'de yarım bırakmak zorunda kaldığı çoğulculuk temelli çalışmalarının devamlılığını sağlamaya çalışacaktır.

⁵¹ Cem, **Sosyal Demokrasi ya da Demokratik Sosyalizm Nedir, Ne Değildir**, s. 331.

⁵² 12 Mart Muhtırası'ndan iki ay sonra, 26 Mayıs 1971'de, TİP Genel Başkanı Behice Boran tutuklanmıştır. 20 Haziran 1971'de ise parti kapatılacak; 17 Ekim 1972'de TİP yöneticileri mahkûm edilecektir. TİP'in yeniden kurulması ise 1975 Nisan'ında gerçekleşmiştir. Temel çalışma alanını işçi sınıfı olarak tanımlayan parti, bağımsızlık ve demokrasi mücadelesini sosyalizm mücadelesine bağımlı olarak yürüteceğini ilân etmiştir.

⁵³ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007, s. 175.

⁵⁴ Haziran 1974'te TSİP'in (Türkiye Sosyalist İşçi Partisi) kurucuları arasında Ahmet Kaçmaz, Yalçın Yusufoglu, Aydoğan Gezer, Osman Sercan, Ali Kar, Oya Baydar ve Burhan Şahin bulunmaktadır. TSİP'in yöneticileri, 12 Mart'la kapatılan TİP'i toplumsal muhalefetin örgütlenmedeki ihtiyaçlarına cevap veremediği ve pasif kaldığı için eleştirmiş, TSİP'in TİP'ten farklı bir şekilde, gereken durumlarda burjuvazinin saldırılarına karşı tavır alarak düzen dışı bir yapılanmaya geçebilecek şekilde örgütlenmesini savunmuştur. Geniş bilgi için bkz. **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, VII. Cilt, s. 2232.

⁵⁵ Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği, 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi'nden sonra kurulan ve Türkiye'nin en büyük öğretmen örgütlenmesidir. Kuruluşunda Köy Enstitüleri kökenli öğretmenler öncülük etmiş; 1979 yılı sonunda sıkıyönetim komutanlığı tarafından kapatılmış; üye öğretmenler işten alınmış ya da istifaya zorlanmıştır.

⁵⁶ **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, VII. Cilt, s. 2232.

B. CHP- MSP KOALİSYONU, İSMAİL CEM ve TRT GÜNLERİ

İsmail Cem, 12 Mart'ın ardından yapılacak ilk genel seçimle iktidara gelen koalisyon hükümeti tarafından TRT'ye atanmıştır. CHP lideri Bülent Ecevit ile MSP lideri Necmettin Erbakan'ın koalisyonu döneminde iş başı yapacak olan İsmail Cem, TRT'de hazırladığı programlar nedeniyle halktan yoğun ilgi ve sevgi görecektir. Koalisyon içinde bir süre sonra sorun yaratacak olan bu gelişme, Cem ve ekibinin TRT'den tasfiye edilmesine varan süreci de başlatacaktır. Tezin bu bölümünde, sözü edilen koalisyonun ortaklarının benzeşen ve ayrışan yönlerine genel hatlarıyla değinilecek; ayrıca, İsmail Cem ve arkadaşlarının TRT'deki tartışmalı çalışmalarına yer verilecektir.

İsmail Cem'in *Politika* açısından belirleyici olacak TRT çalışmalarının başladığı dönem, 12 Mart'ın askerî yönetiminin ardından oluşturulan ilk koalisyon hükümeti dönemidir. 12 Mart ile başlayan Askerî yönetim sürecinden sivil iradeye yeniden geçişin bir simgesi olan genel seçimler, 1973 Ekim'inde gerçekleşmiştir. Katılımın yüksek olduğu seçimlerden galip çıkan siyasal parti CHP olmuştur. CHP tek başına iktidar kuracak çoğunluğa ulaşamadığı için koalisyon hükümeti kurma yoluna gitmiştir. Seçimden ikinci ve üçüncü olarak çıkan siyasal partiler⁵⁷ CHP ile koalisyona yanaşmamış; uzun süren hükümet kurma çalışmaları sonucunda CHP ile MSP koalisyonu oluşturulabilmiştir. *Politika*'yı kuracak olan İsmail Cem, bu iki partinin kurduğu koalisyon hükümeti döneminde, CHP lideri Bülent Ecevit tarafından TRT Genel Müdürlüğü görevine getirilmiştir. Bülent Ecevit'in İsmail Cem'e TRT genel müdürlüğü teklifini götürmesi, İsmail Cem'in daha sonra *Politika*'da devam edeceği TRT çalışmalarını başlatacak temel gelişmedir. Ecevit'in götürdüğü bu teklif, koalisyon hükümetinin ortaklarını bir süre sonra karşı karşıya getirecek uygulamalardan biri olacaktır. Nitekim aylarca süren

⁵⁷ 1973 genel seçimlerinde CHP %33; AP %29,8; DP %11,9 ve MSP %11,8 oranlarında oy almıştır.

uğraşlarla kurulabilen koalisyon, bir yıldan daha az süre iktidarda kalabilecektir.

Politika fikrini ortaya atacak olan İsmail Cem'in TRT günlerinin başladığı tarih, MSP-CHP koalisyonunun güvenoyu almasından kısa süre sonrasına rastlar.⁵⁸ Halkçı ve çoğulcu nitelikli habercilik anlayışı doğrultusunda yayınlar yapmayı hedefleyen Cem, koalisyonun MSP (Millî Selamet Partisi) kanadının eleştirilerine ve özellikle koalisyonun dağılmasının ardından şiddetlenecek olan siyasal baskılarına maruz kalmıştır. TRT'deki görevine başlamasından yaklaşık üç ay sonra İsmail Cem'in TRT'deki pozisyonunun sona erdirilmesine yönelik olarak dava açılmıştır.⁵⁹ İsmail Cem, bir devlet televizyonu olan TRT'de birkaç solcu yazar ve çizerden başkasına hitap etmeyen bir kurum yaratmakla; TRT'yi milletin değil, solcuların emrinde bir uyduya dönüştürmekle ve fukaralık edebiyatı yapmakla suçlanmıştır.⁶⁰ İsmail Cem'in çalışmalarıyla ilgili yapılan eleştiriler yalnızca MSP cephesiyle sınırlı kalmamış; devletin bürokrasi kanadından da eleştiri sesleri yükselmiştir. Davanın sonuçlanmasının ardından İsmail Cem'in kaleme alacağı "TRT'de 500 Gün" adlı yazı dizisi ise hem ilk sayısından itibaren *Politika*'da yayınlanmış hem de kitap haline getirilmiştir.⁶¹

Bülent Ecevit'in başbakanlığı döneminde İsmail Cem'in TRT'ye atanması konusunda gösterdiği çaba, iktidar ortakları arasında çıkacak tartışmalı çalışmalardan yalnızca biri olacaktır. Yaklaşık on ay kadar sürecek CHP-MSP koalisyonu, iktidarda kalabildiği süreci kendi içlerinde tartışmalar içinde geçirmiştir. CHP ile MSP'nin parti programlarında ortak noktalar olmasının yanında belirgin farklılıklar vardır. Her iki parti de temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan demokrasiyi desteklemiştir. İktisadî alanda

⁵⁸ MSP-CHP koalisyonu 26 Ocak 1974'te kurulmuş; İsmail Cem'in TRT Genel Müdürü olarak atanması ise 15 Şubat 1974'te gerçekleşmiştir.

⁵⁹ 17 Mayıs 1975 tarihinde TRT'ye genel müdür olarak Prof. Nevzat Yalçıntaş atanacaktır.

⁶⁰ Can Dünder, age, s. 122.

⁶¹ İsmail Cem'in TRT'deki çalışmalarını ve dava sürecini anlatan kitabı için bkz. İsmail Cem, **TRT'de 500 Gün, Bir Dönem Türkiye'nin Hikâyesi**.

karma ekonomiye geçilmesinden, kalkınmanın toplumsal adaletle birlikte gerçekleştirilmesinden ve ulusal kaynakların devlet denetimi altında olmasından yana tutum sergilemiştir. Fakat MSP'liler Batı'yla ilişkilerin kesilmesinden ve Türkiye'nin İslam Ortak Pazarı'nın kurulmasında üstünlük sahibi olunmasından yanadır. CHP ise ne modern kapitalizme karşı bir tutum içine girmiş ne de Batı hegemonyasından bir çekinti duymuştur. CHP lideri Bülent Ecevit, küçük tasarruf sahibinin yatırım yapabileceği bir "halk sektörü" yaratılmasını istemiştir. Ecevit, Türkiye'nin ancak bu yolla sosyal demokrasiye; yani sosyalizmsiz demokrasiye geçebileceğini savunmuştur.

İsmail Cem'in TRT'deki çalışmaları da CHP lideri Bülent Ecevit'in vurguladığı halkçı anlayış ile paralel doğrultuda yürütülmüştür. İsmail Cem'in TRT'deki çoğulcu ve halkçı özellikteki çalışmalarından rahatsızlık duyan hükümet ortağı Necmettin Erbakan, Cem'in TRT'den tasfiyesine yönelik olarak çıkarılacak kararnameyi halka şöyle müjdeleyecektir: "TRT asla Moskof gibi hareket etmek serbestisine sahip olmayacak. Bu TRT bizim milletimizin ahlâkını tahrik ediyor. Solculuk propagandası yapıyor. Onun için hükümet olarak kesin karar aldık. Size bugün müjdeyi veriyorum. Kulağınızı TRT'ye verin, bugün-yarın milli cereyanın sesini işiteceksiniz."⁶²

Necmettin Erbakan'ın MSP'si ile Bülent Ecevit'in CHP'si arasındaki çatışma, toplumsal felsefelerindeki belirgin farklılıklardan kaynaklanmıştır. MSP kendi tabanına, geleneksel değerlerin rahatlığını; CHP ise taraftarlarına, güncel hale getirilmiş bir liberal, Kemalist ulusalcılık ve sosyal refah vaat etmiştir. 12 Mart'ın sonrasında kurulan ilk sivil yönetimin modern kanadını oluşturan CHP'ye, İsmail Cem'in yanı sıra halkın birçok kesiminden destek gelmiştir. CHP bu siyasetiyle, aydınlara, lâik kent ortamında yetişmiş öğrencilere, öğretmenlere ve sendikalı işçilere hitap etmiştir.⁶³ Halk ve işçi örgütlerinden belirgin bir destek bulan Ecevit'i, dönemin en büyük işçi

---

⁶² Can Dündar, age, s. 132.

⁶³ Feroz Ahmad, age, s.193.

temsilcisi olan DİSK desteklemiştir.⁶⁴ İşçi örgütlerinin CHP'ye verdiği destek, DİSK'in 1975 yılındaki kongresinde konuşan Genel Başkan Kemal Türkler tarafından açıkça dile getirilmiştir:

1973 seçimlerinde CHP'nin desteklenmesi kararı doğrudur. Çünkü CHP, işçi sınıfının menfaatlerine en yakın partidir. Bugün Türkiye'de beş tane sosyalist partinin kurulması, bu doğruyu değiştirmez... Bugünkü ortamda sosyalist mücadele yapılmaz... Bugün ille de 'sosyalist mücadele yapılmalıdır' diyenler, ayrıca, CHP'yi demokratik güç olarak kabul edip buna rağmen sosyalist parti kuranlar, işçi sınıfına ihanet etmektedir.⁶⁵

Bir koalisyon olarak yola çıkan CHP-MSP hükümetinin, halk desteğini Bülent Ecevit lehine bulması, iktidar süreci içinde özellikle Ecevit'in başarılı çalışmalarından kaynaklanmıştır. Bu hükümetin başlıca icraatları, kendinden önceki askerî rejimin durma noktasına getirdiği demokratik hak ve özgürlüklere yönelik yeni düzenlemeler içermiştir. Koalisyon hükümeti öncelikle, 12 Mart'ın desteğindeki Nihat Erim hükümeti döneminde ABD'nin isteğiyle koyulan haşhaş ekim yasağının yürürlükten kaldırılmasını; 12 Mart adaletiyle hüküm giymiş olan düşünce suçlularına af yasası çıkarılmasını ve Kıbrıs Askerî Harekâtı'nın başarıyla gerçekleşmesini sağlamıştır.⁶⁶ Haşhaş üretiminin serbest bırakılması, Türkiye'nin ABD'ye boyun eğmişliğinin bir sembolünü ortadan kaldırmış; 12 Mart'la siyasal suçtan hüküm giyen yüzlerce mahkûm, CHP'nin önderliğiyle meclisten geçirilen af yasasıyla serbest bırakılmıştır. Koalisyonun uluslararası alanda yankı bulacak icraatı ise Kıbrıs Askerî Harekâtı'dır. Harekâtın başarıyla sonuçlanması, CHP lideri ve Başbakan Bülent Ecevit'in halk nazarındaki popülerliğini belirgin ölçüde artıracak gelişmelerdir.

⁶⁴ TIP'in (Türkiye İşçi Partisi) 12 Mart döneminde kapatılmasıyla temsil sıkıntısı yaşayan işçi örgütleri, parti 1975 Nisan'ında yeniden kurulmuş olsa da, dönemin sınırlı koşulları altında CHP'yi desteklemiştir. Haziran 1974'te kurulan TSİP ise, işçi örgütleri tarafından güçlü bir destek bulamayacaktır.

⁶⁵ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, VII. Cilt, s. 2286.

⁶⁶ Sina Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789–1980)**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 250.

1970 ortalarında yükselen Bülent Ecevit'e yönelik halk desteği, TRT'den sonra yoluna *Politika*'yla devam edecek olan İsmail Cem'e gösterilen ilgiyi de artıracaktır. İsmail Cem'in TRT'ye Ecevit tarafından atanmış olması ve kurumdaki pozisyonunu kaybetmemek için verdiği hukuk mücadelesi, popülerliğini belirli biçimde etkileyen nedenlerin başında gelmektedir. İsmail Cem'in TRT'deki pozisyonuyla ilgili davaların da devam etmekte olduğu süreçte Bülent Ecevit'in belirgin popülaritesi, İsmail Cem'in TRT'deki mücadelesine belirli bir halk desteği de sağlamıştır. Öyle ki, Türkiye'nin çeşitli bölgelerine geziler yapan İsmail Cem, gittiği yerlerde halk tarafından "Ecevit'in yadigârı" olarak karşılanacaktır.⁶⁷ İsmail Cem ve çalışma arkadaşlarının TRT'den tasfiye edilmelerine önyak olan MSP'liler, yalnızca Cem'in çalışmalarını değil, CHP lideri Bülent Ecevit'e gösterilen halk desteğini de tasvip etmeyeceklerdir.

İsmail Cem'in TRT'den tasfiye işlemlerini başlatmış olan MSP, Kıbrıs Harekâtlarının başarılı sonuçlanmasıyla Ecevit'in popülarliğinin yükselmesinden rahatsızlık duymuş; koalisyonun başından beri var olan uyum sorunları da koalisyon ortakları arasında başlayacak tartışmalarla su yüzüne çıkmıştır. Gerçekleştirdiği çalışmaların halk tarafından desteklendiğini gören Bülent Ecevit ise çareyi yalnız devam etmekte aramış; koalisyon ortağı olarak tökezlemek yerine yapılacak bir erken seçimde CHP'nin tek başına iktidara gelebileceğini öngörerek 18 Eylül 1974'te başbakanlıktan istifa etmiştir. Ancak Ecevit'in beklediği gibi bir erken seçime hemen gidilememiş; istifasının ardından geçecek yaklaşık sekiz ay boyunca hükümet de kurulamamıştır. Ecevit'in öngördüğü seçimlere gidilmemesinin nedeni ise, CHP'nin kazanmasını bir tehlike olarak gören siyasal partilerin, sosyal demokratlarca kazanılacağı belli olan bir erken seçime gidilmesine izin vermemiş olmalarıdır.⁶⁸

⁶⁷ Can Dündar, age, s. 131.

⁶⁸ Bülent Ecevit'in tüm erken seçim çabalarına rağmen genel seçimler ancak 1977 yılında yapılabilecek; seçimde yüzde 41,4 oy oranıyla sandıktan birinci parti olarak çıkacaktır. Tek başına hükümet kuracak 226'lık çoğunluğa ulaşamayan ve 13 sandalye eksiği nedeniyle koalisyon arayışına girecek olan Ecevit'e koalisyon için hiçbir parti yanaşmamıştır. Çözüm olarak azınlık hükümeti

Dönemin ikinci hükümeti, CHP-MSP koalisyonunun dağılmasının ardından oluşan iktidar boşluğunda, Sadi Irmak'ın oluşturmakla görevlendirildiği partiler üstü bir hükümettir. Irmak'ın genel seçimler yapılana kadar geçici olarak yürüttüğü görev, kurduğu hükümet güvenoyu alamamış olsa da yeni koalisyon hükümeti kurulana dek devam etmiştir. Sözü edilen dönemde kamuoyunda yaygınlaşan erken genel seçim beklentisini sona erdirecek gelişme ise, AP (Adalet Partisi) lideri Süleyman Demirel'in önderliğinde oluşturulacak yeni bir koalisyon hükümeti olacaktır. İsmail Cem'in TRT'den tasfiye sürecini de hızlandıracak olan bu yeni oluşum, halk arasında "sola karşı sağcı cephe" olarak anılacak olan Milliyetçi Cephe (MC) hükümetidir.⁶⁹ MC koalisyonu, daha önceki CHP-MSP koalisyonu döneminde MSP'nin İsmail Cem'i TRT'den tasfiye etmeye yönelik yarım kalan çalışmalarını sonuçlandıran hükümet olacaktır.⁷⁰

C. MC KOALİSYONU DÖNEMİ ve *POLİTİKA*

Türkiye'de demokrasi bilincinin yaygınlaşması hedefiyle yola çıkan *Politika*, kendisini milliyetçi olarak tanımlayacak MC koalisyon iktidarına tanıklık etmiştir. Sözü edilen koalisyon, iktidarda kaldığı süre boyunca baskı ve şiddet içeren yönetim anlayışı nedeniyle demokratik örgütler, meslek kuruluşları, üniversiteler vb. tarafından eleştirilmiştir. İsmail Cem'in TRT'den tasfiye sürecini de hızlandırmış olan bu koalisyon, Türkiye'de yükselişte olan demokratik hareketleri antikomünist söylemle engelleme çabasına girmiş bir oluşumdur. Türkiye'yi 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi'ne götüren sürecin iktidarı olan MC'nin yönetim anlayışı, *Politika*'nın eleştirilerine hedef olacaktır.

---

kurmaya karar veren Ecevit'in CHP yönetimine ise güvenoyu verilmeyecektir. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Feroz Ahmad, age, s.201.

⁶⁹ Feroz Ahmad, age, s. 196.

⁷⁰ MC koalisyonunda AP (Adalet Partisi), MSP (Milli Selamet Partisi) ve MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) yer almıştır.

1. Baskı ve Şiddet Ortamı

MC koalisyon iktidarı, Türkiye'de faili meçhul cinayetlerin ve üniversite olaylarının yoğun olarak yaşandığı bir tarihsel dönemi kapsar. *Politika*'nın MC yönetimine getireceği eleştiriler ise, açık bir biçimde, faşizm ortamı çerçevesi içinde gerçekleştirilmiştir.⁷¹

Politika'nın tanıklık ettiği MC yönetimi dönemi, 1970'li yılların en uzun süreli iktidarı olacaktır. Milliyetçilik temeline oturtulan koalisyon yönetimi, üniversite öğrencileri arasında olayların tırmanışa geçtiği, okullarda silahlı çatışmaların yaşandığı, gençlerin faili meçhul cinayetlerle öldürüldüğü ve mitinglerde insanlara saldırıların düzenlendiği bir dönemi içerir. İki yılı aşkın süre iktidarda kalacak MC koalisyonunun üyesi olan MHP'nin yandaşları, lider Alparslan Türkeş'in başbakan yardımcısı olduğu koşullarda kendilerini devletin bir parçası olarak gördüklerinden, muhaliflerini sindirmek için bir terör ortamı yaratacak şekilde daha büyük bir güvenle hareket etmişlerdir.⁷² MC hükümeti döneminde, kitle örgütleri tarafından hayat pahalılığını ya da antidemokratik uygulamaları protesto etmek amacıyla düzenlenen herhangi bir toplantı veya yürüyüş, ülkücü komando birlikleri tarafından ancak askerî birliklerin müdahalesiyle durdurulabilecek şiddette saldırılar düzenlenmiştir. 1975 yazı boyunca genel seçim beklentileri içinde çalışmalar yapan ve mitingler düzenleyen CHP lideri Bülent Ecevit'in seçim konvoylarına, Ülkü Ocaklı komandolar saldırmıştır.⁷³ *Politika* ise MC koalisyon hükümeti döneminde demokratik hak ve özgürlükler adına yürütülen çalışmalara önem vermiş; olumsuz koşullar altında seçim gezilerini sürdüren CHP lideri Bülent Ecevit'in konuşmalarına sayfalarında geniş alanlar ayırmıştır. Gazete, CHP

⁷¹ Konuyla ilgili karikatürler için bkz. EK-5a, 5b.

⁷² Feroz Ahmad, age, s. 197.

⁷³ 1970'lere gelinirken komando kampları kurulmuş; üniversitelerde yaşanan çatışmalarda silaha davranan ilk taraf, Ülkü Ocakları'na mensup kişiler olmuştur. Konuya ilişkin detaylı bilgi için bkz. Orhan Apaydın, **Kim Öldürüyor, Niçin Öldürüyor?**, s. 46.

lideri Ecevit'in seçim gezilerinde yaptığı konuşmalarda önemli bulduğu cümlelerden alıntı yaparak Ecevit'in sözlerini manşetten vermiştir.⁷⁴

Politika'nın tanıklık ettiği baskı ve şiddet döneminde faili meçhul cinayetlerin ve saldırıların sayısı belirgin bir artış göstermiştir. Üniversitelerin öğretim elemanları evlerinin önünde saldırılara uğramış; silahlarla, patlayıcı maddelerle öldürülmüşlerdir.⁷⁵ Üniversite öğrencileri arasındaki siyasal karşıtlıklar, tartışma ve kavga boyutunu aşmış; Türkiye'de her geçen gün artan sayıda öğrenci katliamı yaşanır hale gelmiştir. *Politika* ise yaşanmakta olan terör ortamının dolaylı fakat başlıca sorumlusu olarak AP Genel Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel'i hedef gösterecektir. Gazete, üniversitelerde akan kanın Demirel'in kayıtsızlığı, vurdumduymazlığı ve iktidar ihtirasları nedeniyle durdurulamadığını vurgulamıştır. Bir başbakanın görevinin, gençlerin politik çıkarlar uğruna kurşunlanmasının önlenmesi olduğu hatırlatılan ve gazetenin görüşlerini yansıttığı için imza taşımayan bir yazı, *Politika*'da ilk sayfadan verilmiştir:

Size ne Türkiye'nin ekonomik sorunları, ne Kıbrıs konusu, ne meclis başkanlığı ne de koalisyon konusu üzerinde seslenmek istiyoruz. Size, çocuklarını okula gönderen anne ve babaların ızdırabını duyurmak istiyoruz. Ankara'da, İstanbul'da, İzmir'de, Bursa'da, Erzurum'da, yurdun her yerinde gençler kurşunlanıyor, gençler öldürülüyor. İster sağcı, ister solcu olsun bu ölen çocuklar bizim çocuklarımız, akan kan sizin bizim kanımız. Yarının umudu diye baktığımız gençlerin vurdurulmasına, öldürülmesine seyirci kalmaya ne sizin ne bizim ne de kimsenin hakkı var. Sizin göreviniz, bu gençlerin politik çıkarlar uğruna kurşunlanmasını önlemektir. Ve sayın başbakan, sizin baş göreviniz, devletin içinde bunun sorumluluğunu paylaşanları bulup çıkarmak, hükümette bu olaylara manevi desteğini getirenler varsa, bütün ağırlığınızla onların üzerine gitmektir. Başbakan olarak, akan bu kanın sorumluluğu, son tahlilde, sizin üstünüzdendir. Ölenlerin ne sağcılığı ne solculuğu önemli; ölen, vurulan, kanı okul sıralarına akan çocuğun, onun içi yanan, yüreği dağlanan annesinin, babasının feryadı kulaklarınıza erişsin. Bir baba gibi düşünün, ölenin

⁷⁴ Manşetlerle ilgili birkaç örnek: "Kendi Milletinin Çocuklarını Öldürmekle Milliyetçi Olunmaz" (28 Eylül 1975); "Yalanla Talanla Devlet Yönetmenin Artık Sonu Geldi" (30 Eylül 1975); "Türkiye'yi Huzursuz Hale Getirmek İsteyenler Etkin Mevkilerde Bulunuyor" (13 Ekim 1975).

⁷⁵ 1975 ile 1977 yılları arasındaki MC hükümetlerinin iktidarı döneminde, Prof. Muammer Aksoy ve Prof. Uğur Alacakaptan'ın evlerine patlayıcı madde atılmış; öğrenci çatışmaları nedeniyle İstanbul Üniversitesi süresiz kapatılmış; Bülent Ecevit'in seçim otobüsü Niksar'da silahlı saldırıya uğramıştır.

acısını yüreğinizde duyun, vurulanı sizin çocuğunuz gibi düşünün. Yoksa bu kan sizi de bizi de, demokrasiyi de tüm ülkeyi de boğacak. 1971'deki gibi bir kez daha tehlikeye sürükleyecek. Ve bunun dolaylı fakat başlıca sorumlusu, kayıtsızlığınızla, vurdumduymazlığınızla, iktidar ihtirasınızla, siz olacaksınız.⁷⁶

Politika, tanık olduğu baskı ve şiddet ortamında, CHP'nin seçim çalışmalarında maruz kaldığı saldırılara manşetten yer ayırarak Türkiye'deki demokratik örgütlerin mücadelelerine destek veren yazılar yayınlamıştır. *Politika*'nın 15 Eylül 1975'teki ilk sayısında, TÖB-DER Başkanı Cemil Çakır'ın özel demeci yer almıştır. Demeçte, Türkiye'nin emperyalist bir çark içinde kaldığına ve dolayısıyla yalnızca öğretmenlerin değil tüm Türkiye'nin baskıcı yönetimden nasibini aldığına vurgu yapılmış, öğretmenlerin MC yönetiminin baskısına direneceği belirtilmiştir.⁷⁷ Ayrıca 16-18 Ekim 1975'te gazeteci Mete Buharalı'nın CHP lideri Bülent Ecevit'le yaptığı röportajda, dönemin siyasal değerlendirmesi yapılmış, Ecevit'in MC iktidarına yönelik eleştirilerine yer verilmiş, CHP'nin parti programına ve siyasal anlayışına yönelik açıklamalar yer almıştır. *Politika*'nın ciddi biçimde eleştirdiği şiddet ortamının ve faili meçhul cinayetlerin kaynağıyla ilgili olarak Cumhuriyet Savcılığı da bir soruşturma yapmak istemiş; fakat bu talep MC iktidarı dönemindeki meclis tarafından onay bulmamıştır.⁷⁸ *Politika* ise MC iktidarı döneminde yaşanan şiddet olaylarıyla ilgili olarak doğrudan hükümeti sorumlu tutmuş; hükümetin faşizan tutumunu, yayınladığı birçok köşe yazısında vurgulamıştır. *Politika* yazarı İsmail Cem'in konuya ilişkin başyazısı, *Politika*'nın MC iktidarına olan tavrını açıklar niteliktedir:

(...)Bu iktidar (MC) var oldukça Türkiye bu silahlı saldırganlardan, bu çağdışı olaylardan kurtulamaz. (...)Sağdan yahut soldan, ama aslında hepimizden olan gençler sokaklarda öldürülecektir. Çünkü bu iktidar, faşizmin rüzgârlarıyla yelkenlerini dolduranların, kendi dalaverelerini ve çirkinliklerini bir şiddet ortamında gizleyebileceklerini sananların iktidarındır.⁷⁹

⁷⁶ "Sayın Başbakan", *Politika*, 7 Kasım 1975, s. 1.

⁷⁷ EK-6

⁷⁸ Feroz Ahmad, age, s. 199.

⁷⁹ İsmail Cem, "Faşizmin Rüzgârına Yelken Açan Bir İktidar", *Politika*, 9 Nisan 1976.

Politika, İsmail Cem yönetimindeki yayın hayatı boyunca MC yönetiminin baskıcı ve tartışmalı uygulamalarına ciddi eleştiri yazılarına yer vermiştir. *Politika*'nın ortaya çıkmasının tetikleyici unsuru, MC'nin TRT çalışanlarının kadroları üzerinde gerçekleştirdiği tasfiye çalışmaları olmuştur. 1975 Ekim'inde yapılacak kısmi senato seçimlerine katılmak zorunda olan MC üyeleri, devlet aygıtının kilit noktalarını ele geçirerek kendi konumlarını güçlendirme ihtiyacı duydukları için AA ve TRT kadrolarında birtakım değişikliklere gitmiştir. 1975 yılında Türkiye'nin tek televizyonunun TRT olması göz önünde bulundurulduğunda, İsmail Cem'in kurumdan çıkarılmasının önemi açıktır.⁸⁰ MC ayrıca, TRT'nin yanı sıra dönemin kritik önemdeki devlet kurumlarını tekeline alma çabasına girişmiştir. MC koalisyon partileri iktidara geldiklerinde ilk iş olarak TRT'yi ve AA'yı denetimleri altına almış; eğitim, kültür, gümrük ve tekelleşen bakanlıklarında kadrolaşmaya başlamışlardır.⁸¹ *Politika*'nın İsmail Cem yönetimindeki yayınlarında üzerine gideceği MC çalışmaları, öncelikle İsmail Cem'in "TRT'de 500 Gün" adlı yazı dizisinde ayrıntılı biçimde yer bulmuştur.

MC koalisyonununun AP kanadını doğrudan ilgilendiren yolsuzluk haberleri de *Politika*'nın takip ettiği ve ayrıntılı olarak yayınladığı konular arasındadır. MC iktidarı döneminde *Politika*'nın en çok öne çıkardığı yolsuzluk haberleri, AP lideri ve Başbakan Süleyman Demirel'in yeğeni olan Yahya Demirel'in mobilya ve tır nakliyeciliği yolsuzluklarına ilişkindir. *Politika*, Yahya Demirel'in dâhil olduğu şirketin hangi ortaklardan oluştuğuna; şirkete kredi sağlayan BKK'de kimlerin imzasının bulunduğu; şirketin başlangıçta limited iken altı ay gibi kısa bir süre içinde nasıl anonim şirkete haline gelebildiğine ilişkin sorgulamalara yer vermiştir.⁸² *Politika* yalnızca bu haberleri yayınlamakla kalmamış; suçlu olduğu mahkeme kararıyla

⁸⁰ Halûk Şahin, "TRT'deki 500 Başarılı Gün", **Radikal**, 26 Ocak 2007.

⁸¹ Feroz Ahmad, age, s. 197.

⁸² *Politika*, 1973 Haziran'ında çıkartılan Bakanlar Kurulu Kararnamesi'yle Yahya Demirel'in ortak olduğu İNTO adlı uluslararası şirket için kredi sağlandığına ilişkin hazırladığı haber dizisinde, yapılan yolsuzluklar belgeleriyle açıklamıştır. Bkz. "Demirellerin Ortağı Olduğu Firmaların Sağladığı 84 Milyon Liralık Kredinin Belgeleri ve Hikâyesi", **Politika**, 30 Eylül-6 Ekim 1975, s. 10.

kesinleşmesine rağmen Yahya Demirel'in suçsuz olduğunu savunacak olan Süleyman Demirel'i de istifaya davet etmiştir.⁸³ Suçlu bulunan Yahya Demirel'in hükümet tarafından nasıl kollandığını gösterecek olan karikatür ise, Ferruh Doğan'ın imzasıyla yayınlanacaktır.⁸⁴

2. MC'nin Antikomünizm Baskısı ve CHP'nin Demokrasi Arayışları

MC hükümetinin yoğun baskılarına karşılık olarak belirgin bir yükseliş gösteren demokratik kitle örgütleri, 1970 ortalarında, çoğunlukla CHP'ye destek vermiştir. Türkiye'de demokrasiye dönük oluşumlara destek vermeyi hedeflemiş olan *Politika* da, bu dönemde devam eden seçim kampanyalarında CHP'nin mitinglerine ve çalışmalarına sayfalarında geniş alanlar ayırmıştır. Dolayısıyla *Politika*, 1970 yılı ortalarında yükselişte olan baskı zihniyetinin karşısında yer almış; tercihini demokrasiden yana kullanmıştır.

Türkiye'de MC koalisyonu döneminde baskı ve şiddet ortamının belirgin hale gelmesinin başlıca nedeni, 12 Mart'ın ardından yapılan ilk genel seçimlerde sivil iradenin demokrasiden yana eğilim göstermiş olmasıdır. MC koalisyon hükümeti öncelikle, 1973 yılında yapılan genel seçimlerde işçi sendikalarının CHP'ye açıkça destek vermiş olduklarının bilinciyle hareket etmiş; ülkeyi komünizm tehlikesi içine sokabilecek bir siyasal parti olduğu gerekçesiyle de CHP'ye yüklenmiştir. 12 Mart'la durgunluk dönemine giren DİSK'in, ilk genel seçimlerde CHP'ye açıkça destek vermesi de MC'nin bu tezini destekleyen bir olaydır. Çünkü DİSK, 1973 yılındaki seçim kampanyaları sırasında, anayasal özgürlükleri, demokratik hakları ve

⁸³ Adil Özkol, "İstifa Şarttır", *Politika*, 2 Mart 1976, s. 1-2.

⁸⁴ EK-7a.

uygarlıkçı bir anlayışı savunan tek parti olduğu için işçileri, köylüleri, esnafı, memurları ve tüm dar gelirli vatandaşı açık biçimde CHP'ye oy vermeye çağırmıştır.

Türkiye'nin 1970 yılı ortalarında içine düştüğü kargaşa ortamı, CHP'ye gösterilen halk desteğinin yanı sıra MC'nin yürüteceği antikomünist politikalara da sahne olacaktır. MC koalisyonunun liderleri, başta Süleyman Demirel olmak üzere katı bir antikomünist söylem kullanmış; dönemin şiddet olaylarını ise ülkenin karşı karşıya olduğu komünizm tehlikesinin göstergeleri olarak yorumlamışlardır.⁸⁵ *Politika*'nın ilk sayfadan verdiği saldırı ve şiddet olaylarının nedenlerini açıklayacak olan hükümet liderleri, olayların sorumlusu olarak CHP'yi hedef göstermişlerdir. Ayrıca bu dönemde artışa geçen toplumsal hareketliliğin; grevlerin, iş bırakma/yavaşlatma eylemlerinin yaygınlaşması, MC hükümetinin ortağı olan AP lideri Süleyman Demirel tarafından "CHP'nin kışkırttığı düpedüz kanunsuz olaylar" olarak tanımlanacaktır.⁸⁶ Türkiye'de yaşanan tarihsel sürecin bir analizini yapacak olan *Politika* yazarı Ahmet Kahraman ise, durumun MC hükümetinin iddia ettiğinin tam aksi yönde gerçekleştiğini; sözü edilen kışkırtıcıların bizzat MC yönetimi olduğunu söyleyecektir:

(...)Sermayenin en büyük kuruluşu AP, Türkiye'deki değişimin farkında değildi bir bakıma. Oysa halk korkunç bir değişiklik süreci içindeydi. ..."Cehaletle terbiye" edilmeye çalışılan yığınlar, karşı çabalara rağmen uyanmaya başladılar... Halk, miting alanlarına dökülmeye başladı. Bundan telâşlanan "koltuk elden gidiyor" korkusuna kapılanlar, bulabildikleri fanatik yığınları, kiraladıkları adamları taş, sopa ve silahla halkın üstüne sürmeye başladılar. Yarattıkları kanlı ortam, korkularının bir simgesidir. Demokrasiden korktuklarının belgesidir.⁸⁷

Politika yazarı İsmail Cem'in kaleme alacağı bir başyazı ise hem Ahmet Kahraman'ın bu savını destekler niteliktedir hem de Türkiye'de

⁸⁵ Feroz Ahmad, age, s. 195.

⁸⁶ *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, VII. Cilt, s. 2223–2225.

⁸⁷ Ahmet Kahraman, "Bu Kanlı Ortam Boşuna Değil", *Politika*, 3 Ekim 1975, s. 5.

demokrasiye ulaşabilmenin önkoşulunu okurlarıyla paylaşmaktadır. İsmail Cem, 1970’li yıllarda CHP’ye gösterilen büyük halk desteğine önem vermiş; CHP’nin MC koalisyonu karşısında ne şekilde mücadele etmesi gerektiğine yönelik olarak birtakım önerilerde bulunmuştur:

Siyasal ifadesini günümüzde MC koalisyonunda bulan tutucu ve antidemokratik sınıfsal birikim, önümüzdeki aylarda izlenecek taktiğini açıkça sergilemiş durumdadır. Taktik, saldırılara ve yıldırımaya dayanmaktadır; bir sıkıyönetim ortamını gerçekleştirmeye, cephedeki kimi unsur açısından ise kalıcı bir faşizmi getirmeye yöneliktir. (...)Bu girişimlerle baş etmenin önkoşulu, onların hangi amaçlara yönelik olduğunu saptamak ve gerekli karşı önlemleri almaktır. (...)Parlamentoda ve parlamento dışında gereken girişimleri saptamak ve uygulamaya koymak onların görevidir. Aksi halde, Türkiye’nin solu, gürbüz gövdesine ve büyük birikimine rağmen kararlı saldırganlar karşısında çaresiz bir çocuk gibi kalacaklardır. (...)Solcu olmanın, boy hedefliğiyle eşanlamlılığına son verdirmek, herkesten önce solun ve CHP’nin görevidir.⁸⁸

Türkiye, 12 Mart Askerî Müdahalesi’yle girdiği antidemokratik süreçten kurtulmanın yollarını 1970 yılı ortalarından itibaren halkın çeşitli kesimlerinin katılımıyla, kitleler halinde aramaya başlamıştır. CHP lideri Bülent Ecevit’in belirgin rol oynadığı demokratik hak ve özgürlüklerin yeniden kazanılmasına yönelik mücadeleler, kendilerini milliyetçi olarak tanımlayan MC koalisyonunun çabalarıyla engellenmeye çalışılmıştır. Halkın yoğun ilgisine ve desteğine rağmen 1970’lerin en kısa süreli hükümetini yönetebilecek olan CHP’ye açıkça destek verme konusunda, *Politika*’nın önemli bir yeri vardır. Türkiye’nin 1970’lerdeki baskı, şiddet ve korku ortamına rağmen mitinglerine ve iktidarın antidemokratik uygulamalarına yönelik eleştirilerine devam edecek olan Bülent Ecevit’in çok sayıda demecini ilk sayfalarına taşıyan *Politika*, demokrasi için gösterilen çabalara katkı sağlamayı hedeflemiştir. MC hükümetinin demokrasiden uzak çalışmalarını yeren İsmail Cem’in birçok yazısına alan açmış olan *Politika*, Türkiye’deki demokratik süreçlerin kazanılmasına dönük fikir ve eleştirilere sıklıkla yer vermiştir.

⁸⁸ İsmail Cem, “Bu İşin Sonu Nereye Varabilir”, *Politika*, 19 Aralık 1976.

Bu bölümde genel olarak, 12 Mart'ın ardından Türkiye'nin içine girdiği antidemokratik süreç irdelenmiştir. *Politika* ekseninde ele alınan bu tarihsel süreç, gazetenin hangi koşullar altında yayın yaptığını açıklamaya izin verecek biçimde irdelenmiştir. Tezin üçüncü bölümünde yer bulacak konular, *Politika*'nın demokratik hak ve özgürlüklerin sınırlarının genişleyebilmesi amacıyla yaptığı çalışmaları içermektedir. Bu bölümde, *Politika*'nın öncelikle 12 Mart dönemi sorgulamalarına geniş yer verilecek; gazetenin çalışmaları, İsmail Cem'in demokrat ve halkçı çizgisi ekseninde değerlendirilecektir.

III. BÖLÜM

POLİTİKA'NIN DEMOKRAT, ÇOĞULCU ve HALKÇI YAYINLARI

Tezin bir önceki bölümünde, *Politika*'nın içine doğduğu tarihsel ortama ilişkin ayrıntılara yer verilmişti. Üçüncü ve son bölümde ise *Politika*'nın 1975-77 yılları arasında İsmail Cem yönetimindeki yayınları yer bulacaktır. *Politika*'nın yayınları içinde öncelikle ele alınacak konu, 12 Mart Askerî Müdahalesi sürecine ilişkin olarak yayınladığı mülâkatlardır. İsmail Cem'in 12 Mart döneminin önemli isimleriyle yaptığı bu mülâkatlar, 12 Mart'ın nedenlerine ve sonuçlarına ilişkin sorgulamaları içermektedir. Tezin bu bölümünde ayrıca *Politika*'nın yayınları, 1970 yılı ortalarındaki siyasal koşullar ekseninde incelenecek; gazetenin şiddet karşıtı ve demokrasiden yana tutumuna yer verilecektir. Gazetenin İsmail Cem etkisindeki sosyal demokrat tavrına ilişkin örneklerin de yer bulacağı bu bölümde, halkçı ve çoğulcu nitelikteki yayınlarına yönelik örnekler yer alacaktır.

A. 12 MART YAZILARI: DEMOKRASİ AÇISINDAN BİR HESAPLAŞMA

Politika'nın demokrasiden yana tavrının en belirgin örneği, 12 Mart'la başlayacak antidemokratik dönüşümlere karşı yayınladığı yazılarında görülmektedir.⁸⁹ 12 Mart rejiminin demokrasi ekseninde sorgulanmasına

---

⁸⁹ *Politika*, 12 Mart rejiminin insanlık dışı uygulamalarına yönelik eleştiriler içeren çok sayıda yazı ve makale yayınlamıştır. Gazetenin öne çıkan yazarlarından Ahmet Kahraman'ın da 12 Mart rejimine ilişkin ciddi eleştiri yazıları vardır. Ahmet Kahraman'ın konuya örnek teşkil edecek bir yazısı için bkz. EK-8

olanak tanıyacak olan bu yazılar, öncelikle İsmail Cem'in önemli isimlerle gerçekleştirdiği mülâkatlarda kendini gösterecektir. Bu bölümde ilk olarak, İsmail Cem'in 12 Mart'ın Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile yaptığı mülâkata yer verilecektir. Bu mülâkat aynı zamanda, İsmail Cem'in kendi imzasıyla sunacağı bir başka yazı dizisine de kaynak teşkil edecektir. İsmail Cem'in "9 Mart" hareketine ilişkin olarak Orgeneral Muhsin Batur'la yaptığı mülâkat ise, bu bölümde ele alınacak bir diğer konudur. Ayrıca 12 Mart sürecinde düşüncelerinden dolayı suçlu bulunan çok sayıda aydının yargılanma ve tutukluluk süreçlerine de yer vermiş olan *Politika*, sözü edilen dönemin antidemokratik uygulamalarını, demokratik bir tartışma zeminine oturtacaktır.

1. İhsan Sabri Çağlayangil ile Mülâkat

İhsan Sabri Çağlayangil, 12 Mart Askerî Müdahalesi'yle görevine son verilen dışişleri bakanıdır. Çağlayangil ile gerçekleştirilen bu mülâkat, 12 Mart'ın iç ve dış nedenlerini öğrenebilmek bakımından İsmail Cem için belirgin biçimde önemlidir.

Politika'nın 1976 yılında; yani 12 Mart'ın üzerinden geçen beş yılın ardından yayına hazırladığı mülâkat metinlerinin her biri, 12 Mart'ın ardından tartışmaları devam eden belirli konulara ayrıntılı biçimde yer vermiştir. İsmail Cem'in, 12 Mart'ın ilânıyla görevine son verilen Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'le gerçekleştirdiği mülâkatın tam metni, 12 Mart'ın beşinci yıl dönümünde *Politika*'da yayınlanmıştır. Çağlayangil'in, *Politika* henüz ortada yokken, 7 Şubat 1974'te İsmail Cem'e vermiş olduğu bu mülâkatın büyük ilgi topladığı ve çok geniş yankılar uyandırdığı da gazetede vurgulanacaktır. *Politika*'nın başyazarı İsmail Cem ise mülâkatı "âdeta tarihe geçecek, tarihe

ışık tutacak kadar önemli ve açık bir mülâkat” olarak betimleyecektir.⁹⁰ Çağlayangil’le yapılan, yaklaşık sekiz saat sürmüş olan ve gazetenin birinci sayfasında yayınlanan mülâkatın önemi, *Politika*’da şöyle özetlenecektir:

Gazete olarak bizim açımızdan bu dizinin iki önemi var: Önce, yakın tarihe ışık tutan; Türkiye’de üzerindeki gölgeler kalkmamış olan birçok konuya yaklaşımı kolaylaştıran, belgesel ve tarihsel bir önem taşıması. İkincisi, Türkiye’nin yaşantısındaki yeri hep tartışılan, hatta bilinen kimi yabancı etkenin varlığının, en yetkili ağızdan açıklanmasıdır; kanıtlanmasıdır.⁹¹

İhsan Sabri Çağlayangil’in İsmail Cem’e vermiş olduğu mülâkatta öncelikle üzerinde durulan nokta, 12 Mart’ın ardında büyük ölçüde CIA’nın (Central Intelligence Agency) etkisinin olduğudur. Mülâkat metninde, 12 Mart öncesi Türkiye’de, “o çok sol görünen kimi hareketin, devletin resmi ajanlarınca kışkırtıldığını ve yönlendirildiğini” bir gazeteci olarak görebildiğini söyleyen İsmail Cem’in Çağlayangil’e yönelttiği soru, sözü edilen ajanlarla CIA arasında bir bağlantı olup olmadığına ilişkindir. Mülâkatta, 12 Mart Askerî Müdahalesi’nde ABD’nin ve CIA’nın rolü üzerinde durulmuş; CIA’nın Türkiye’deki ajanları 12 Mart müdahalesine ortam oluşturmak, müdahaleye yön vermek için kullanıp kullanmadığı konusu ayrıntılarıyla verilmiştir. İsmail Cem’in Çağlayangil ile gerçekleştirmiş olduğu mülâkat, Türkiye’nin 12 Mart dönemine girme sürecini şu şekilde özetlemiştir:

(...)Görüyor ki adam (ABD), ben sıkıntıdayım; bir iktidar ki bölünmüş, parlamento zayıflamış... Öyle bir şey ki; yani armut öyle hale gelmiş ki, bekleyeceksin ki, olsun da yere düşsün. "Yahu, bunu bekleyeceğime, bir silkelesem ben, bu düşer." O silkelemeyi de, o yaptı. O gelip de Türkiye’de rejim değiştireyim, hükümet düşüreyim demiyor ama “bir silkelesem” diyor... Biz gittik, NATO rahatlaştı. NATO aleyhinde şeyler de kalktı. Anarşi kalktı. Sol kalktı, haşhaş men edildi.⁹²

⁹⁰ ““AP İrticaa Gebe İdi, Doğdu ve Kurtulduk””, *Politika*, 15 Mart 1976, s. 1.

⁹¹ “Türkiye’de NATO ve AET’de İki Vazife Düşmektedir”, *Politika*, 22 Mart 1976, s. 2.

⁹² ““Yahu Bunu Bekleyeceğime Bir Silkelesem Ben, Bu Düşer...””, *Politika*, 16 Mart 1976, s. 1.

2. İsmail Cem'in 12 Mart'a Yönelik Tespitleri

İsmail Cem'in Çağlayangil ile yaptığı mülakatın bir tür özeti olan bu yazılar, aynı zamanda Cem'in Çağlayangil'in açıklamalarını desteklediğini ortaya koyacaktır. Bu yönüyle *Politika*, 12 Mart'ın büyük ölçüde dış baskılardan kaynaklandığı görüşüne katıldığını gösterecektir.

Politika'nın İsmail Cem tarafından kaleme alınmış olan bir yazı dizisi, İhsan Sabri Çağlayangil ile yapılan mülakatı referans almış; Türkiye'nin iktisadî ve siyasal koşulları ekseninde tespitlere yer vermiştir. Türkiye'de yaşanan 12 Mart sürecinin öne çıkan nedenlerini Çağlayangil'in açıklamalarını destekler biçimde ele almış olan İsmail Cem, Türkiye'nin bu sürece girmesinin en önemli nedenini, Türk dış politikasının ABD ve NATO'yu büyük ölçüde rahatsız etmesine bağlamıştır.⁹³ İsmail Cem yazı dizisinde Türkiye'yi 12 Mart sürecine iten iç ve dış etkenlerin bir tür analizini yapmış; AP'nin 1970 yılında Türkiye'nin bağlı olduğu dış güçler tarafından istenmeyen bir iktidar haline geldiğini yazmıştır. Buna göre, AP'nin sözü edilen duruma gelişinde zannedildiği gibi partinin bir "bağımsızlıkçı" tutumu ya da "idealist bir tavrı" söz konusu değildir. Söz konusu olan, Orta Doğu'nun 1965-1970 yılları arasında yaşadığı olağanüstü kritik konjonktürde, Süleyman Demirel ile Çağlayangil'in dış politikasına özünü veren sınıfsal yararların tehlikeli sonuçlara yol açmasıdır. Yani gelişen bir sermaye sınıfı daha hızlı büyüme tutkusundadır ve siyasal iktidar her şeyden önce bu amaca dönük bir dış *Politika* izlemiştir.⁹⁴

İsmail Cem'in 12 Mart'ın nedenlerine ilişkin tespitleri arasında, Türkiye'nin sermayedarlarının 12 Mart'a gelen süreç içindeki endişeleri de yer almıştır. Cem' göre Türkiye'yi 12 Mart'a götüren öncelikli nedenlerden biri,

⁹³ “12 Mart'taki CIA Güdümü Açıktır, Daha Açığı Ancak Halms'ın İtirafı Olur”, *Politika*, 1 Nisan 1976, s. 7.

⁹⁴ “12 Mart İç ve Dış Güçlerin Kendilerine Ait Bir Siyasal İktidardan Kopuşlarıdır”, *Politika*, 13 Nisan 1976, s. 7.

1960'ların sonunda Türkiye'deki köylü kesimin (Trakya'da, Ege'de ve Güney Doğu Anadolu'da) toprak ağalarına karşı duruşları ve ancak jandarmanın engelleyebildiği düzeydeki dirençleri olmuştur. İsmail Cem, toprak işgali olaylarının 12 Mart Muhtırası'ndan sonra bıçakla kesilmişçesine sona erdiğine ve köylünün asker karşısındaki geleneksel tedirginliğine geri dönmesiyle birlikte tarımsal sermaye sahiplerinin rahat bir nefes aldıklarına da vurgu yapacaktır. Çünkü aksi takdirde, 12 Mart öncesinin toprak işgallerindeki "toprak işleyenin, su kullananın" sloganının kentteki simgesel karşılığı, "fabrika çalışanındır" sloganı olacaktır. Sermaye için bir tehdit oluşturacak bu iktisadî koşullar, İsmail Cem için Türkiye'yi 12 Mart'a götüren iktisadî sürecin önemli nedenlerinden biridir. 1960'lı yılların sonundaki sermaye, Türkiye için "fazla" olan demokrasi anlayışından ve "ipin ucunu kaçırmış bir hükümet"ten rahatsızlık duymaktadır.⁹⁵

Politika'daki yazı dizisinde İsmail Cem, 12 Mart Muhtırası'nın iktisadî nedenlerinin yanında siyasal nedenlerine de yer vermiştir. Cem'e göre 1960 sonrasında sosyalist akımın gelişmesi ve bazı sınırlayıcı özelliklerine rağmen sendikalar ile grev kanunlarının işlemeye başlaması, sermayeyi rahatsız edecektir. Sosyalist TİP'in varlığı; nispeten liberal bir anayasanın oluşu; işçi sınıfının nitel ve nicel büyümesinin kaçınılmaz ön şartı olan ekonomik gelişme ve sanayileşme çabası, Türkiye'yi on yıl içinde beklenmedik durumlara getirmiştir. Türkiye'de 12 Mart'ın ilânına zemin hazırlayacak önemdeki tehdit, İsmail Cem tarafından şöyle özetlenecektir: "DİSK'in gelişimiyle birlikte sendika çevreleri sadece patronun verdiği ücreti değil 'patronluğunu' da tartışmaya başlamaktaydı."⁹⁶

⁹⁵ "Toprak İşgalleri Sadece Tarım Kesiminde Değil, Şehirde De Sermayeyi Ürkütmekteydi", **Politika**, 4 Nisan 1976, s. 7.

⁹⁶ "1960-1970 Döneminde İşçi Sınıfının Hızlı Gelişmesi, Mevcut Düzeni Rahatsız Etmmişti", **Politika**, 5 Nisan 1976, s. 7.

3. Muhsin Batur'la Yapılan Mülâkat

12 Mart'ı önceleyen 9 Mart Hareketi, *Politika*'nın önem verdiği bir diğer konudur. İsmail Cem'in Orgeneral Muhsin Batur'la gerçekleştirdiği bu mülâkatla, darbe teşebbüsüyle ilgili ayrıntılar ilk kez *Politika*'da yayınlanmış olacaktır.

Politika'da yer alan 12 Mart temalı yazı dizilerinin bir diğeri, "9 Mart" olarak anılan askerî harekette ismi öne çıkan komutan Muhsin Batur'la gerçekleştirilen mülâkattır. *Politika*'nın Batur'a yönelttiği sorular, kendisinin 12 Mart'tan ne beklediği; hangi sonuçlarla karşılaştığı ve "9 Mart" diye anılan askerî darbe teşebbüsüyle Batur'un ilgisinin ne olduğudur.⁹⁷ Gazetede, 12 Mart Muhtırası'nda imzası bulunan dört askerden biri olan Hava Kuvvetleri Eski Komutanı Emekli Orgeneral Muhsin Batur'un, 12 Mart öncesinde ve sürecinde öteki sorumlu komutanlardan farklı bir tutum izlemeye çalıştığı; 12 Mart sonrasında da çizgisini koruduğu vurgulanmıştır. Sözü edilen farklı tutum *Politika* tarafından şöyle tanımlanmıştır: "Kendi arkadaşları genellikle özel sektörün idare meclisi üyeliklerine yahut tutucu partilerin adaylıklarına yönelirken, Batur, üst düzeydeki sorumlulardan bir 'sol' siyaset yolu seçen az sayıdaki örneklerden biri oldu."⁹⁸

Politika'da, 12 Mart Muhtırası'ndaki öteki imza sahiplerinin aksine, kendi davranışının muhasebesini kamuoyu önünde yapmaktan, yanlışıyla doğrusuyla kendi yorumunu ortaya koymaktan çekinmeyen biri olarak tasvir

⁹⁷ Türkiye'nin 12 Mart'a varışında, "9 Mart Hareketi" diye isimlendirilen bir başka "iktidarı devralma" hazırlığının etken olduğu öne sürülmüştür. Buna göre hareket, ordunun alt kademelerinde hazırlanmış; hatta Orgeneral Gürler ve Orgeneral Batur'a hareketin öncülüğü verilmiştir. Bir de isminden doğan çelişkisi vardır "9 Mart"ın: Kimi ilgisinin açıkladığı, bu hareketin "9 Martta" yapılmak üzere planlanmadığıdır. Tam aksine, hareketin önlenmesine 9 Mart'ta karar verilmiş olması ve bu nedenle o harekete "9 Mart" isminin takılmış olduğudur. Ancak gene öne sürüldüğüne göre, 12 Mart Muhtırası'nın bir nedeni de, silahlı kuvvetler bünyesinde oluşturulmuş bu hareketin gerçekleşmemesidir. Bazı komutanların "9 Mart" hareketini de önlemek amacıyla 12 Mart Muhtırası'nı düşündükleri iddia edilmiştir. Sözü edilen teşebbüsün içinde, Doğan Avcıoğlu gibi sivil aydınların isimleri de yer alacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gökhan Atılğan, **Yön-Devrim Hareketi, Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar**, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s.235.

⁹⁸ "Muhtıra Vermeden Önce Siyaseti Uyarıya Çalışmışım", *Politika*, 1 Mart 1976, s. 1.

edilen Muhsin Batur, muhtıraya imza atarken, muhtıranın gereğine inanmakta olduğunu belirtmiştir. Batur, muhtıranın altına imza atmasının nedenini şöyle açıklayacaktır:

Türkiye birtakım sosyal ve ekonomik bunalımlar içindedir. Bunalım her gün biraz daha yoğunlaşmakta, güvensizlik ülkeyi sarmakta, gençler vurulmaktadır. O günlerdeki görüşüm, bu duruma ordunun katkısıyla bir son verilebileceği idi. Ancak bir muhtırayla yapılan müdahale, hiçbir zaman rejimin temellerini zedelemeyecekti. Demokratik ve hukukî sonuçlar yaratacaktı. Türkiye'ye huzuru getirecekti. O günlerde bunların gerçekleşeceğini sanıyorduk.⁹⁹

Politika'nın, Muhsin Batur'a yönelttiği bir diğer soru, "9 Mart hareketi" olarak anılacak askerî darbe hazırlığında kendisinin rolünün ne olduğuna yöneliktir. Muhsin Batur'un 12 Mart'a ilişkin olarak ayrıntılı biçimde ilk kez konuştuğu basın aracı olan *Politika*'da, o tarihe kadar netliğe kavuşmamış olan teşebbüsün ayrıntılarının yer alması önemlidir. Muhsin Batur, 9 Mart hazırlığının ordu üst kademesi ve kendisi tarafından bilindiğini ve "9 Martçıların" bu konuyu kendisine de danıştıklarını açıklamış; sözü edilen subayların vatansever ve iyi niyetli olduklarını, hiçbir şahsi istikbal kaygılarının bulunmadığını, komuta kademelerine nispi bir itimatları olduğunu *Politika*'da vurgulamıştır.¹⁰⁰

Politika, 12 Mart Muhtırası'na imza atan Muhsin Batur'a "halk yararlarına dönük maddelerin sınırlanması operasyonu" olarak nitelendirdiği anayasa değişiklikleri hakkında sorular yöneltmiştir. *Politika*'nın soruları, 1961 Anayasası üzerinde yapılacak antidemokratik değişiklikler konusunda, ülkeyi yönetenler arasında görüş ayrılıkları olup olmadığı ve Batur'un hangi noktada durduğuna yöneliktir. Batur'un yanıtı şöyle olacaktır:

1961 Anayasası'nın değişmesini zorunlu kılan bir neden yoktu; bilakis bu değişiklikler toplumumuza zararlı sonuçlar yaratabilecekti. (...)Anayasa değişikliğini

⁹⁹ "Erim'i Sunay Atadı, Bize Danışmaksızın...", *Politika*, 3 Mart 1976, s. 1.

¹⁰⁰ "9 Mart'ta İsteseydik, Bu Harekete Katılırdık. Katılmayarak Önledik", *Politika*, 2 Mart 1976, s. 2.

Silahlı Kuvvetler istiyormuş gibi bir hava yaratılmaktaydı memlekette. Ben bu havayı çok sakıncalı buluyordum. Bu havadan ve bu değişikliklerden sakınılmasını diledim. Ama sadece bu kadar; diledim.¹⁰¹

Politika'nın, Muhsin Batur'a yönelmiş olduğu sorular ve verilen yanıtlar arasından yayınlamayı uygun bulduğu ayrıntılar, 12 Mart'ın tartışmalı başlıklarına bir tür kaynak niteliğindedir.

4. 12 Mart Dönemi Davalarına Yönelik Yazılar

Politika, 12 Mart'ın fikir suçlusu ilân ettiği aydınların yargı ve tutukluluk süreçlerine de yer vermiştir. Gazeteci Adil Özkol'un hazırladığı bir yazı dizisi, 12 Mart'ın insanlara yaşattığı baskı, aşağılama, işkence vb. örneklerini ayrıntılarıyla verecektir.

Politika, 12 Mart'ın bürokrasi ve asker kanadına yönelik olarak yayınladığı yazı dizilerinin yanı sıra, 12 Mart döneminde yargılanan otuza yakın ismin dava ve/veya tutukluluk süreçlerine de ayrıntılı biçimde eğilmiştir. Gazeteci Adil Özkol'un hazırladığı "12 Mart'tan İnsan Manzaraları" isimli yazı dizisi, 12 Mart'ın insan faktörüne ağırlık vermiştir. Bu dizide *Politika*, Türkiye'de 12 Mart sürecinde yürüttükleri çalışmalarından dolayı hâkim önüne çıkarılan ve cezaevlerinde işkenceler gören öğretim görevlilerinin, avukatların, gazetecilerin vb. cezaevlerindeki koşullarına ve mahkeme salonlarındaki savunma dosyalarına yer vermiştir. Gazete, sözü edilen yazı dizisini "Bu yazı dizisinde, dava dosyalarındaki insanları, mazlumu, zalimi ve muhbiriyle; olayları bütün ayrıntıları ve bilinmeyen yönleriyle, onları yaşamış

---

¹⁰¹ "Türün Bana Bağlı Olsaydı, Onu Görevinden Alırdım", *Politika*, 5 Mart 1976, s. 2.

olanların anlattıklarından izleyeceksiniz” şeklinde sunmuştur.¹⁰² *Politika*'nın 12 Mart'a ilişkin dosyasındaki isimler şöyle: İzzet Akçal, Muammer Aksoy, Uğur Alacakaptan, Behice Boran, Sinan Cemgil, Mahir Çayan, Halit Çelenk, Metin Denli, Ali Elverdi, Nihat Erim, Sabahattin Eyüboğlu, Deniz Gezmiş, Turan Güneş, Harun Karadeniz, Mahir Kaynak, Uğur Mumcu, Mukbil Özyörük, Doğu Perinçek, Emil Galip Sandalcı, Nihat Sargın, Mümtaz Soysal, Sevgi Soysal, İlhan Şener, Cahit Talas, Doğan Tanyer, Baki Tuğ, Burhan Cahit Ünal.¹⁰³ *Politika*'nın, 12 Mart'ın baskıladığı temel hak ve özgürlüklerin durumuna somut örnekler getiren bu yazı dizisi, Türkiye'nin antidemokratik sürecini gerçek yaşantılar aracılığıyla göstermeyi hedeflemiştir.

Politika'nın, 12 Mart'ın mimarlarına ilişkin olarak yayınladığı en keskin nitelikli eleştirileri, İsmail Cem'in başyazısında yer bulmuştur. 12 Mart döneminin Sıkıyönetim Komutanı olan Faik TÜRÜN'ÜN AP senatör adayı listesinde yer almasına tepki olarak kaleme aldığı başyazısında Cem, şunları yazacaktır:

Anayasanın 14. maddesinde şöyle der: Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz. İnsan hassasiyetiyle bağdaşmayan ceza konamaz. Faik TÜRÜN önce anayasa suçlusu olarak çıkmaktadır toplumun önüne. Anayasayı tamamen çiğnemiş, çiğnetmiş, çiğnenmesine göz yummuş bir kişi olarak. (...) Binlerce aileyi doğrudan, yüz binlerce aileyi dolaylı olarak perişan ettiği için; güzel olan, insan olan her şeyi yok ettiği, ortada, işkenceden, terörden, toplatılmış kitaplardan, yıkılmış insanlardan, insanın en düşük duyguları ve aczi, korkaklığı, muhbirliğinden ve toplum vicdanında kara bir lekeden başka bir şey bırakmamış kişidir şimdi toplumdan oy isteyen kişi. (...) Ve Faik TÜRÜN'ÜN yeri halkın önüne çıkmak değildir. Hâkimlerin önüne çıkmaktır.¹⁰⁴

Ferruh Doğan'ın ertesi günlerde *Politika*'da yayınlanacak karikatürleri de İsmail Cem'in bu yazısını destekleyecek şekilde, "TÜRÜN Dosyası"nın kanlar içinde tasvir edecektir.¹⁰⁵

¹⁰² *Politika*, 16 Şubat 1976, s. 1.

¹⁰³ Adil Özkol, "12 Mart Dosyalarından İnsan Manzaraları", *Politika*, 18 Şubat-23 Mart 1976, s. 7.

¹⁰⁴ İsmail Cem, "TÜRÜN'ÜN Yeri Hâkimlerin Önüdür", *Politika*, 16 Eylül 1975, s. 1.

¹⁰⁵ EK-9a, 9b.

B. DEMOKRATİKLEŞME ve *POLİTİKA*

1970'li yılların siyasal istikrarsızlık ve baskı ortamına tanıklık etmiş olan *Politika* için Türkiye'de demokratikleşmenin gerçekleşebilmesi, öncelikle MC iktidarının son bulmasıyla mümkün olabilecektir. Dönemin istikrarsız siyasal sürecini eleştiren çok sayıda yayına imza atmış olan *Politika* aynı zamanda demokratik kitle örgütlerinin büyük ölçüde desteklediği CHP'ye yakın duran yayınlar yapmıştır.

Politika, Türkiye'de demokrasi bilincinin yükseltilmesi ve sosyal demokrasi taleplerinin halk düzeyinde yaygınlaşabilmesi için gösterdiği çabayı köşe yazılarında, manşete çıkardığı haberlerde ve karikatürlerinde yoğun biçimde yansıtmıştır. Öyle ki gazete, 1970'lerin baskı ve şiddet ortamı içinde, MC koalisyonunun antidemokratik çalışmalarına yönelik ciddi eleştirilere yer vermiştir. Gazetenin başyazarı İsmail Cem, Türkiye'nin 1970 yılı ortalarındaki siyasal ortamından MC yönetiminin sorumlu olduğunu açıkça dile getiren çok sayıda yazıya imza atmıştır. İsmail Cem'in aşağıdaki yazısı, *Politika*'nın antidemokratik MC uygulamaları karşısındaki net tutumunu özetler niteliktedir:

(...)Türkiye'nin demokratikleşme yolundaki ilerlemesi karşısında paniğe kapılan güçler, çok yönlü bir saldırıya 1975'te geçmişler; saldırıyı 1976'da en geniş boyutlara ulaştırmışlardır. Komando baskınlarından DGM kanunu hayallerine, yobaz ve ırkçı girişimlerden muhalif belediyelerin cezalandırılmasına kadar bir dizi uygulama, sınıfsal iktidar ve onun uzantısı siyasal iktidar tarafından planlanıp gerçekleştirilmiştir. Sonuç, Türkiye'nin bir genç ölümler, pahalılık, eğitimsizlik, hoşgörüsüzlük ve acımasızlık ülkesine dönüştürülmesidir.¹⁰⁶

Politika'nın manşetleri ise, ağırlıklı olarak dönemin şiddet olaylarına öncelik vermiş; İsmail Cem'in yazılarındakine benzer bir biçimde, Türkiye'nin içinde bulunduğu kargaşa ortamından MC koalisyonunu sorumlu tutmuştur.

¹⁰⁶ İsmail Cem, "Benzerlerinin Bir Daha Gelmemesi Umuduyla", *Politika*, 31 Aralık 1976, s. 1.

1970 yılı ortalarında şiddetlenen öğrenci olaylarının ve cinayetlerin; seçim çalışmaları süresince devam edecek komando saldırılarının manşetten verildiği *Politika*'da, sözü edilen tarihsel sürecin asıl nedenleri, MC'nin antidemokratik siyasal tercihleriyle ilişkilendirilmiştir.¹⁰⁷ Ayrıca gazete, dönemin yükselen milliyetçilik dalgasına dikkati çekebilmek için İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1944 tarihinde ırkçılık ve Turancılık tehlikesine ilişkin konuşmasının metnini de yayınlama gereği duymuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı İnönü, konuşmasında ırkçılık prensibinin düşmanı olduklarını söylemiş; milliyetçilikle ırkçılık arasındaki farkı vurgulamıştır. Sözü edilen konuşmayla ilgili olarak *Politika*'nın üzerinde önemle duracağı sözler şunlar olacaktır: "Türkiye'nin ırkçı ve Turancı olması gerektiğini iddia edenler, hangi millete faydalı, kimlerin maksadına yararlıdır? Türk milletine yalnız belâ ve felâket getirecek bu fikirleri yürütmek isteyenlerin Türk milletine hiçbir hizmetleri olmayacağı muhakkaktır. Bu hareketlerden yalnız yabancılar faydalanabilir."¹⁰⁸

1970'li yılların baskı ve şiddet ortamı konusunda doğrudan MC'yi sorumlu tuttuğunu her fırsatta dile getirmiş olan *Politika*, yayınladığı karikatürleriyle de bu iddiasını destekleyecektir. *Politika*'nın her gün ilk sayfasında yer alan Ferruh Doğan karikatürleri, MC'nin yönetim anlayışına ve özellikle AP lideri ve Başbakan Süleyman Demirel'in tutarsız söylemlerine yönelik eleştiriler getirmiştir.¹⁰⁹ Demokrasinin MC iktidarı için ne anlama geldiğini resmeden çok sayıda karikatüre imza atmış olan Ferruh Doğan, MC'nin milliyetçilik esasına dayandığı yönetim anlayışının ülkeyi anarşiye sürüklediğini de vurgulamıştır.¹¹⁰ *Politika*, Türkiye'deki antidemokratik düzenin sorumlularını, yayınladığı yazılarda ve karikatürlerde açıkça ifade ederken aynı zamanda, ülkeyi demokrasiye taşıyacak yolun muhalefetten geçtiğini de vurgulayacaktır.

¹⁰⁷ *Politika*'nın öne çıkan manşetleri için bkz. EK-10.

¹⁰⁸ Kemal Zeki Gençosman, "1944 Turancılığından 1976 Komandoculuğuna", *Politika*, 22 Şubat 1976, s. 6.

¹⁰⁹ EK-7b.

¹¹⁰ EK-11.

Politika'nın Türkiye demokrasisine yapmaya çalıştığı katkı, dönemin demokrasiyi vaat eden ve kitle örgütleri tarafından desteklenen en büyük siyasal partisi olan CHP'nin çalışmalarına destek olmaktır. Bülent Ecevit'in seçim kampanyalarına sayfalarında geniş yer ayıran *Politika*, CHP liderinin MC hükümetine yönelttiği eleştirileri de manşetlerine taşıyacaktır. Ecevit'in seçim gezilerini yerinde izleyen gazete, halkın CHP'ye gösterdiği ilgiyi ve sevgiyi ayrıntılarıyla okuyucularına aktarmıştır.¹¹¹ Ayrıca, İstanbul Üniversitesi İktisat Prof. Erdoğan Alkin ile bir mülakat gerçekleştirmiş olan *Politika*, 1977 seçimlerinde Türkiye'de muhtemelen iktidar olacak solun genel amaçları ve çerçevesinde karşısına çıkacak en büyük engellerin neler olduğuna ve bu engellerin hangi yöntemlerle, nasıl aşılabileceğine yönelik saptamalara yer vermiştir.¹¹²

Politika, CHP'nin demokrasi çalışmalarını bir Afrika ülkesi olan Tanzanya'nın sosyalizm mücadelesiyle benzerliğini iddia edecek bir yazı dizisine de yer vermiştir. Gazeteci Hıfzı Topuz'un imzasını taşıyan dizi, yıllarca Avrupalı ülkelerce sömürülmüş olan Tanzanya'daki sosyalizm mücadelesini konu alır. Hıfzı Topuz, Tanzanya'nın sosyalist lideri Nyerere ile CHP lideri Bülent Ecevit'in benzer yönlerini şöyle anlatacaktır: "14 yıl öncesine kadar sömürge olan bir ülkede insanlığa inanan, bilgili, duygulu, hoşgörüsü olan, alçakgönüllü bir öğretmen, hemen hemen tek başına savaşıyor. O da Ecevit gibi 'Ak Günlere' diyor, 'Yarınlara Bizimdir' diyor."¹¹³

¹¹¹ *Politika*, CHP lideri Bülent Ecevit'in seçim gezilerini farklı isimlerin imzalarıyla yayınlamıştır. Uğur Dünder'in 6 Ekim 1975'teki; Mete Buharalı'nın 16 Ekim 1975'teki ve Sevgi Soysal'ın 17 Ekim 1975'teki yazıları, bu isimlere örnektir.

¹¹² "Bir Sol İktidarın Türkiye'deki Sorunları", *Politika*, 9 Mart 1976, s. 1-2.

¹¹³ Hıfzı Topuz, "Afrika'da Yeni Bir Deney Tanzanya", *Politika*, 6-11 Ekim 1975.

C. TOPLUMSAL HAREKETLER ve *POLİTİKA*

Politika, demokrasi kaygısı taşıyan birçok meslek kuruluşuna ve demokratik kitle örgütüne destek vermiş bir gazetedir. Dönemin baskıcı politikalarına karşı hazırlanan bildirilere sayfalarında geniş biçimde yer vermiş olan gazete, bu yolla demokratik hak ve özgürlükleri için mücadele veren örgütlerin demokrasi açısından önemini vurgulamıştır.

Politika, Türkiye’de 12 Mart’ın ardından girilen bir siyasal toparlanma döneminde, demokratik hak ve özgürlüklerin geri kazanılmasına dönük toplumsal girişimlere destek vermiş bir gazetedir. İsmail Cem’in dünya görüşünü siyasal, toplumsal ve iktisadî alanlarda yansıtmış olan *Politika*, Türkiye’de yükselişe geçen örgütlenme bilincinin yaygınlaşabilmesi için demokratik kitle örgütlerinin faaliyetlerine sayfalarında geniş alanlar ayırmıştır. Bu yolda öncelikle işçi sınıfının en büyük temsilcisi olan DİSK’in çalışmalarına yönelik haberlere ağırlık veren gazete, DİSK Başkanı Kemal Türkler’in hükümete yönelik eleştirilerini, demeçlerini manşetlerine taşımıştır.¹¹⁴

Politika, toplumsal örgütlenmelere verdiği önemi, öncelikli olarak sendikal hareketlere destek sağlayacak çalışmalarla vurgulamaya çalışmıştır. Gazete, Türkiye’deki sendikal örgütlerin sendikacılıktan ne anladıklarını irdelene yoluna gitmiş; bu örgütlerin demokratik doğrultuda gelişmesine dönük olarak özel haberler hazırlamıştır. Öyle ki, TÜRK-İŞ’in (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu) yapmayı duyurduğu genel kurul öncesinde örgüt içinde yer alan sendikalara birtakım sorular yönelten *Politika*, sendikaların asgari ücret, grev, direniş, lokavt gibi konulara bakışlarını; yerli ve yabancı sermayeyle ilgili görüşlerini ve politik tutumlarını içerecek nitelikte

¹¹⁴ “DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler: ‘Faşizm Tırmanmakta devam ediyor... Halkımız Bağımsızlık, Demokrasi, Barış ve Toplumsal İlerleme İstiyor’”, *Politika*, 21 Eylül 1975.

sorular sormuştur. Bu yolla gazete, sendikalardaki örgütlülük bilincinin gelişmesine verdiği önemi göstermeyi amaçlamıştır.¹¹⁵

Politika'nın önemle takip ettiği ve büyük oranda manşetlerine taşıdığı haber konuları, Türkiye'deki çeşitli meslek kuruluşlarının ve odalarının, MC hükümetinin uygulamalarından muzdarip oldukları durumları içermiştir. Gazete, meslek örgütleri adına konuşan liderlerin hükümeti eleştiren demeçlerini, ayrıntılı olarak manşet haberlerine taşımış; bu örgütlerin düzenlediği toplantılara, yürüyüşlere ve mitinglere de çoğu zaman yer vermiştir. Örneğin *Politika*, İstanbul Barosu tarafından düzenlenen "Kan Dökmeye Son-Hukuka Saygı" yürüyüşü haberini manşete çıkarmıştır.¹¹⁶ Öğretmenlerin meslek örgütlenmesi olan TÖB-DER'le (Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği) ilgili köşe yazılarına da ağırlıklı olarak yer verecek olan *Politika*, TÖB-DER Başkanı Cemil Çakır'ın vereceği mülâkatta direkt olarak MC'yi hedef gösteren açıklamasını okuyucuya sunmakta bir sakınca görmemiştir:

Öğretmenlerin Türkiye'de, kırsal yörelerde de aydın ödevini yerine getirmesi egemen güçleri kızdırmaktadır. Öğretmenin, onun hizmetinde olmaması, halkı onun çıkarları doğrultusunda şartlandırmak yerine, sömürü çarkının bilincinde olarak karşı çıkması, egemen çevreleri harekete geçirmektedir. Sürgünler, baskılar, dövme ve öldürmelerin temelinde bu gerçek yatmaktadır. MC hükümeti kurulduğundan bu yana 6 arkadaşımız öldürüldü.¹¹⁷

Politika yazarı İsmail Cem de toplumsal örgütlerin önemini vurguladığı yazılarında, MC'nin yalnızca öğretmenler için değil, diğer meslek çalışanları için de tehlike arz ettiğini gösterme çabasında olmuştur. MC koalisyonunun, işçileri memur statüsüne kaydırma girişimine şiddetle karşı çıkmış olan Cem, MC'yi, Türkiye'deki çalışan kesimi sindirmeye, baskılamaya çalışmakla suçlayacaktır:

¹¹⁵ "TÜRK-İŞ Genel Kurulunda Tartışılacak En Önemli Sorun 'Partiler Üstü' Politika", *Politika*, 12 Nisan 1976, s. 1.

¹¹⁶ "Avukatlar, 'Hukuka Saygı' İstedi", *Politika*, 18 Nisan 1976, s. 1.

¹¹⁷ "Türkiye'de Öğretmen Sorunları, Genel Sorunların Bir Parçasıdır", *Politika*, 15 Eylül 1975, s. 3.

(...)İktidar bu stratejiyle iki amaca ulaşmak çabasıdadır. (...)Amaç, statüsü gereği daha az talepkâr olan, sendikalaşamayan, partizan yönetimler tarafından kolaylıkla harcanabilen "memur" yapmaktır onları. Stratejinin öteki nedeni ise ekonomiktir. Devlet, kendi işçisine toplu sözleşmeler nedeniyle fazla ücret verdiği kanısındadır.¹¹⁸

Politika, MC yönetiminden şikâyetçi olan toplumsal örgütlerin yanı sıra, savaş alanı haline gelen üniversitelerin gidişatından endişe duyan yetkililerin demeçlerine de öncelikli olarak yer vermiştir. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yönetim Kurulu tarafından yapılan basın açıklamasını manşet haber olarak yayınlayan *Politika*, kurulun bildirisinde yer alan "Türkeş üniversiteyi, bir bilim kurumu olarak değil, komünistlerin ya da faşistlerin silahla zaptedeceği bir cephe olarak düşünüyor" sözünü spottan vermiştir.¹¹⁹

Ç. HALK HAYATI ve *POLİTİKA*

İsmail Cem'in çoğulcu ve halkçı tutumunun bir yansıması, *Politika*'da yayınlanan yazı dizilerinde kendini açıkça gösterir. Öyle ki, sosyal demokrasi anlayışının gelişmesi ve yaygınlaşabilmesi için çabalayan *Politika*, farklı sosyal sınıflara yönelik yazı dizileri hazırlayacak ve halktan insanlarla mülâkatlar yapacaktır.

Politika, İsmail Cem'in halkçı ve çoğulcu nitelikteki siyasal görüşünün bir yansıması olarak, Türkiye'nin farklı sosyal tabakalarına mensup insanlarına yönelik yazılara, haberlere ve karikatürlere yer vermiştir. *Politika*'nın sosyoekonomik içerikli yayınlarında öne çıkan konuların ilki, Türkiye'deki eğitim sisteminin çarpıklığına ilişkindir. *Politika*'nın eğitim sistemine verdiği önem, gazetenin farklı kalemlerinin yazılarında kendini

¹¹⁸ İsmail Cem, "Cephe Oyunları: Öğretmen Kıyımından İşçi Düşmanlığına", *Politika*, 3 Ocak 1976, s. 1.

¹¹⁹ "SBF: 'Son Olaylar, Dıştan Düzenlenen Bir Tertiptir'", *Politika*, 16 Nisan 1976.

gösterir. İsmail Cem'in konuya ilişkin yazıları, birçok konuda olduğu gibi eğitim konusunda da MC'nin uygulamalarını hedef almıştır. Eğitim sorununu iki yönlü biçimde değerlendirmiş olan Cem, MC'nin yanlış uygulamalarının hem öğretmenleri hem de öğrencileri mağdur ettiğini, uzun vadede ise halkın kültürel yapısının ve düşünme biçiminin olumsuz yönde etkilenebileceğini önemle vurgulamıştır. MC iktidarının amacının, düşünmeyen ve sorgulamayan insan modeli yetiştirmek olduğunu iddia eden İsmail Cem, 1970 yılı ortalarındaki eğitim sisteminin, toplumsal gelişim açısından barındırdığı tehlikenin altını şu sözlerle çizmiştir:

Öğretmen kitlesi, yakın tarihimizde, kendisine en karşıt, en düşmanca davranan bir hükümetin iktidarını yaşamaktadır. ...Somut tanımını "dersinden başka şeyle meşgul olmayan" nitelimesinde bulmuş bir anlayış bu. Bunun karşısında ise, eğitimin sadece mevcut düzenin devam ve gelişimini sağlamak değil, toplumun tüm sorunlarıyla ilgilenmek ve mevcut düzeni ileriye götürmek amacını taşıdığı anlayışı var. (...)Yapılması gereken, "çok boyutlu" insanı yaratmaya dönük bu oluşumları elden geldiğince desteklemek, onlara yardımcı olmaktır.¹²⁰

Politika, Türkiye'deki eğitim sistemindeki sorunları ciddi biçimde önemsemiş; sistemin çarpıklıklarını vurgulayan çok sayıda haber ve özel yazı dizisi hazırlamıştır. Konuyla ilgili olarak Halûk Şahin'in hazırladığı haber dosyalarından biri, Türkiye'nin 1970'lerdeki okuma-yazma oranının ne denli düşük olduğunu ve bu oranın gün geçtikçe daha da arttığını gözler önüne sermiştir. Türkiye'deki eğitim sürecini, doğu-batı; kentsel-kırsal ve kadın-erkek olarak gruplandırarak analiz eden Halûk Şahin, okuyucuyu, Türkiye'nin toplumsal ve iktisadî koşullarını sorgulamaya davet etmiştir. Şahin'in eğitim raporu, 1970'li yıllardaki sistemin kritik darboğazını, ilkokul çağındaki binlerce çocuğun okula gitme olanağından yoksun olduğunu vurgulamıştır. Okuma-yazma oranının Türkiye dağılımındaki dengesizliklerini belgelere dayandıran Halûk Şahin, doğu ile batı bölgelerinin; kent ile kır yerleşimlerinin; kadın ile erkek cinslerinin eğitim durumlarını karşılaştırmalı olarak vermiştir. Şahin'in hazırladığı yazı dizisi, Türkiye'deki fırsat eşitsizliklerinin sınıfsal ve kültürel

¹²⁰ İsmail Cem, "İnsanlarımızı 'Çok Boyutlu' Yetiştirmenin Mücadelesi", *Politika*, 30 Ekim 1975.

temellerine yer vermiş; istikrarsız yönetimlerin sonucu olarak da çözümlü gittikçe zorlaşan bir sorun olarak nitelemiştir. Şahin ayrıca, Türkiye’de 1970’lerin eğitim sisteminin, tüketim toplumunun ihtiyaçlarına uygun öğrenci yetiştirmek için çalıştığını da söyleyecek, üretimi desteklemeyen bir eğitim sisteminin kitabî kalacağına vurgu yapacaktır.¹²¹ Halûk Şahin’in sözünü ettiği fırsat eşitsizlikleri, *Politika*’nın yayınladığı haber dosyalarına da konu edilecek; özel haberlerinde işlenecektir.

Politika, İsmail Cem’in çoğulcu ve halkçı çizgisi doğrultusunda hazırlamış olduğu yayınlarda, Türkiye’de üretim sürecine dâhil olan işçilerin çalışma ve sosyal yaşam koşullarını da irdelemiştir. Eğitim alanındaki fırsat eşitsizliklerinin yanı sıra üretim sürecindeki eşitsiz yapıya da eğilmiş olan gazete, torna tezgâhlarında çalışmak durumunda olan küçük yaştaki işçilerle röportajlar yapmış; bu işçilerin sorunlarını ve hayattan beklediklerini kendi cümleleriyle anlatmalarına olanak tanımıştır. Üretimin her aşamasında yer almalarına rağmen örgütlenme hakları olmayan çocuk işçilerin; balıkçılık yapan, çıraklıktan yetişmiş ve hiç okula gitmemiş ustaların yaşam hikâyelerine sayfalarında yer vermiştir. Torna tezgâhlarında çalışan çırakların sağlıksız çalışma koşullarından iş öğrenirken ustalarından yedikleri dayağa kadar birçok ayrıntıya ver vermiş olan *Politika*, örgütlü çalışma bilincinden yoksun işçilerin yaşam koşullarının gerçekliğini yansıtmaya çalışmıştır. Gazeteci Arslan Mengüç’ün imzasıyla yayınlanan "Çıraklar" adlı mülâkatların özeti ise, *Politika*’nın her fırsatta vurguladığı örgütlenme ve fırsat eşitliğinin önemini bir kez daha hatırlatacaktır. Sözü edilen özet, sendikasız ve sigortasız çalışan işçilerin iş güvenliğinden, sağlık hizmetlerinden, emeklilik haklarından yoksun olduklarını; yasalarca saptanandan daha az ücret aldıklarını; günde ortalama 10-12 saat çalışmak zorunda kaldıklarını; iş giysileri, yemek yardımı, ek gıda gibi sosyal ve ekonomik haklardan yoksun kaldıklarını vurgulayacaktır. Arslan Mengüç’ün okuyucuya vereceği mesaj ise, yazı dizisinin *Politika*’da yer almasındaki amacı açıklar niteliktedir: “Bence sorun yalnız çıraklık sorunu değil. Hem çırak yetiştirmek hem de

¹²¹ Halûk Şahin, “Eğitim Çıkmazı”, *Politika*, 22 Eylül 1975, s. 6.

çıraklık dönemini aşmış işçilere nitelik kazandırarak o işçilerin gelişmelerini sağlamak. Ve bu amaçla düzenlenecek seminerlerin, eğitim çalışmalarının da giderek resmiyete dayanması gerek.”¹²²

Politika'nın yayınladığı halkçı nitelikli yazılar arasında öne çıkanlardan biri de, İsmail Cem'in maden işçilerine yönelik olarak kaleme aldığı başyazısıdır. Türkiye'de ağır koşullar altında ve iş güvenlikleri olmaksızın çalışmak durumunda olan madencileri konu olarak işleyen İsmail Cem, madencileri “çağdaş esirler” olarak nitelendirmiş; Türkiye'deki çalışma koşullarının ne denli ağır olduğuna dikkati çekmiştir. “Çağımızın unutulmuşları” olarak betimlediği madencilerin en olumsuz ve en tehlikeli koşullara, çaresizliklerinden dolayı bile bile katlanmaktan başka bir günahlarının olmadığını söyleyecektir. Maden ocaklarında yaşanan iş kazalarının ölümlere kadar götüren acı sonuçlarını ise devletin vurdumduymazlığına ve işçisine değer vermemesine bağlayacak olan Cem, toplumun bu tür konularda yaptırım gücünün olmamasını da ayrıca eleştirecektir. İsmail Cem'in sözü edilen eleştirisi, sosyal demokrasinin Türkiye'deki gelişmemiş durumunu da ifade edecektir: “Üzerine düşen görevleri devletin yapmadığı, insanların serçe misali talihe terk edildiği, özel kesim ve kamu işverenin gerekli tedbirleri almaya zorlanmadığı bir toplumun vatandaşı olmaktır işçilerin suçu.”¹²³

1970'li yılların Türkiye'sinde halkın içinde bulunduğu siyasal ve iktisadî darboğaz, *Politika*'nın sayfalarında sıkça yer bulmuş konuların içeriğini oluşturmuştur. Bununla birlikte, *Politika*'da yayınlanmış olan haber dosyaları, sadece kentte yaşayan yoksulların zor hayat şartlarını içermemiş; kırsal hayata ilişkin konuları da kapsamıştır. Türkiye'nin kırsal bölgelerinde hayatlarını toprağa bağımlı olarak idame ettiren köylülerin yaşam koşulları hakkında yazılar yayınlayacak olan *Politika*'nın, Doğu Anadolu'daki toprak ağalığı sistemine ilişkin olarak hazırlanmış haber dosyaları vardır. Gazeteci

¹²² Arslan Mengüç, “Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 1965'te Yürürlüğe Girmesinden Sonra Birçok İş Yeri Çıraklarını Sigortalı Yapmamak İçin İşten Çıkarmış”, *Politika*, 23 Şubat 1976.

¹²³ İsmail Cem, “Neden Ölmekte, Ekmeğini Toprağın Altında Arayanlar?”, *Politika*, 31 Ekim 1975, s. 1.

Mete Buharalı'nın hazırladığı iki ayrı yazı dizisi, bizzat gidip yerinde incelediği Urfa yöresindeki toprak sahipliği sistemin adaletsizliğini gözler önüne sermiş; halkın mağduriyetten kurtulabilmesi için çözüm önerileri getirmiştir.

Politika'nın halkçı yaklaşımı doğrultusunda hazırlanmış olan "Toprak İnsanı" adlı haber dosyası, 1974 yılında Urfa bölgesinde uygulanan toprak reformuna rağmen yörenin ağalık ilişkilerden hâlâ kopamadığını vurgulamıştır. 1975 yılında toprak dağıtılan Urfa'da bir köylünün, "Ben doğma büyüme, babam dâhil ağanın kölesiyim" sözünün önemine dikkat çekilen yazıda, Türkiye'de 1970'li yıllarda bile feodal düzenin geçerli olduğuna vurgu yapılmıştır.¹²⁴ Urfa ve ilçelerinin toprak reformundan sonra gerçek kurtuluşlarının tarım ya da sanayi işçileri olmalarıyla mümkün olabileceğini belirten Buharalı, feodal düzenden halkçı ve eşitlikçi bir düzene geçilebilmesinin koşullarını şu şekilde öne sürecektir:

Reform kısa sürede köylüyü siyasal ve sosyal haklarına kavuşturacak; fakat uzun vadede ekonomik bir çözüm getirmeyecektir. Köylüyü bu konuda eğiterek, devlet çiftlikleri, devlet işletmeleri kurmak, köylünün yarısını teminat altına almak için tek çözüm yoludur. Köylünün gerçek kurtuluşu, onu işçi yapmakla sağlanacaktır.¹²⁵

Politika'da toprak ile insan ilişkilerinin ele alındığı diğer haber dosyasında ise, Doğu'daki feodal düzenin değişmesini engelleyen; haksız düzenin devamlılığını sağlamaya çalışan resmi gücün MC yönetimi olduğu vurgulanacaktır. Kamulaştırılan; yani devlete ait olan bu toprakları köylüye dağıtmak yerine eski sahiplerince kullanılmasına göz yuman hükümeti suçlayan yazıda, toprak dağıtma işini başarılı şekilde tamamlayan memurların da hükümet tarafından cezalandırıldığına dikkat çekilmiştir. Yazıda açıkça, "Demirel hükümeti yüzlerce yeni memuru müsteşarlığa tayin ederken, başarılı hizmetlerde bulunmuş uzmanların da kadro derecelerini düşürdü, bir kısmının da yerlerini değiştirdi" denmiştir.¹²⁶

¹²⁴ Mete Buharalı, "Toprak İnsanı", *Politika*, 23 Eylül 1975.

¹²⁵ Mete Buharalı, "Toprak - İnsan İlişkileri Gerçekçi Çözüm Bekliyor", *Politika*, 28 Eylül 1975.

¹²⁶ Mete Buharalı, "Doğuda Reformun Sadece Adı Var", *Politika*, 18 Eylül 1975, s. 2.

Politika, toplumsal nitelikli konulara yalnızca genel açıdan bakmamış; güncel nitelikteki konuları da gündem yaratacak biçimde ele almıştır. 1970’li yıllarda, halkın ezilen kesiminin birçok sosyal haktan yoksun olduğunu köşe yazılarında ve özel yazı dizilerinde dile getirmiş olan gazete, çaresizlik içindeki halkın sesi olma girişimlerini de her fırsatta yinelemiştir. 1976 yılı sonunda meydana gelen Van depremine ilişkin hazırlamış olduğu manşet haberinde *Politika*, depremden zarar görenlerin sıkıntılarını yansıtırken, deprem mağdurlarına halk tarafından gönderilen yardım paralarının akıbetine ilişkin bir sorgulamaya da gitmiştir. Yardım paralarını deprem mağdurlarına ulaştırmayan MC hükümetinin açıkça “yağmacı” olarak suçlandığı haberinde gazete, konuyla ilgili ayrıntılı bilgi verecek olan Kızılay Genel Müdürü Emekli General Recai Ergüder’in *Politika*’ya verdiği özel demecini manşetten vermiştir. *Politika*’nın, deprem mağdurlarının fotoğraflarını “yağmalanan, bu insanların ekmeği” vurgusuyla yayınlaması, gazetenin halktan yana tutumunu destekleyecek ayrıntılardır.¹²⁷

Politika’nın İsmail Cem yönetimindeki yayınları, öncelikle 12 Mart’ın demokratik hak ve özgürlükler üzerindeki izlerini sorgulamaya yönelik olarak hazırlanmıştır. İsmail Cem’in sosyal demokrasi anlayışı, olaylara halkçı ve çoğulcu yaklaşımı, *Politika*’nın yayın ilkelerini belirlemiş; insan öncelikli yayınlar yapmasında temel dayanak noktası olmuştur.¹²⁸ Demokratik hareketlerin desteklenmesine ve toplumsal hayatın sosyal demokrasi doğrultusunda gelişmesine dönük yayınlarında *Politika*, dönemin antidemokratik yönetimini eleştirmiş; demokrasi vaat eden alternatif siyasal oluşumlara destek vermiştir.

¹²⁷ ““Sadece Kızılay’ın Yardımı, Van’ı Bir Yıl Besleyebilir””, *Politika*, 7 Aralık 1976.

¹²⁸ *Politika*’nın halkçı ve insan öncelikli yaklaşımını gösteren karikatürler için bkz. EK-12a, 12b, 12c, 12ç.

SONUÇ

Politika, İsmail Cem'in TRT'de yarım bırakmak durumunda kaldığı çalışmaların kaldığı yerden devam edebilmesi amacıyla çıktığı yolda büyük ölçüde İsmail Cem'in ilkelerine bağlı yayınlar yapabilmiş bir gazetedir. İsmail Cem'in sosyal demokrasiden yana olan tavrının açık olması, *Politika*'nın da 1970 yılı ortalarında gerçekleşen demokratik hareketlere geniş yer ayırmasını kolaylaştırmıştır. *Politika*'da örgütlü ya da örgütsüz olmak üzere, toplumu ilgilendiren; ezilen sosyal tabakalara hitap edecek birçok konu, gerek yapılan mülâkatlarla gerekse köşe yazılarıyla dile getirilmiştir. Dolayısıyla, *Politika*'nın sosyal demokrasi yolunda gerçekleştirmiş olduğu yayınlar, "İsmail Cem'in Gazetesi" olarak çıktığı yolda, kendince belirlemiş olduğu yayıncılık ilkeleri doğrultusunda belirli bir tutarlılık göstermiştir. Fakat sözü edilen tutarlı yayınların, *Politika*'nın satış rakamlarına istikrarlı bir biçimde yansıdığı söylenemez.

Politika, Türkiye'de 12 Mart'la kesintiye uğrayan demokratik hak ve özgürlüklerin geri kazanılabilmesine dönük kitlesel hareketleri ve toplumsal oluşumları desteklemiş; bunu yaparken de halk cephesinden belirli bir ilgi ve destek beklemiştir. Ancak, bir fikir gazetesi olarak çıktığı yolda göstermiş olduğu çabaya ve gazete ekibinin gayretli çalışmalarına rağmen okuyucuda yaratmak istediği heyecanı görememiştir. Başlangıçta dönemin *Hürriyet*, *Milliyet*, *Tercüman*, *Günaydın* gibi çok satan gazetelerinden sonra baskı sayısı bakımından altıncı sıraya kadar yükselmiş olan *Politika*'nın, 100 bin satış rakamına ulaşmayı hedeflerken bu sayının üçte biri kadar bir satış düzeyinde kalması, gazetede belirli bir düş kırıklığına yol açacaktır.¹²⁹

Sosyal demokrasi çizgisindeki yayınlarıyla ilk dönemlerde belirli bir okur kitlesi yaratmayı başarmış olan *Politika*'nın satış rakamlarındaki

---

¹²⁹ 1970'li yılların gazetelerindeki satış rakamlarıyla ilgili bir kayıt merci bulunamadığından, *Politika*'nın satış rakamlarıyla ilgili net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu nedenle, Halûk Şahin'in vermiş olduğu satış miktarı referans olarak alınmıştır.

istikrarsızlıkla ilgili olarak iki ayrı yorum mevcuttur. İlk olarak, gazetenin Yönetim ve Yayın Yardımcısı Halûk Şahin'in tespitine göre *Politika*, Türkiye'nin 1970'li yıllardaki düşünsel yapısına uyum sağlayamayacak ölçüde kapsamlı bir gazetedir:

Ciddi, bol yazılı, konuları derinlemesine ele alan, sanat ve kültüre önem veren bir gazete yayınlıyorduk. Ne yazık ki böyle bir gazetenin satış şansı konusunda biz de daha sonra da sık sık yaşanacak olan düş kırıklığını tatmış olduk. Özetle, sol ve demokrat bir gazete çıkardık. Fazla ciddi göründük.¹³⁰

Halûk Şahin'in sözünü ettiği ciddi yayıncılık anlayışı, *Politika*'nın, 12 Mart'ı eleştiren yazı dizilerinden demokratik kitle örgütlerine verdiği desteğe; MC yönetimine yönelik eleştirilerinden örgütsüz işçilerin çalışma koşullarına gösterdiği ilgiye kadar geniş bir yelpazeyi kapsamıştır.

Politika'nın İç Haberler Sorumlusu Atilla Özsever ise, gazetenin hedeflediği satış rakamlarına ulaşamamasını, belirgin bir siyasal tavır takınamamasına bağlamıştır. Özsever, gazetenin 1970'li yıllardaki keskin düşünsel yapı içindeki sosyal demokrat çizgisinin, okuyucuya hitap edecek netlikte olmadığını söylemiştir.¹³¹ *Politika*'nın *Le Monde* gibi bir referans gazetesi olma girişimleri de, 1970'lerin Türkiye'sindeki siyasal yapının bu özelliğinden dolayı, sönük kalmıştır.

Politika'nın hedeflediği başarıyı sağlayamamasının öne çıkan nedenlerinden biri de gazetenin mali sıkıntılar içinde yayına hazırlanmakta oluşudur. İsmail Cem yönetimindeki iki yıldan kısa sürecek yayın hayatında iki kez el değiştirmiş olan *Politika*, "İsmail Cem'in Gazetesi" olarak çıktığı yolda, ekibine hayal kırıklıkları yaşatan bir gazete olacaktır. Tek teleksle çalışılan gazetenin sürekli muhabiri olmamış; geniş bir muhabir kadrosu olmadığından dolayı da habercilik kısmı zayıf kalmıştır.¹³²

---

¹³⁰ EK-3.

¹³¹ EK-13.

¹³² EK-3.

İsmail Cem'in sosyal demokrasi anlayışı, olaylara halkçı ve çoğulcu yaklaşımı, *Politika*'nın yayın ilkelerini de belirlemiş; öncelikle insanı konu alan yayınlar yapmasında belirleyici olmuştur. *Politika* ekibi tıpkı TRT'deki gibi *Politika*'da da halkın sorunlarını yerinde incelemiş, ezilen kesimin kendi sıkıntılarını kendi cümleleriyle aktarmalarına olanak tanımış ve halkın sesi olmak için çabalamıştır. MC iktidarına ciddi eleştiriler yöneltilmiş, dönemin antidemokratik uygulamaları manşetlerine taşımış ve ağırlıklı olarak siyasal içerikli karikatürler yayınlamıştır. *Politika*'nın tüm çabasına rağmen halk üzerinde TRT'deki gibi bir etki yaratamamış olması, yalnızca İsmail Cem'in ve/veya *Politika* ekibinin çalışmalarının niteliğiyle değil televizyon izleyicisi ile gazete okuyucusu arasındaki nicel farka da işaret etmektedir. Televizyonun 1970'lerle başlayan yükselişi, İsmail Cem'in *Politika*'dan beklediği satış rakamlarına ulaşmasının önünde önemli bir engel teşkil etmiştir.

İsmail Cem'in TRT'de genel müdürlük yaptığı yıllarda halktan görmüş olduğu yoğun sevgi ve desteğin altında, 12 Mart'ın askerî rejiminden sivil yönetime yeni geçilmiş olmasının da etkisi vardır. Demokrasi mücadelesinin bir toparlanma sürecine girdiği bu dönem, Türkiye'de televizyonun da yeni yeni yaygınlaştığı bir sürece denk düşmüştür. Türkiye'de toplumsal hareketliliğin ve demokrasi arayışlarının yükselişte olduğu bir dönemde *Politika* tarzındaki bir gazetenin beklenen yankıyı uyandıramamış olması ise, dönemin kendine özgü özellikleriyle açıklandığında bir çelişki oluşturmaz. Çünkü Türkiye'yi 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi'ne götürecek olan toplumsal kargaşa ve şiddet ortamı, keskin kutuplaşmaların yaşandığı siyasal bir yapıyı işaret eder. Dolayısıyla *Politika*'nın ılımlı, çoğunlukçu haberciliği ve fikir gazetesi niteliği, 1970 yılı ortalarında tanık olunan bu keskinliğin karşısında etkin olamamıştır.

KAYNAKÇA

AHMAD, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007.

AKŞİN, Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789–1980)**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2006.

ATILGAN, Gökhan, **Yön-Devrim Hareketi, Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar**, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.

“Avukatlar, ‘Hukuka Saygı’ İstedi”, **Politika**, 18 Nisan 1976.

“Bir Sol İktidarın Türkiye'deki Sorunları”, **Politika**, 9 Mart 1976.

BORATAV, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi (1908–2002)**, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.

BUHARALI, Mete, “CHP Lideri Bülent Ecevit'in Politika'ya Özel Demeci”, **Politika**, 16-18 Ekim 1975.

BUHARALI, Mete, “Toprak İnsanı”, **Politika**, 23-28 Eylül 1975.

CEM, İsmail, “Benzerlerinin Bir Daha Gelmemesi Umuduyla”, **Politika**, 31 Aralık 1976.

CEM, İsmail, “Bu İşin Sonu Nereye Varabilir”, **Politika**, 19 Aralık 1976.

CEM, İsmail, “Cephe Oyunları: Öğretmen Kıyımından İşçi Düşmanlığına”, **Politika**, 3 Ocak 1976.

CEM, İsmail, “Çağlayangil 12 Mart'ı Açıklıyor”, **Politika**, 12-22 Mart 1976.

CEM, İsmail, “Dörtlü Koalisyon Hayır”, **Politika**, 11 Ekim 1975.

CEM, İsmail, “DİSK ve ‘Yasal Mücadele’ Çağrısı”, **Politika**, 21 Eylül 1975.

CEM, İsmail, “Faşizmin Rüzgârına Yelken Açan Bir İktidar”, **Politika**, 9 Nisan 1976.

CEM, İsmail, “**Geçiş Dönemi**” **Türkiyesi (1981–1984)**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984.

CEM, İsmail, **Gelecek İçin Denemeler**, Can Yayınları, İstanbul, 2000.

CEM, İsmail, “İnsanlarımızı ‘Çok Boyutlu’ Yetiştirmenin Mücadelesi”, **Politika**, 30 Ekim 1975.

CEM, İsmail, “Neden Ölmekte, Ekmeğini Toprağın Altında Arayanlar?”, **Politika**, 31 Ekim 1975.

CEM, İsmail, **Sosyal Demokrasi ya da Demokratik Sosyalizm Nedir, Ne Değildir**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1989.

CEM, İsmail, **Tarih Açısından 12 Mart**, II.Cilt, Cem Yayınevi, İstanbul, 1977.

CEM, İsmail, “**TRT’de 500 Gün...Bir Dönem Türkiyesinin Hikayesi**”, Cem Yayınevi, Hilal Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul, 1976.

CEM, İsmail, **Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi**, Yelken Matbaası, İstanbul, 1973.

CEM, İsmail, “Türün’ün Yeri Hâkimlerin Önüdür”, **Politika**, 16 Eylül 1975.

CEM, İsmail, “12 Mart’ın İç ve Dış Nedenleri”, **Politika**, 24 Mart-13 Nisan 1976.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Basın/Türkiye Basını; Siyasal Hayat/Siyasal Gelişmenin Evreleri, İletişim Yayınları.

“Demirellerin Ortağı Olduğu Firmaların Sağladığı 84 Milyon Liralık Kredinin Belgeleri ve Hikâyesi”, **Politika**, 30 Eylül-6 Ekim 1975.

“DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler: ‘Faşizm Tırmanmakta devam ediyor... Halkımız Bağımsızlık, Demokrasi, Barış ve Toplumsal İlerleme İstiyor’”, **Politika**, 21 Eylül 1975.

DİVİTÇİOĞLU, Sencer, **Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu**, Sermet Matbaası, Kırklareli, 1981.

DÜNDAR, Can, **Ben Böyle Veda Etmeliyim “İsmail Cem Kitabı”**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

Ekonomi Politika Gazetesi, 10-14 Eylül 1975.

“Erim: Bugünkü Anayasa Türkiye İçin Lükstür”, **Milliyet**, 2 Mayıs 1971.

Gazeteciler Cemiyeti, **30. Yıl, 1946-1976**, 1977.

GENÇOSMAN, Kemal Zeki, “1944 Turancılığından 1976 Komandoculuğuna”, **Politika**, 22 Şubat 1976.

KABACALI, Alpay, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1990.

KABACALI, Alpay, **Türk Basınında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

KAHRAMAN, Ahmet, “Beş Sıcak Yürek Daha”, **Politika**, 29 Eylül 1975.

KAHRAMAN, Ahmet, “Bu Kanlı Ortam Boşuna Değil”, **Politika**, 3 Ekim 1975.

KAZGAN, Gülten, **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye’nin Yeri**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.

KOLOĞLU, Orhan, **Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.

“Muhsin Batur Değerlendiriyor: 12 Mart”, **Politika**, 1-5 Mart 1976.

ÖZKOL, Adil, “İstifa Şarttır”, **Politika**, 2 Mart 1976.

ÖZKOL, Adil, “12 Mart’tan İnsan Manzaraları”, **Politika**, 18 Şubat-23 Mart 1976.

“Sadece Kızılay’ın Yardımı, Van’ı Bir Yıl Besleyebilir”, **Politika**, 7 Aralık 1976.

“Sayın Başbakan”, **Politika**, 7 Kasım 1975.

“SBF: ‘Son Olaylar, Dıştan Düzenlenen Bir Tertiptir’”, **Politika**, 16 Nisan 1976.

SCHICK, Irvin Cemil, TONAK, Ertuğrul Ahmet, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Belge Yayınları, 1998.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, VI.-VII. Ciltler, İletişim Yayınları, 1998.

SOYSAL, Sevgi, “Ecevit ve Kadınlar”, **Politika**, 17 Ekim 1975.

SÜLKER, Kemal, **100 Soruda Türkiye’de İşçi Hareketleri**, Gerçek Yayınevi, 1973.

ŞAHİN, Halûk, “Eğitim Çıkmazı”, **Politika**, 19-22 Eylül 1975.

ŞAHİN, Halûk, “TRT’deki 500 Başarılı Gün”, **Radikal**, 26 Ocak 2007.

TBMM-Kütüphane Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, Süreli Yayınlar Kataloğu.

TEK, Hayati, **Darbeler ve Türk Basını**, Elips Kitap, Ankara, 2007.

TOPUZ, Hıfzı, “Afrika’da Yeni Bir Deney Tanzanya”, **Politika**, 6-11 Ekim 1975.

TOPUZ, Hıfzı, **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

TÜRK-İŞ 9’uncu Genel Kurul Çalışma Raporu Ankara 28 Mayıs 1973, Türk-İş Yayınları: No: 77, Ankara, 1973.

“Türkiye’de Öğretmen Sorunları, Genel Sorunların Bir Parçasıdır”, **Politika**, 15 Eylül 1975.

Türkler Ansiklopedisi, Cilt XVII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

YÜCEKÖK, “Kıbrıs’ın Öbür Yüzü”, **Politika**, 16-18 Eylül 1975.

“1971 Türkiyesi ve Reformlar”, **Milliyet**, 21 Mart 1971.

Resmî Web Siteleri:

TBMM Kütüphanesi:

http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/sureli_yayin_tum/tum_gazeteler/tum-gazete_a-e.pdf

Milliyet Gazetesi Arşivi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Radikal Gazetesi:

<http://www.radikal.com.tr/arsiv.php>

EK-2: Ekonomi Politika Gazetesindeki Politika Reklâmı, 10-14 Eylül 1975

İSMAİL CEM

YENİDEN SİZLERLE

İSMAİL CEM'İN GAZETESİ

Politika

15 eylül pazartesisden başlayarak hergün sizlerle

TRT'yi
HALKIMIZA
LAYIK
KILMIŞ
OLANLARDAN

İSMAİL CEM
HIFZI TOPUZ
UGUR DUNDAR
METE BUHARALI
HALUK ŞAHİN
MUSTAFA GÜRSEL

ŞİMDİ
GÜNLÜK BİR
GAZETESİ
SİZE LAYIK
KILACAKLAR

İDDİALİYİZ

en geniş, en ayrıntılı, en ciddi haberi, biz vereceğiz

Le Monde - **Politika** HABER BİRLİĞİ

sürekli telex hattı

Le Monde

Politika

- Dünyanın en geniş ve uzman gazetesi örgütüne sahip *Le Monde* Gazetesi muhabirlerinin dünyanın dört köşesinden gönderdiği haberler aynı gün *Politika*'ya özel telex hattıyla geçilecek ve her iki gazetede aynı gün yayınlanacak...
- TÜRKİYEDEKİ SEÇİM MÜCADELESİ, EN GENİŞ VE ÖZEL HABERLERİYLE POLİTİKA'DA
- AVRUPA SOL'UNUN DAHA DOĞRUSU AVRUPANIN BİR NUMARALI SORUNU "PORTEKİZ", "POLİTİKA" YAZARI İBRAHİM ÇAMLI, PORTEKİZ'DE İZLİYOR ÇAMLI'NIN YAZILARI, 15 EYLÜL PAZARTESİ "POLİTİKA" DA.

...ve İSMAİL CEM'in ANILARI:
"TRT'de 500 GÜN"

P

Politika

15 EYLÜL PAZARTESİ SİZLERLE

EK-3:**POLİTİKA'DA YÖNETİM ve YAYIN YARDIMCISI OLAN HALÛK ŞAHİN İLE YAPILAN MÛLÂKAT**

Politika gazetesinin hikâyesi henüz yazılmadı, oysa çok ilginçtir. Ne yazık ki bilenlerin çoğu öldü ya da yaşlandı. *Politika*, 1975 yılının sanırım 15 Eylül'ünde çıktı. İsmail Cem'in TRT Genel Müdürlüğü'nden haksız olarak ve partizanca görevden alınması üzerine düşünüldü. Hem İsmail Cem'in ekibi bir arada tutulacak hem Cem'in büyük popülaritesinden yararlanılacak hem de siyasette sosyal demokrat bir duruş sergilenecekti. Kadri Kayabal'ın *Ekonomi-Politika* gazetesi devralındı; onun çıktığı Tasvire Han'da (MTTB'nin tam karşısında) çalışmalara başlandı. Sermayedarlardan birisi de Ercan Arıklı idi. Çıkış öncesi TRT'de bir televizyon reklâm kampanyası bile yapıldı. "İsmail Cem'in gazetesi" başlıca sloganıydı. Uğur Dündar seslendirmişti. TRT'den gelen ekipten (Halûk Şahin, Tarcan Günenç, Mete Buharalı, Mustafa Gürsel) söz ediyordu. Gazete büyük beklentilerle çıktı. 100 bin satacağı umuluyordu. Onun üçte biri kadar bir satışa oturunca düş kırıklığı yaşandı ve gazete yalpalamaya başladı. Önce Vedat Dalokay'ın eline geçtikten sonra DİSK aldı ve onun içindeki TKP'ci ekip yönetime geldi; ardından İsmail Cem ve ben ayrıldık.

Biz *Le Monde* tipi bir referans gazetesi çıkartmak istiyorduk. Bu yüzden renkli resim kullanmıyorduk. Logomuz bile siyahtı; sonra değişti. *Le Monde* ile bir haber değiş tokuş anlaşması yapmıştık. Ciddi, bol yazılı, konuları derinlemesine ele alan, sanat ve kültüre önem veren bir gazete... Ne yazık ki böyle bir gazetenin satış şansı konusunda biz de daha sonra da sık sık yaşanacak olan düş kırıklığını tatmış olduk. Bu arada gazetenin İsmail Cem'in CHP içindeki konumunu desteklemek ve onu bir lider adayı haline getirmek için de zaman zaman ataklar yaptığını söylemek lazım. İşin bu

kısmını ben çok iyi bilmiyorum ama Turan Güneş zamanla arasına kara kedi giren Ecevit'e karşı İsmail Cem'i destekliyordu. Özetle, sol ve demokrat bir gazete çıkardık. Fazla ciddi görüldük. Cesur yazı dizileri yayımladık. Başyazıları Cem yazıyordu. Ben de ilk köşe yazarlık deneyimime orada başladım. Arka sayfada çıkan mini-fıkralar (Kuşbakışı) benimdir. Daha sonra da Haftabaşı diye bir sütunum oldu. Zamanla Ankara'dan Ahmet Kahraman daha militanca anti-MC yazılar yazmaya başladı.

Büyük isimlere rağmen gazeteyi ciddi olanaksızlıklar içinde çıkardık; tek bir teleksimiz vardı, doğru dürüst muhabirimiz yoktu. Zamanla Cahit Düzel'i aldık. Sanat sayfamızda ülkenin en ünlü kalemleri yazardı. Dış haberlere önem verirdik. Şevki Adalı ve Uğur Kökten bizdeydi.

EK-4:

İsmail Cem'in TRT Ekibi

"TRT'de 500 Gün" Kitabının Arka Kapak Resmi

Gelişim Yayınları, 1976

**Hıfzı
Topuz**

**Mehmet
Barlas**

**Yılmaz
Dağdeviren**

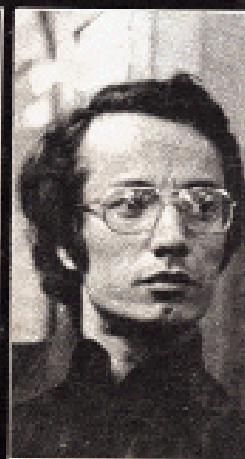
**Mete
Buharalı**

**Rua
Tezcan**

**Tarcan
Günenc**

**Haluk
Şahin**

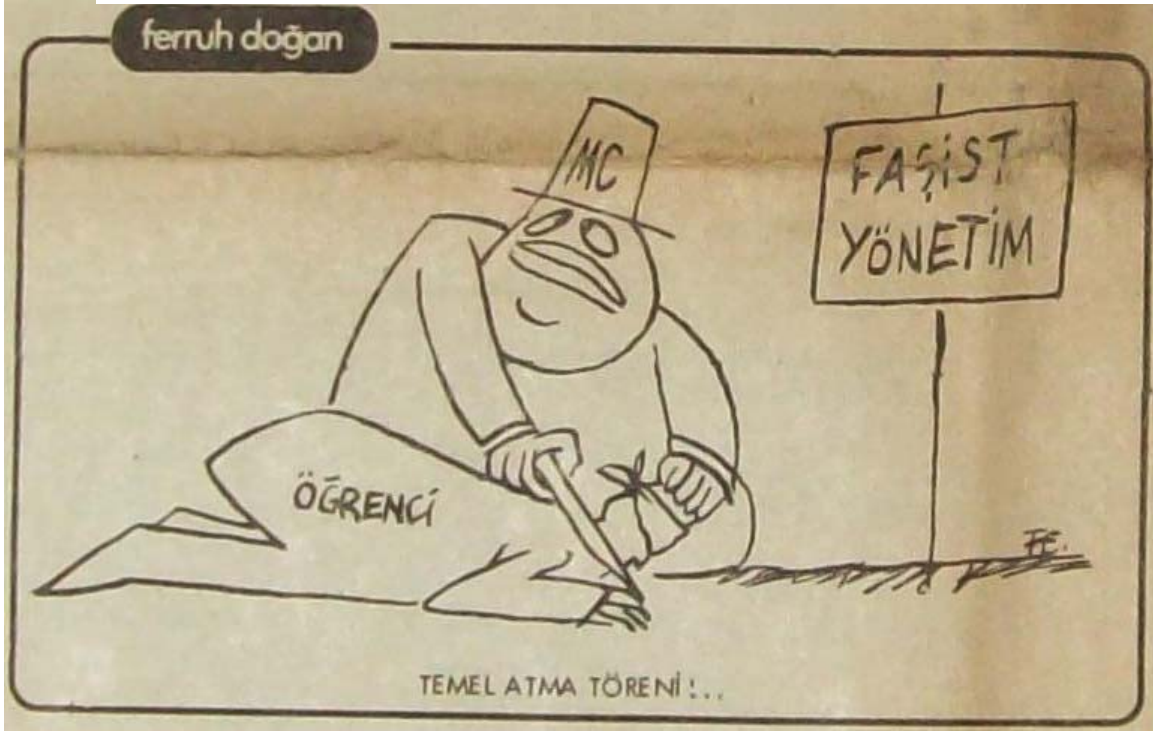

**Mustafa
R. Gürsel**

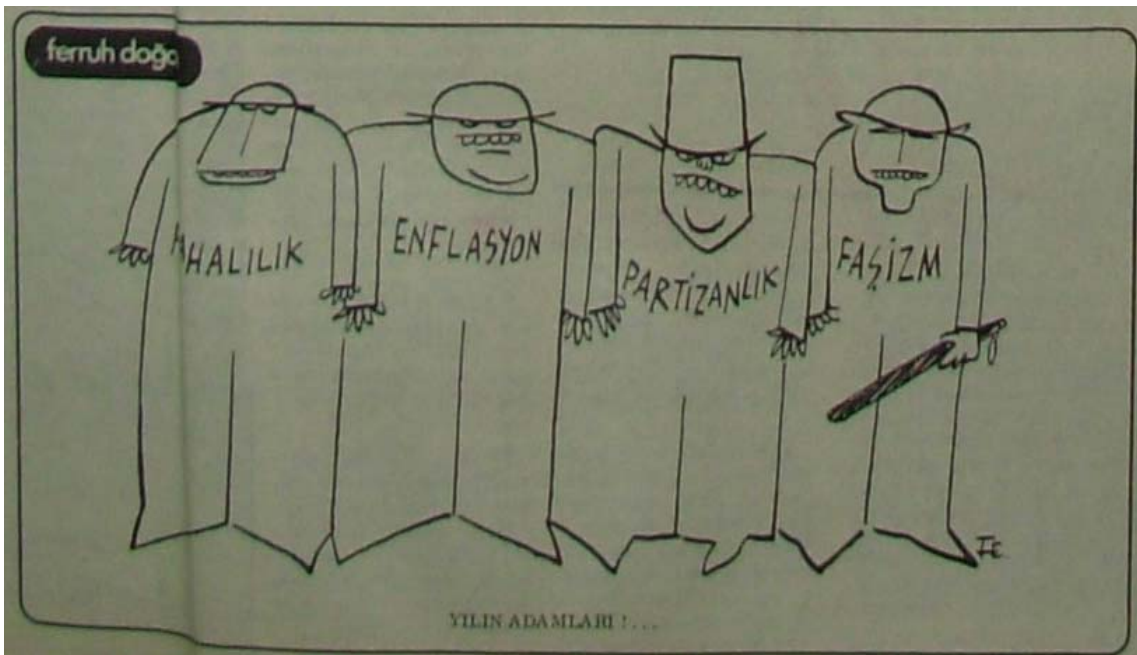
"TRT'de 500 gün", bir bakıma, bir kurumun ve bir ekibin, Türkiye'deki sınıfsal ve siyasi güç dengelerine direnişinin hikâyesidir. TRT'nin ve bizlerin mevcut toplumsal yapının kurallarına, halk kitlelerinin yarar doğrultusunda bir işbna yaratmasıdır. Bir mücadelenin 500 gün sürdürülerek kitlelere ulaştırılmasıdır. Bu mücadelenin halkta yol açtığı önemli gelişmeleri görebilmenin mutluluğudur. TRT'deki 500 gün. Nihayet aynı alumlu işleve ileride mutlaka sahip olacak geleceğin TRT yöneticilerine, kendilerini kitle yararına daha elverişli bir sınıfsal ve sosyal güç dengesinde bulabilmeleri için, bizler tarafından topluma yapılmış küçük bir katkıdır. TRT'de 500 gün ..."

EK-5a: 15 Kasım 1976

EK-5b: 3 Ocak 1977

EK-6: TÖB-DER Başkanı Cemil Çakır'ın Politika'ya Demeci, 15 Eylül 1975

lar ve güvencesizlikleri... ağırlaşmış durumda. Öğretmen, kuruluşları, keyfi ve meslek ötesinde amaçlı atamalardan dolayı...

Töb-Der Genel Başkanı Cemil Çakır'ın Politika'ya özel demeci Türkiye'de öğretmen sorunları genel sorunların bir parçasıdır

Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) Başkanı Cemil Çakır, öğretmen sorunlarının Türkiye'nin sorunlarından ayrılamayacağına belirttikten sonra, TÖB-DER'in MC Hükümeti'ni izleyen günlerde öğretmen haklarının kazanılmasına yolunda çabalarını bir yana bırakarak, öğretmen kıyımına durdurmayı, yargı yoluyla bunları geçersiz kılmayı, ya da hak-sızlığa uğramış öğretmenlere yardım elini uzatmayı temel uğraşı haline getirdiğini söyledi. TÖB-DER Genel Başkanı Cemil Çakır, MC Hükümetinin kıyımına uğramış öğretmenlere de ulaşılan TÖB-DER Genel Merkezinde, Politika'ya öğretmen sorunlarıyla ilgili olarak şunları söyledi:

"Türkiye'de tek başına bir öğretmen sorunu yoktur. Öğretmenlerin genel sorunları, bütünün içinde bir parçadır. Türkiye, emperya - list çarkın alanı içinde kalmıştır. Geri bırakılmış Türkiye'de, bu çark döndükçe, sonuçlarının öğretmenlere yansması doğaldır. Türkiye, hem uluslararası ilişkiler, hem de yerli uzantılarında sınırlanmıştır. Devletin resmi istatistiklerine göre, Türkiye'de ulusal gelirin yüzde 40'ünü, toplam nüfusun yüzde 1'ini oluşturan bireyler arasında bölüşmektedirler. Genel nüfusun yüzde bir oranındaki nüfusa ise ortalama 80 bin aileyi meydana getirmektedir. Türkiye'nin yıllık ulusal geliri de ortalama 400 milyar lira dolayındadır. Demek ki, bu gelirin 160 milyar lirasını 80 bin aile kendi aralarında bölüşmektedir."

ALT KESİM VE ÖĞRETMENLER

"Türkiye'de, 100 binin üstünde aile, yılda ortalama 1500 ila 2000 lira arasında değişen bir gelire sahiptir. Bu rakamlar devlette ve diğer rakamlardır. Ve biray başına düşen gelir de değildir bu. Öğretmenlere gelince, Türkiye'deki genel adaletsizlik içinde o da payına düşeni almaktadır. Türkiye'de 10-11 ve 12. dereceden aylık alan toplam öğretmen sayısı 120 bindir. Bunların ayda aldıkları maaş ortalaması da 1475 liradır. Türkiye'de birinci dereceden maaş alan öğretmen sayısı 120 binde 20'dir. 20 yıllık ilköğretim aylık ortalama maaşı 2200 liradır. Öğretmenlerin yaşam koşullarını, artık anlatmaya gerek yoktur. Aldıkları maaş, Türkiye'de paranın değeri ve satın alma gücü ortadadır. Öğretmenler Türkiye'deki enekç sınıf ve tabakaların bir parçasıdır. Öğretmenler, dar gelirlili kesimden gelmektedirler. Toplumun aydın, dünya ve Türkiye'deki gelişmeleri izleyen, değerlendiren yığınlarıdır öğretmenler. Gelir dağılımındaki denge-sizlikleri, egemen sınıfların aralarında bölüşükleri ulusal gelir dilimini ve Türkiye'nin neden geri kaldığını bilen öğretmenler, doğal olarak kendi sınıfının yanında

soyalt mücadeleye sürükleniyor." Cemil Çakır, öğretmenlerin sorunlarına özetlemeye şöyle devam etti:

"Her mesleğin kendine özgü koşulları vardır. Öğretmenlerin mesleki sorunlarını da bu koşullar içinde değerlendirmek gerekir. Öğretmenlerin okutukları çocukların yüzde 70'i yoksulların çocuklarıdır. Bunlar zenginlerin çocuklarıyla aynı denlikte otururlar ve eğitim görürler. Öğretmen bunların tümüne aynı bilgileri vermek, aynı ders programını izletmek zorundadır. Oysa defter, kitap, kalemde yoksunlar çoğunluktadır. Bu iki grup arasında giyim ve beslenme de ayrı bir sorundur. Öğretmenler bu durum karşısında üzülmenin de ötesinde bocalarlar."

"657 sayılı personel yasasıyla, tüm memurlardan olduğu gibi öğretmenlerden de, maaşlarının yüzde 5'i, Memur Yardımlaşma Kurumu ödentisi olarak kesilmektedir. Bu para 1970'dan bu yana öğretmenlerden alınmaktadır. Ekonomik bunaltım içinde olan öğretmenlerden alınan bu para, yasa dışı işlemlerin bir sonucudur. Personel yasasına göre, Memur Yardımlaşma Kurumu (MEYAK) kuruluş yasasının en geç 30. 11. 1971 tarihine kadar çıkarılması gerekiyordu. Bu yasa çıkmamış ve kesilen paralar da semmayeye kredi olarak verilmiştir. Şimdiye dek bloke edilen paranın miktarı 3,5 milyar liradır, ancak bunun 500 milyon lirası mevcuttur. Üç milyar liranın nereye, kime verildiğini yetkililer açıklamamaktadırlar. Biz bu paranın geri verilmesini istiyoruz."

"Öğretmenlerin hastane ve tedavi sorunları ayrı bir dert. Bir öğretmen, 10 liralık bir ilaç alabilmek için en az 30 lira harcamak zorundadır. Bürokratik engeller, kısıtlayıcılık, şekilcilik ve bazı kayıtlıların bir sonucudur bu. Bir çok arkadaşlarımız bu engelleri göğüslemekte, hatta küstü davra-nışlarla karşı karşıya gelmekte, sağlık sorununu kendi dar olanaklarıyla çözümlene yolunu seçmektedir."

Konut sahibi olmada, devletin öğretmenlere hiç bir yardımı olma-

maktadır. Şimdiye dek bu soruna eğilimlenmiştir.

Köy öğretmenleri ve küçük yerleşme merkezlerinde görevli öğretmenler, çocuklarını okutamadıkları. Kırsal yörelerdeki öğretmenlerin çocukları, olanaksızlıklar nedeniyle orta öğretimde bocalamaktadırlar. Çünkü, kentte konut sorunundan başka, kentsel yaşamın gerektirdiği harcama gücünden de yoksun olarak toplumun içine dalmaktadırlar. Türkiye'de öğretmenlerin çocuklarının okumaları için hiç bir çalışmaya gidilmemiş, onlara olanak sağlayacak girişimde bulunulmamıştır."

KIYIMLAR VE ALTI ÖLÜ

"Egemen güçler, genel olarak öğretmen kesiminde taban bulamamıştır. Öteki kesimlerde, çeşitli yollardan kendisine sadık adamlar bulabilmiştir. Öğretmenlerin Türkiye'de, kırsal yörelerde de aydın ödevini yerine getirmesi egemen güçleri kızdırmaktadır. Öğretmenin onun hizmetinde olmaması, halkın onun çıkarı doğrultusunda şartlandırmak yerine, sınırlı çarkının bilincinde olarak karşı çıkması egemen çevreleri harekete geçirmektedir. Sür-günler, baskılar, dövme ve öldürmelerin temelinde bu gerçek yatmaktadır. MC hükümeti kurulduğundan bu yana, 6 arkadaşımızı öldürdü. Ancak, tüm baskı ve teröre karşın öğretmenleri yıldırıyorlar. Yurt-sever öğretmenlerin biricik örgütü TÖB-DER'i bastırıyorlar. Bu da onları ayrıca sınırlandırmaktadır. Ancak şimdi yeni bir yola başvurdukları: Sınıfsal çıkarlarına bekçilik edecek kişileri yetiştirebilmek amacıyla öğretmen okullarına el atıldılar. Bu çabaları da başına gidecektir."

İller de, öğretmenlere ceza yoldan "11 Disiplin Kurulu"nda siyasal partilerin temsilcileri de bulunmaktadır. Bunlar Belediye Meclis üyeleri'dir. Yandaşları yöneticilerle eylem birliği yaparak sürgün dosyaları düzenlemektedirler. Ancak şimdiye dek, sınıfsal bilinç-e-rişmiş bir tek öğretmeni bile baskı yoluyla sindirebildiklerine tanık olmadık."

ÖĞRETMEN'E BASKI

ANKARA (İSTA) Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (Töb-Der)'den alınan bilgilere göre, son hükümet değişikliğinden bu yana 6 öğretmen öldürüldü. Yurdun çeşitli bölgelerinde görev yapmakta olan 500'ü aşkın öğretmen görevinden alındı, ya da çeşitli yerlere sürüldü.

Öldürülen öğretmenler şunlardır: Battal Öz, Murat Gökten, Hüseyin Eren, Hikmet Demir, Hasan Şimşek, Ali Genç.

Öldürülen bu öğretmenlerden Murat Gökten, Hüseyin Eren, Hasan Şimşek ve Ali Genç'in katilleri bulunamadı.

Battal Öz'ü öldüren ve akıl dengesi bozuk olduğu ileri sürülen sanık, akıl hastanesine gönderildi.

Belirtilen süre içinde yurdun çeşitli bölgelerinde görev yapan ve ileri ci olarak bilinen 500'ü aşkın öğretmen görevlerinden alınarak, çeşitli yerlere sürüldü. Bir kısmının ise görevlerine son verildi. Bu atamalar 1981 yılında bulunduğumuz ay içinde (12 Eylül) yapıldı.

TÜRK
ÖĞRETMENLERİ
BANKASI

EK-7a: 3 Mart 1976

EK-7b: 3 Ağustos 1976

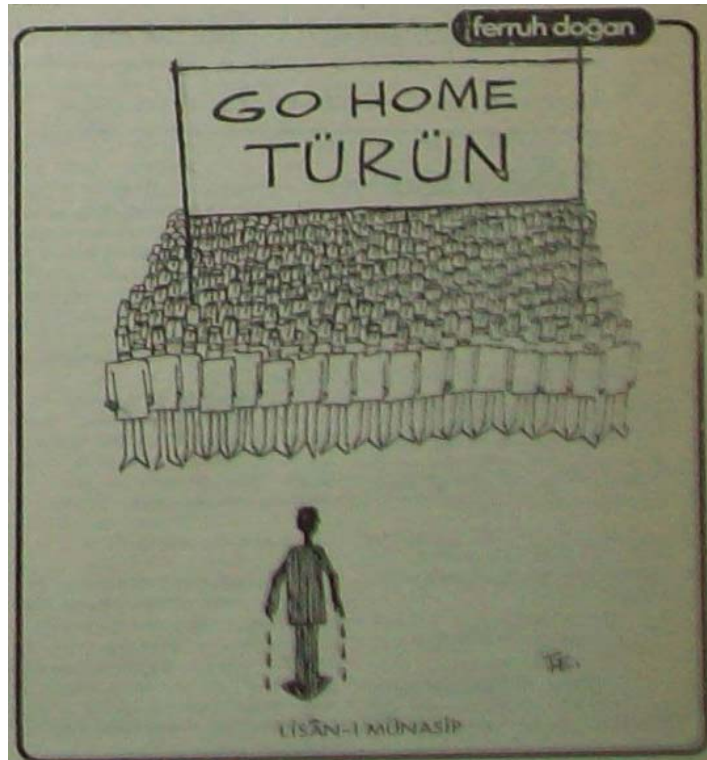

EK-9a: 17 Eylül 1975

EK-9b: 19 Eylül 1975

EK-10:*POLİTİKA'NIN ÖNE ÇIKAN MANŞETLERİ*

“DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler: ‘Faşizm Tırmanmakta Devam Ediyor... Halkımız Bağımsızlık, Demokrasi, Barış ve İlerleme İstiyor’” (21.09.1975)

“Ecevit: ‘Kendi Milletinin Çocuklarını Öldürmekle Milliyetçi Olunmaz’” (28.09.1975)

“Birleşen Sağın Oyları Azalırken Sol Oylarda Büyük Artış Var” (14.10.1975)

“Öğrenci Olayları Gitgide Tehlikeli Bir Yöne İtiliyor” (7.11.1975)

“Hükümet Özgürlükleri Kısıtlayan Yasaları Hazırlamaya Başladı” (17.11.1975)

“Ecevit: ‘AP'nin Mayasındaki Faşist Eğilimler Açığa Çıkmıştır’” (23.11.1975)

“Petrol Ofisi, MC'den ‘Kıyılacak ve Atanacak’ Memurlar İçin Liste İstedi” (28.11.1975)

“Ecevit: ‘Büyük Sermaye Çevreleri Hükümeti Sıkıyönetime Zorluyor’” (05.12.1975)

“‘Öğrencilerimizi Makinalı İle Tarayan Polislerdir’” (10.01.1976)

“MC İktidarı Ülkenin En Kanlı Dönemi Oldu: 9,5 Ayda 34 Kişi Öldürüldü” (14.01.1976)

“Çocuk Esirgeme Kurumu'na Verilmek Üzere Gümrüklerden Çekilen Yaklaşık 200 Milyonluk Mal, Ortadan Kayboldu” (20.02.1976)

“Yahya Demirel 400 Bin Liralık Sunta İhraç Edip 4 Milyon Vergi İadesi Aldı” (25.02.1976)

“Milyonluk Kamu Ormanı Kişilere Devrediliyor” (22.03.1976)

“Komandolar, Tabii Senatör Yurdakuler'in Oğlunu Da Öldürdüler” (09.04.1976)

“SBF: Son Olaylar Dıştan Düzenlenen Bir Tertiptir” (16.04.1976)

“Ecevit: ‘İşçinin ve Köylünün Mücadelesine Katılmamız’” (28.04.1976)

“Taksim'de Yüzbinler Toplandı, İlk Kez İşçinin Sesi Yükseldi ...Ve Dün 1 Mayıs'tı” (02.05.1976)

“Okul İşgal Eden Komandolar Bir Öğrenciyi Yaraladı” (06.05.1976)

“Komandolar Bir Öğrenciyi Daha Öldürdüler” (30.05.1976)

“Liseli Bir Genç, Polis Kurşunlarıyla Öldü” (29.06.1976)

“Türkler: ‘İşçi Sınıfını Hedef Alan Cinayetlere Artık İzin Vermeyeceğiz” (02.07.1976)

“Ecevit'i Karşılama İçin Hazırlık Yapan CHP'lilere Polis Saldırdı” (08.08.1976)

“MC'lilerin Tertibiyle Elazığ'daki Olaylar Sünni-Alevi Çatışması Biçimine Dönüştü” (06.09.1976)

“MC, Üniversiteleri Gene Huzursuz Hale Getirdi” (09.09.1976)

“MC'nin Baskı Yasası Mecliste” (14.09.1976)

“Kemal Türkler ve Arkadaşları Dün Tutuklandılar” (22.09.1976)

“MC, Yandaşı Olmayana Çalışma Hakkı Tanımıyor” (25.09.1976)

“MADEN-İŞ: ‘Kıyım Uğrayan İşçilerin Hesabı Sorulacak” (29.09.1976)

“MC Saldırıya Geçti: Vedat Dalokay, İçişleri Bakanınca Görevinden Alındı; TÖB-DER Şubeleri Kapatıldı” (02.10.1976)

“Ankara Belediye Başkanı, MC İktidarının Halkı Aldatarak İşe Başladığını Söyledi: ‘Demirel, Doğuyu Sömürüp Batılı Sermayeye Yediyor” (04.10.1976)

“Sosyal Demokratlar DİSK Yanlısı Olmakla Suçlanıyor” (08.10.1976)

“MC'nin İki Büyüğü Hayalî Temel Atma Yarışına Başladı” (11.10.1976)

“Nüfusun Yüzde 10.7'si Gelirin Yüzde 35.2'sini Paylaşıyor: Millî Gelirden En Büyük Payı İşverenler Alıyor” (14.10.1976)

“Ülke Kaynakları Mutlu Azınlığın Emrine Veriliyor” (15.10.1976)

“TRT'de Parti Propagandası Yapılıyor” (17.10.1976)

“Öğretmen Yetiştiren Kurumlar Komando Karargâhı Oldu” (21.10.1976)

“2427 Kişi ‘Sakıncalı’ Olarak İlân Edildi: Kamu Kuruluşlarında Tasfiye Listeleri Hazırlanıyor” (01.11.1976)

“Üniversite Komandoların İşgali Altında Yeniden Açıldı” (14.12.1976)

“AP, CHP’li Avında Çıktı” (19.12.1976)

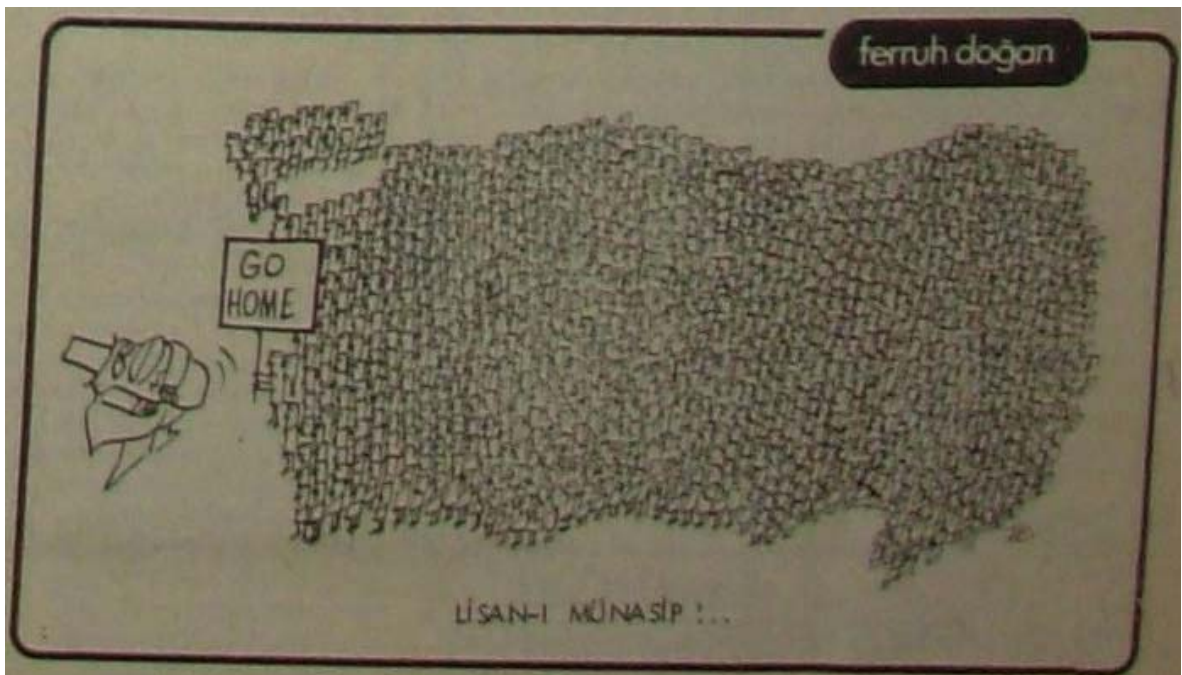
“İşkenceler Hükümetin Gözü Önünde Yapılıyor” (11.01.1977)

EK-11: 10 Nisan 1976

13 Nisan 1976

EK-12a: *Politika*'nın İlk Sayısında yer alan karikatür, 15 Eylül 1975

EK-12b: 3 Kasım 1976

EK-12c: 20 Eylül 1976

EK-12ç: 24 Mart 1976

EK-13:

**POLİTİKA'NIN İÇ HABERLER SORUMLUSU ATILLA ÖZSEVER İLE
YAPILAN MÜLÂKAT**

1. *Politika*'nın sahipliğiyle ve yönetim kadrosuyla ilgili hatırladıklarınız nelerdir?

Politika başlangıçta İsmail Cem ve Ercan Arıklı'nın sahipliğinde çıktı. 1976 yazında zamanın Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay'ın uhdesine geçti. *Politika*, Hürriyet, Milliyet, Tercüman, Günaydın gibi çok satan gazetelerden sonra sanırım tiraj yönünden 6. sırada yer alan itibarlı bir gazeteydi.

2. Gazete, dönemin hangi düşünsel boşluğunu doldurmaya çalışmış olabilir; yani 12 Mart 1971 sonrasındaki siyasal ortamda böyle bir gazetenin yayın hayatına geçirilmesi ihtiyacı nereden doğmuştur?

12 Mart sonrası toplumsal muhalefet hareketi belli bir yükseliş içindeydi. Ecevitli CHP, toplumda geniş bir desteğe sahipti. *Politika*'yı çıkaran İsmail Cem de, CHP-MSP iktidarı döneminde TRT eski Genel Müdürü idi. MC, kendisini TRT Genel Müdürlüğünden aldığı anda popülaritesi oldukça yüksekti. Hem bu olanağı kullanmak istedi hem de sol kesimde *Cumhuriyet* gazetesinin dışında yeni bir sol gazeteye ihtiyaç vardı. ...Yani toplumsal ve politik ortam bu tarz sol gazetelerin çıkmasına ve yaşamasına olanak veriyordu. Nitekim daha sonra *Politika*'yı Maden-İş satın alınca bu ortamdan yararlanmak istedi. Ancak *Politika* gazetesi belli bir siyasi görüşe angaje olunca tirajı ve etkisi düşmeye başladı. İsmail Cem, başlangıçta, gazeteyi kurarken büyük ölçüde gazetecilik ilkelerine bağlı kaldı. Ancak gazetenin

sadece tanınmış yazarlarla çıkması ve tiraj kazanması mümkün olmuyordu. İsmail Cem zamanında geniş bir muhabir kadrosu yoktu, bu nedenle habercilik eksik kalıyordu. Ayrıca politik ortamın o keskinliği içersinde belirli olaylar karşısında tam bir tavır alamayıp, gazetenin sosyal demokrat eğilimi de etkinliğini sınırlıyordu. Zannediyorum İsmail Cem, gazeteyi çıkarken bu tarz hedef ve ilkelerini de koymuştu. Ama gazete hedeflerine ulaşıldı denemez. İsmail Cem dönemindeki yazar kadrosu, genelde sol, sosyal demokrat çizgideydi. Marksist kişiler de vardı, ancak sınırlıydı. Maden-İş döneminde ise, sosyalist unsurlar arttı ama gazetenin çizgisi o dönemin TKP'si paralelindeydi.

ÖZET

ERDOĞAN, Demet Neşe. İsmail Cem'in *Politika* Gazetesi (1975-77). Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Politika (1975-77), genel yayın yönetmenliğini İsmail Cem'in yaptığı ve Türkiye'de sosyal demokrasinin yaygınlaşmasını hedeflemiş bir gazetedir. *Politika*'nın ortaya çıktığı 1970'li yıllar, Türkiye'de siyasal, toplumsal ve iktisadî dönüşümlerin belirgin biçimde yaşandığı bir süreçtir. 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi'nin ardından tanık olunan toplumsal kargaşa ve siyasal istikrarsızlık ortamı, Türkiye'de demokratik hak ve özgürlüklerin işleyişini durma noktasına getirmiştir. Sözü edilen dönemde ortaya çıkan *Politika*, demokrasiye katkı sağlama iddiasıyla yola çıkmıştır. "İsmail Cem'in Gazetesi" olarak anılan *Politika*'nın gerek ortaya çıkış amacı gerekse yayınlandığı tarihsel zemin, Türkiye'nin basın tarihinde belirli bir önem arz eder. Bu tezde *Politika*, hem İsmail Cem'in demokrasi anlayışı ekseninde irdelenmiş hem de 1970'li yılların tarihsel gerçekliği içinde analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler

1. *Politika* Gazetesi
2. İsmail Cem
3. 12 Mart Dönemi ve Basın
4. Türkiye Basın Tarihi
5. Türkiye'de Sosyal Demokrasi

ABSTRACT

ERDOGAN, Demet Nese. Ismail Cem's *Politika* Newspaper (1975-77).
Postgraduate Thesis, Ankara, 2010.

Politika (1975-77), the editorship of which has been done by Ismail Cem, aimed to improve the social democracy in Turkey. *Politika* has been published around 1970s when political and economic shifts were prominent. Social chaos and political instability brought by March 12 1971 *coup d'état*, has undermined democratic rights and freedom. In this period, *Politika* has emerged and claimed to contribute to the democratic rights. Known also as "Ismail Cem's Newspaper", *Politika* has played an important role in Turkey's publication history, considering both its editorial perspective and the historical background presented. In this thesis, *Politika* has been analyzed both in accordance with Ismail Cem's views on democracy and the influence of 1970s historical circumstances.

Keywords:

1. *Politika* Newspaper
2. Ismail Cem
3. 12 March Period and Press
4. Press History of Turkey
5. Social Democracy in Turkey